

Kai Rinkinen
SISUSTUSESINEET OSANA
KODIN TUOTTAMISTA
Pro-gradu -tutkielma
Sosiologia
2017

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: SISUSTUSESINEET OSANA KODIN TUOTTAMISTA

Tekijä: Kai Rinkinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiologia

Työn laji: Pro gradu -työ_X_ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 89 + liitteet 0

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Tutkielma liittyy sosiologiseen kodin tutkimukseen. Tarkastelen kodin materiaalista ilmenemistä. Näkökulmani on kodin esineissä ja sisustuksessa sekä niihin liittyvässä toimijuudessa. Tutkimusnäkökulma on rajattu edelleen kodin haltijan itsensä tuottamiin sisustusesineisiin. Tällä lähestymistavalla muodostetaan käsitystä esineiden ja ihmisten vuorovaikutteisesta suhteesta ja siitä, kuinka vuorovaikutus tuottaa kotia.

Tutkielman teoreettinen viitekehys tukeutuu toimijaverkkoteoriaan, joka huomioi inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat tasavertaisina vuorovaikutusosapuolina. Toimijaverkko-teoreettisesta näkökulmasta vastataan tutkimuskysymyksiin: Miten sisustusesineitä rakentamalla tuotetaan kotia, miten sisustusesineet välittävät inhimillisiä ja ei-inhimillisiä suhteita sekä minkälainen kodin käsitteellistys syntyy?

Tutkielma on luonteeltaan laadullinen, tutkimuskohdettaan ymmärtämään pyrkivä. Aineistona ovat kodeissa toteutetut haastattelut ja kodeissa otetut valokuvat. Aineisto on ymmärretty kertomusluonteisena. Analyysimenetelminä olen käyttänyt semioottista analyysiä ja diskurssianalyysiä. Tutkielman tuloksena esitetään sisustusesineiden ilmentämiä toimijaverkostoja sekä toimijaverkkoteoreettisesta näkökulmasta syntyvä kodin käsitteellistys. Kotia ei käsitetä perinteisesti paikkaan sidottuna vaan esineiden kautta ilmenevänä.

Avainsanat: koti, esineet, sosiologia, toimijaverkkoteoria, aineellinen kulttuuri

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi_X_

University of Lapland, Faculty of Social Sciences

The title of the thesis: Designed Objects as Home Production

Author: Kai Rinkinen

Degree programme/subject: Sociology

The type of work: Master's thesis_X_ Laudatur thesis__ Licentiate thesis__

Number of pages: 89 + attachments 0

Year: 2017

Summary:

The thesis is related to the sociological study of a home. I will examine the material appearance of a home. My perspective is the objects and interior of the home and the agency related to them. The research perspective is further limited to design objects produced by the homeowner. This approach forms a concept of the interactive relationship between objects and people and the way in which interaction produces a home.

The theoretical framework of the thesis leans on the actor-network theory, which considers the human and non-human actors as equal parties. The actor-network theory answers the research questions: How is a home produced by building design objects, how do design objects transmit human and non-human relationships and what kind of a conceptualisation of a home is created?

The thesis is qualitative by nature, it aims to understand its object of research. The material consists of interviews done at homes and photographs taken at homes. The data is understood to be narrative in nature. I have used semiotic analysis and discourse analysis as analytical methods. Actor networks exemplified by design objects and the conceptualisation of the home created from the perspective of actor-network theory are presented as the result of the thesis. The home is not understood traditionally as being tied to a place, but rather as appearing through objects.

Keywords: Home, Artefacts, Sociology, Actor-network theory, Material culture

Sisällys

1.	Johdanto	6
	Kodin määrittely	7
	Koti edeltävässä tutkimuksessa	10
	Toimijaverkkoteoria kodin tutkimuksessa	14
	Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne	18
2.	Aineisto	19
	Tutkijan positio	20
	Havainnointi	23
	Haastattelut ja valokuvat	25
	Litterointi	27
3.	Analyysimenetelmät	29
	Semioottinen analyysi	30
	Diskurssianalyysi	33
	Kertomuksellisuus	33
	Kertomuksen määritelmät	34
	Aineiston teemoittelu kertomusmallien avulla	36
4.	Kodin muodostaminen itsetehdyillä esineillä	38
	Asunnon haltuunotto	38
	Kodin monipaikkaisuus	45
	Tyyli ja aitous	50
	Materiasuhteen tulkintarepertuaarit	54
5.	Kodin sisustus toimijuuden ympäristönä	57
	Sisustajuus identiteettinä	58
	Sisustajaksi identifioituminen	59
	Sisustajuuden representaatio	63
	Sisustajat osana kollektiivia?	67
6.	Esineiden tuottamisen merkitykset	69
	Kompetenssin ilmaantuminen	71
	Muistoesineen luominen	74
	Erlaiset materiaalisuudet	76
7.	Päätelmät	78
	Lähteet	84

Kaavioluettelo:

Kaavio 1. Aktanttimalli Greimasin mukaan	s.32
Kaavio 2. Modaliteetit	s.32
Kaavio 3. Asunnon haltuunottamisen aktantit	s.42
Kaavio 4. Monipaikkaisen kodin kertomuksen aktantit	s.46
Kaavio 5. Sisustajuuden identifikaation aktantit	s.62
Kaavio 6. Sisustajuuden representaation aktantit	s.66

1. Johdanto

Tämän tutkielman näkökulmat kokoava esimerkki löytyy omasta kodistani. Sain omistukseeni vanhan nojatuolin, jonka kunnostin ja asetin kotini olohuoneeseen. Tuoli on huonekalu muiden joukossa, mutta kantaa mukanaan omia merkityksiään. Tuolin varhaishistoria on tiedossani. Minulle merkittävintä on kuitenkin se yhteisen elämän aika, joka alkoi kunnostusprojektista. Kunnostaminen verhoiluineen ja pintakäsittelyineen vaati minulta uusien taitojen omaksumista. Pohdin kalusteen suunnitteluajankohdan tyyliä ja valitsin siihen sopivan kangaskuosin. Lopputuloksena ei ollut entisöinti vaan harkittu ja näkemyksellinen kokonaisuus, joka edustaa omasta mielestäni hyvää makua. Minulle ja tuolille on muodostunut erityinen suhde toimijuuteni myötä. Nojatuoli rinnastuu nyt toisin suhteessa muihin huonekaluihin ja määrittelee olohuoneen sisustusta. Tuoli ottaa paikkansa asunnosta, jossa on myös läheisten koti. Tämä aiheuttaa neuvotteluja ja konflikteja: saavatko lapset mennä tuoliin, entä koirat? Huomasin keskustelujen terävöittävän perheen sisäisiä roolituksia. Olen käynyt monia tuoliin liittyviä keskusteluja saman kiinnostuksen jakavien ihmisten kanssa. Heidän keskuudessaan olen henkilönä määrittynyt tuolini kautta. Käsitykseni itsestäni muotoutuu samalla. Nojatuoli, joka on materiaallinen esine vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin.

On helppo jakaa ymmärrys merkityksellisten esineiden sijasta elämässämme. Kodeissamme jotkin esineet ovat meille toisia tärkeämpiä edustamiensa merkitysten ja arvojen puolesta. Voimme ajatella näiden esineiden ja kodin suhdetta. Jos asunto tyhjenetään itselle tärkeistä esineistä menetetään kodin tuntu. Minne koti silloin katoaa? Toisinpäin voidaan miettiä, miten koti syntyy tyhjäan asuntoon esineiden kautta. Vanha nojatuoli on solmuna monitahoisessa verkostossa, joka yhdistää ihmisiä, keskusteluja, taitoja, materiaaleja ja monia muita toimijoita. Nämä verkoston osaset määrittelevät toinen toistaan. Tuoli määrittelee osaltaan kotiani ollen osa sitä ja tuottaa kodin tuntua.

Koti koskettaa kaikkia, mutta erityisesti se aktualisoituu toiminnan myötä. Kotia ja esineitä koskevasta toiminnallisuudesta kumpuaa myös oma motiivini käsitellä aihetta tutkielmassa. Huonekalujen kunnostus ja muuntelu sekä kodin sisustus ovat itselle elämän sisältöä tuottavia asioita. Tässä toiminnassa yhdistyy materiaan sidottujen merkitysten pohtiminen, suhteet toisiin ihmisiin ja oman minuuden hahmottaminen taitojen ja kykenemisen kautta.

Kotiin liittyvä toiminnallisuus eri muodoissaan on osa aikalaiskokemustamme ja ilmentää kodin tärkeyttä ja ajankohtaisuutta. Selkeimmin tämä näkyy kodin sisustamisen suosiossa, jonka ympärille on muodostunut moninainen mediatuotteiden, kaupallisten toimijoiden ja asiantuntijoiden kenttä. Veera Kinnunen (2017) huomauttaakin sisustusmedian esittämän kotikuvan ristiriidasta kotien arkitodellisuuteen. Kinnunen on tutkinut kodin esineisiin liittyviä esinesuhteita. Hänen mukaansa kotien esinerunsauden kanssa eläminen on haastava aikamme ilmiö ja siten tutkimuksen arvoinen. (Kinnunen 2017, 18-24.) Liityn samaan eetokseen. Elämä kodin esinemaailman yhteydessä heijastelee laajemminkin aikamme elämäntapaa ja kertoo kodin asemasta yhteiskunnassa.

Koti on tutkielmani aihe. Olen kiinnostunut siitä, kuinka koti näkyy, ilmenee ja tulee tuotetuksi esineiden ja niihin liittyvän toimijuuden myötä. Tämä edellyttää tutkimuksellisen katseen luomista sekä koteihin että esineisiin. Olen valinnut kodin sisustusesineet lähestymisväyläksi kodin tutkimukseen.

Tutkielmalla on vahva laadullisen tutkimuksen orientaatio. Pyrkimyksenäni on tuottaa syvempää ymmärrystä tutkimusaihepiirin ilmiöistä. Tutkielman aineiston olen kerännyt haastatteleamalla ihmisiä heidän kodeissaan ja valokuvaamalla koteja haastattelutilanteissa. Haastattelut ja valokuvat muodostavat kertomusluonteisen jatkumon. Analyysissä käytän semioottisen analyysin ja diskurssianalyysin menetelmiä. Teoreettinen viitekehys paikantuu toimijaverkkoteoriaan, joka huomioi materian osallisuuden sosiologisessa tutkimuksessa.

Kodin määrittely

Koti on perustavaa laatua oleva asia olemisessa ja elämisessä. Se on jokin, johon elämämme tukeutuu ja jonka tärkeyden ymmärrämme sitä erityisesti kyseenalaistamatta. Arkiajattelussa kodin olemusta ei juuri tarvitse problematisoida. Kodin käsitteellistämisen vaikeus ja monitahoisuus tutkimuskohteena todetaan useissa yhteyksissä.

Kotia on yhteiskuntatieteissä pidetty epämääräisenä ja hämäränä, tunteisiin vetoavana tai jopa romantisoituna. Pinnallinen kodin tarkastelu on jättänyt sijaa yksinkertaistetuille tai normatiivisille kodin merkityksille. Koti on jäänyt toissijaiseksi tutkimuskohteeksi. Kodin käsitteelliselle avaamiselle ja uudelle paikannukselle on tarvetta. (Vilkkö ym. 2010, 12-13.)

Esittelen ajatuksiani havaitsemistani kotikäsitteistä ja tiivistän tutkielmaan sopivaa kodin käsitteellistystä. Edellä viittasin henkilökohtaisista motiiveista syntyneeseen kiinnostukseeni kodin tutkimukseen. Tutkimusaiheen valintaan ovat vaikuttaneet myös julkisuudessa esiintyvät keskustelut, joissa koti ilmenee. Kotikäsitteiden pohtiminen paljastaa kodin käsitteellistämisen vajavuudet. Nämä esiteoreettiset keskustelut sekä omassa elämässä koettu koti ovat johdattaneet minut syvempään pohdintaan siitä mitä koti voi olla ja mitä se ei ehkä ole. Julkisuudessa ilmenee havaintojeni mukaan kaksi näkyvää keskustelualuetta, joiden taustalla piilee kotikäsitteitä:

Yhtäällä koti esiintyy asumista ja rakentamista ohjaavien voimakkaiden instituutioiden puheenvuoroissa. Tällöin keskustelua suuntaavat instituutioiden omat intressit ja vallankäyttö. Rakentaminen suurena toimialana ja kaupunkien sekä asuma-alueiden suunnittelu on poliittisesti, taloudellisesti ja ideologisesti motivoitunutta. Suunnittelijat määrittelevät asumisen ja kodin toimivaa ideaalia asiantuntijakompetenssin kautta perustellen. Koti on ikäänkuin lopputulemana tuotantoketjussa, jossa ylätasoa suuremman rakenteelliset linjaukset päätetään instituutioissa ja asuntojen rakentamisen kautta tuotetaan koteja yksityisille ihmisille. Koti saa kulutushyödykkeen luonteen. Tämän puheen kautta hahmotettuna kotia ei määritelmällisesti eroteta asunnosta. Käsitteet tarkoittavat samaa.

Edellä kuvattu ajatteluketju pelkistää kodin asunnosta ja tilallisuudesta ponnistavaksi eikä voi toimia kodin määrittelyn yksinomaisena lähtökohtana. Asunto ja koti on mielestäni erotettava toisistaan. Koti on enemmän kuin rakentamisen summa. Rakennetut seinät luovat vasta asunnon. Koti on jotain, joka voi syntyä näiden seinien väliin.

Toinen julkisesti näkyvässä oleva keskustelu esiintyy lukuisissa kotia ja sisustamista käsittelevissä medioissa. Mediatuotteisiin liittyy väistämättä kaupallisuus ja kuluttajuus. Julkaisut ilmentävät oman aikansa kauneuskäsitteitä ja muotia luoden näihin määreisiin sopivaa kotikäsitteitä. Julkaisujen kautta synnytetään yhteisesti jaettavaa käsitystä hyvästä kodista – kodin muotia. Hyvä koti on estetisoitu ja tukee asujansa elämää täyttämällä hänen tarpeensa. Kulutusvalintojen kautta yksilö voi liittyä jaettuun ja hyväksytyyn toiminnan malliin kotinsa tuottamisessa. Valintojen tekemisessä ihminen voi kokea yksilöllisyyttä, vaikka tehdyt valinnat toteuttaisivat ajassa näkyvässä olevaa yleisempää toimimisen tapaa. Median kiiltokuvamainen koti on kuitenkin kaukana arjen kodeista.

Asunnon kautta hahmotettu koti jää helposti etäiseksi ja ajatus kodista mediatuotteiden ja muodin tuotoksena on pelkistetty, inhimillinen toiminta typistyy asumiseksi tai kuluttajuudeksi eikä sisällä subjektiivista merkityksenantoa tai muuten motivoitunutta toimijuutta. Kotiin liittyvään tekemiseen sitoutuu väistämättä inhimillistä pääomaa. Aikaa, vaivaa ja varoja käytetään, kun kotia varustellaan, tuotetaan ja muokataan omien elämänehtojen mukaiseksi. Koti voikin toimia identiteetin ilmaisun ja rakentamisen alustana. (Rajanti 2010, 331). Toiminta on yksilölle ainakin osin tiedostettua, harkittua ja päämäärätietoista. Kotiin liittyvää toimintaa tutkimalla tulee näkyväksi sosiologisesti kiinnostavia ilmiöitä, joiden vaikutukset ulottuvat kodin ulkopuolelle muuhun yhteiskuntaan. En rinnasta kotia ja muuta yhteiskuntaa toisilleen vastakohtaisina ulottuvuuksina. Kotiin liittyvä elämä itsessään on yhteiskunnallista elämää. Se hakeutuu vuorovaikutukseen ja määrittelee yksityisen ja julkisen elämänpiirin suhdetta.

Kodin käsitteellistys

Koti näyttäytyy paradoksina. Äärimmillään kodin voisi ajatella olevan mielen sisäinen tila vailla yhteyttä reaali maailmaan. Koti syntyy asunnon tarjoaman kuoren sisään tyhjäan tilaan, mutta ilmenee silti esineiden kautta materiaalisena. Kodin sijainti ei ole yksiselitteinen; koti voi liukua osittain asunnon ulkopuolelle vaikkapa kesämökkiin. Tutkielmaan haastattelemani henkilöt osallistuivat myös kodin käsitteen määrittelyyn. He ovat sallineet haastattelujen toteuttamisen kodiksi määrittelemissään paikoissa ja kertoneet muista kotiin liittyvistä asioista. Kotia ei voi olla ilman ihmistä. Täytyy olla joku, jolle koti on. Yhtä vaikeaa on ajatella kotia ilman mitään esineitä, huonekaluja tai muuta tarpeista – materiaa.

Ajatukseni ja orientaationi on, että koti tukeutuu materiaan. Koti on havaittavissa rakennetussa ympäristössä, mutta ei näyttäydy leimallisesti paikkaan sidottuna ideana. Materiaalinen maailma, johon asunnot, sisustukset ja esineet kuuluvat, luovat alustan kodin syntymiselle. Kotiin liittyvä materia voi toimia heijastuspintana inhimillisille pyrkimyksille samoin kuin pukeutuminen vaatemuodille. (Ks. Simmel 1986). Tälle alustalle joku voi antaa kodin merkityksen. Tarvitaan toimiva, tietoinen subjekti määrittelemään koti itselleen.

Koti edeltävässä tutkimuksessa

Kotiin liittyvää tutkimusta on tehty eri tieteenaloilla, joten tutkimukset ottavat kantaa kotiin eri tavoin. Usein koti on ollut taustaoletuksena jonkin muun tutkimusongelman yhteydessä. Koti itsessään on jäänyt vähemmän käsitteellistetyksi. Koti on tutkimusalueena moninainen, siksi katsaukset eri tieteenaloille puolustavat paikkaansa. Olen pyrkinyt löytämään aiempia kotia koskevia tutkimuksia, jotka kattaisivat kotiin liittyvää toimijuutta ja esineiden osallisuutta kodissa. Läheisimmäksi koen tutkimukset, joissa löytyy samuutta teoreettisesti sekä tutkimuksen toteutustavan suhteen. Toimivia vertailukohtia tarjoavat ne empiiriset tutkimukset, jotka on toteutettu havainnoimalla koteja ja esineitä sekä haastatteleamalla ihmisiä heidän kodeissaan.

Sosiologinen kodin tutkimus

Asko Suikkasen ja Marika Kunnarin (2013) mukaan koti on ollut sosiologialle vaikeasti tavoitettava tutkimuskohde. Perinteisesti sosiologiassa yksilön elämää on jaoteltu yksilölliseen ja institutionaaliseen maailmaan sekä primaari- ja sekundaariryhmiin. Sosiologia on tarkastellut näissä akseleissa ilmeneviä sosiaalisia suhteita. Kodin merkitystä yksilölle ja yhteiskunnalle ei ole tavoitettu näiden tarkastelutapojen kautta. Sosiologisessa tutkimuksessa koti on jäänyt toissijaiseksi tutkimuskohteeksi ja vaille tarkempia määrittelyjä kun tutkimuksellinen mielenkiinto on kohdistunut toisaalle. Koti on ollut alisteisena muille tutkimussuunnille. Suikkanen ja Kunnari (2013) huomauttavat, että sosiologialta on tällöin jäänyt huomioimatta olennainen sosiaalinen paikka, jossa yksityiset, yhteisölliset ja kollektiiviset voimat ilmenevät.

Sosiologialle vahvoja tutkimusalueita ovat olleet työ, perhe ja asuminen. Koti on ollut ydinperheen asuinpaikka, eikä kotia ja asuntoa ole käsitteellisesti eroteltu toisistaan. Työn tutkimuksessa kodin rooli on ollut olla vastavoimana työn kuormittavuudelle. Koti määrittänyt silloin työn sanelemana. Työn tekemisen kautta on katsottu aineellisten olojen parantuvan ja vaikuttavan myönteisesti asunto-oloihin ja sitä kautta kotiin. (Suikkanen & Kunnari. 2013.) Leena Autonen-Vaaraniemen mukaan asumisen lähtökohdasta kotia on tarkasteltu asuntorakentamisen, asuinympäristön ja asumismuotojen kautta. Tähän kategoriaan kuuluu Suomessa voimakkaan kiinnostuksen kohteena ollut kaupungistuminen ja maaltamuutto. (Autonen-Vaaraniemi 2009 28-32.) 1980-luvun alussa ilmestynyt Matti

Kortteisen (1982) tutkimus *Lähiö*, oli tieteellinen puheenvuoro oman aikansa julkiseen keskusteluun kaupungistumisesta ja maaltamuutosta. Taustalla oli 1970-luvun voimakas kaupungistuminen, joka ilmeni näkyvästi lähiörakentamisessa. Julkisuudessa lähiörakentaminen oli kiivaan keskustelun aihe. Tutkimuksen kysymyksenasettelu oli laadittu kommentoimaan julkisessa keskusteluissa esiin nousseisiin teemoihin. Kotia on lähestytty myös omistajuuden kautta, jolloin katsannossa yhdistyy tilan ja rahallisen arvon suhde. Koti näyttäytyy asumisen hallintamuodon määrittämänä. Kodin omistusmuotojen tarkastelu on tuonut esiin taloudellista eriyvyyttä, sosiaalista kerrostuneisuutta ja yhteiskunnallista epätasa-arvoa. Nämä tutkimukset liittävät kodin yhteiskunnan rakenteellisiin piirteisiin, asuntotuotantoon ja asuntopolitiikkaan. (Autonen-Vaaraniemi 2009 28-32.)

Anni Vilkkonen ja kumppanit (2010) keskustelevat teoksessa *Kotia paikantamassa* miksi ja miten kotia tulisi sosiologisesti tutkia: Yhteiskunnan muutokset näkyvät kodissa. Myöhäismodernissa maailmassa koti on liikkeessä, eivätkä aikaisemmat kodin aseman määrittelyt tunnu sellaisenaan sopivan tutkimuksen lähtökohdiksi. Ajassamme näkyvä entistä liikkuvampi elämäntapa haastaa perinteisen paikkaan sidotun kotikäsitteen. Kodin merkitykset irtoavat fyysisistä paikoista. Kodin tutkimukselle on tarvetta. Kodin määritelmällistä moninaisuutta tavoittamaan sopii monitieteinen lähestymistapa. (Vilkkonen, Suikkanen & Järvinen-Tassopoulos. 2010.)

Artikkelikokoelma *Kotia paikantamassa* (Vilkkonen ym. 2010) on kotia koskevan yhteiskuntatieteellisen keskustelun linjaus. Se on kirjoittamishetkellä suhteellisen tuore ja esitelyjen artikkeleiden tutkimusasetelmat keskustelevat oman tutkimusasetelmani kanssa. Kertomusaineistot, laadullinen analyysi sekä yksityisten ihmisen merkityksenantoa arvostava lähestymistapa tuovat yhtenevyyttä. Käsitys kodista on moninainen sisällyttäen materiaalisen ympäristön ja ihmisen suhteen. Mielenkiinnon kohteena on suomalainen koti. *Kotia paikantamassa* -artikkelit läpikäyvät monitahoisesti kodin käsitettä ja kodin tutkimuksen mahdollisia tulokulmia. Artikkeleiden kokoavaksi tarkastelunäkökulmaksi on valittu koettu koti ja sen merkitykset yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Kodin tutkimusta yhdistetään olennaisena lähtökohtana hyvinvoinnin tutkimukseen, sillä koti on merkittävä elementti subjektiivisen hyvinvoinnin kokemisessa. Artikkeleiden kautta tulevat näkyviin paikkoihin ja toimintoihin liittyvät merkitykset ja mekanismit, jotka aikaansaavat kodin tuntua. (Vilkkonen, Suikkanen & Järvinen-Tassopoulos 2010.)

Syntyy vaikutelma, että sosiologisessa tutkimuksessa on avoimuutta ja mielenkiintoa kodin tutkimiseen. Kotia ei tarvitse enää määrittellä alisteisena jonkin muun tutkimusalueen kautta vaan koti voi olla itsenäinen tutkimuksen ja käsitteellistämisen kohde. Erityisesti ajatus, jossa kotia ei määrittellä fyysiseen paikkaan sidottuna on minua kiinnostava. Se antaa mahdollisuuksia uudelleen kodin määrittelyyn. Kysymys kodin fyysisen paikan olennaisuudesta on voimakkaasti erottava tekijä useisiin aikaisempiin kodin käsitteellistykseen. Oma tutkimuksellinen ”kotikatseeni” tukeutuu näkemykseen, joissa kotia voisi määrittellä sitoutumatta fyysiseen paikkaan. Tällöin muunlaiset kodin käsitteellistykset saavat tilaa.

Esineiden ja kodin yhteyttä luotaavat tutkimukset

Esineitä ja kotia tarkastelevat tutkimukset eroavat suuresti toisistaan tieteenalojen ja tutkimusmenetelmien puolesta. Myöskin käsitykset kodin ja esineiden välisestä suhteesta eroavat. Kodin ja esineiden merkitykset ja niiden liittyminen toisiinsa on kuitenkin tunnustettu. Eri tieteenaloilla on havaittavissa pitkä tutkimuksellinen perinne kodin ja esineiden yhteydestä.

Vahva sija esinemaailman tutkimuksella on ollut antropologiassa, mutta myös kulttuurintutkimus, kulttuuriantropologia ja kansatiede ovat olleet kiinnostuneita esineiden kautta hahmottuvasta kodista. On ajateltu, että kodin esineympäristö heijastelee kulttuurin ja elämäntavan muutoksia. Kodin esineisiin tallentuu ihmisten elämisen tapoja ja arkisen elämänpiirin merkityksiä. Kodin esineistön kehittyminen ja uusien teknologioiden rantautuminen kotiin on muuttanut suuresti kodin arkea. Kodin esineympäristöä on lähestytty kuluttamisen, kodin sisustamisen ja esinekkötuurin visuaalisten muutosten tarkastelun kautta. (Autonen-Vaaraniemi 2009 28-32.)

Antropologi Daniel Miller (2008) on tutkinut koteja ja kodin esineitä urbaanin etnografian menetelmin. Tutkimuksessa korostuu esinemaailman suhde kotia ja ihmisen elämää ilmentävänä ja tuottavana elementtinä. Tutkimukset on toteutettu havainnoimalla ja valokuvaamalla ihmisten koteja. Teoreettinen sijoittuminen loittonee strukturalistisista teorioista ja lähenee latourilaista toimijaverkkoteoriaa. Leena Autonen-Vaaraniemen (2009) väitöskirja *Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt* on sosiaalityön tieteenalan tutkimus, joka yhdeltä näkökulmaltaan paikantuu kodin tutkimukseen. Tutkimus antaa sijaa ihmisten

merkityksenannoille ja kodin materiaalisuudelle. Aineistona olevat haastattelut on tehty kodeissa ja keskustelun tukena on käytetty miesten itsensä ottamia valokuvia merkittäviksi kokemista asioista kodeissaan. Veera Kinnunen (2017) on käyttänyt menetelmänä etnografista osallistumista tutkimuksessaan kodin tavaroihin liittyvistä esinesuhteista. Monimuotoinen aineisto sisältää myös kuvallista materiaalia.

Edellä esitetyissä tutkimuksissa on useita yhteneviä piirteitä omiin valintoihini tutkielman toteutuksessa. Keskeisin yhdistävä seikka on se, että nämä tutkimukset on toteutettu menemällä koteihin. Koteja ja esineitä on havainnoitu ja niistä on keskusteltu kodin asukkaiden kanssa. Tutkimusaiheeseen syntyy tätä kautta samankaltainen, empiriaan ankkuroituva suhde. Tutkimusten aineistojen moninaisuudessa kiinnittyy huomio visuaalisten aineistojen käyttöön. Visuaalisiin aineistoihin tukeutumisen olen kokenut toimivaksi ratkaisuksi. Selvennän aineistoa kuvaavassa luvussa omaa tapaani käyttää visuaalista aineistoa.

Elizabeth Shove ja kumppanit (2007) ja Colin Campbell (2005) lähestyvät kotia ja esineitä kuluttajuuden näkökulmasta. Tässä yhteydessä kuluttajuus ei tarkoita pelkästään kaupallista yhteyttä, vaan käsitteen voi ajatella ilmentävän yksityistä tavaroiden käyttöä. Näkökulma tarkentuu esineisiin liittyvään toimijuuteen. Käsitteellä DIY [do-it-yourself] kuvataan ei-ammattillista henkilöä, joka tuottaa esineitä itse. DIY käsitteellistys sopii hyvin tutkielman aineistoa varten haastattelemiini henkilöihin ja heidän toimintaansa. DIY käsitteeseen yhdistyy toiminnan kautta saavutettu kompetenssi. Kompetenssi yhdessä erilaisten toimijoiden kanssa muodostaa yhteenliittymän, jota latourilaiseen toimijaverkkoteoriaan sitoutuen voidaan nimittää hybridiksi.

Mihaly Csikszentmihalyi ja Eugene Rochberg-Halton (1981) tutkivat kotia ja kodin esineitä psykologisesta näkökulmasta. Tämä tutkimus tuo esiin erilaiset esineisiin liittyvät merkitystasot. Arjun Appadurai (1986) ja Igor Kopytoff (1986) esittävät näkökulman esineiden vaihtelevaan arvonmuodostukseen eri tilanteissa. Näihin tutkimuksiin viittaa esineiden merkityksiä tarkastelevassa luvussa.

Toimijaverkkoteoria kodin tutkimuksessa

Sovellan toimijaverkkoteoriaa kodin tutkimukseen. Tutkielmassa tarkastelemani elementit, koti, esineet ja sosiaalinen toiminta on saatava teorian tasolla sidottua mielekkäästi yhteen. Eri teorit luovat ennakkoehtoja näiden elementtien välille. Keskeinen jännite muodostuu tavassa käsittää sosiaalisen ja materiaalisen olemusta ja keskinäistä suhdetta. Käsitusten taustalla vaikuttaa lähtökohtainen ajatus materiaalisesta ja sosiaalisesta omina erillisinä substansseinaan. Bruno Latour (2007) kyseenalaistaa tämän sosiologisessa tiedeperinteessä vallitsevana olleen jaon. Sosiaalinen on ymmärretty itse itsensä tuottavana, erillisenä entiteettinä, joka on voitu ottaa tutkimuskohteeksi sellaisenaan. Latourin linjauksissa sosiaalinen ja sosiologia määritellään toisin. Sosiaalisuus muodostuu erilaisten toimijoiden välisissä yhteyksissä. Sosiologisen tutkimuksen tehtävä on jäljittää ja tehdä näkyviksi näitä yhteyksiä. (Latour 2007.)

Latourin (2007) toimijaverkkoteoria [Actor-Network-Theory, ANT] ei oletta sosiaalisten ilmiöiden selitykseksi taustalla olevia rakenteita tai sosiaalisia voimia. Ero strukturalistisiin teorioihin on selvä. ANT keskittyy toimijoiden välisiin suhteisiin sisältämättä lähtökohtaisia oletuksia sosiaalisuuden luonteesta. Toimijoiden ei siis tarvitse olla itsessään sosiaalisia. Niillä ei tarvitse olla oletettua, sisäsyntyistä sosiaalista "latausta". Tässä yhteydessä toimijoiksi kelpaavat tasa-arvoisina niin inhimilliset-, kuin myös ei-inhimilliset toimijat. Ollakseen toimija, on sen oltava vaikuttava. Tällä Latour tarkoittaa, että toimijan on tuotettava jälkiä ja yhteenliittymiä, joita ANT-tutkimus voi seurata. ANT tuottaa käsitystä toimijoiden välillä tuotetuksi tulleesta sosiaalisuudesta. Sosiaalisuus syntyy ja tulee näkyväksi, kun toimijat liittyvät yhteen. Liittymisen lyhyessä hetkessä ei-sosiaaliset toimijat ovat silloin sosiaalisia. Käsitys sosiaalisuudesta on täten ratkaisevasti erilainen, kuin mihin sosiologinen tiedeyhteisö on tottunut; sosiaalisuuteen on pyritty palauttamaan yhtäältä kasvokkaista vuorovaikutteisuutta, toisaalta yhteiskunnan jatkuvuutta ja pysyvyyttä. ANT irtoaa tästä jaottelusta, ja Latour puhuu jopa paradigman muutoksesta. (Latour 2007.) Tässä suhteessa erityisyys on tehnyt ANT:ia tunnetuksi. (Em. 2007, 64-70.)

Toimijaverkkoteoria tarjoaa tutkielmalle teoreettisen selkänöjan. Kodin ilmiöt, ihmiset, esineet ja esineiden rakentaminen olisi vaikeaa sovittaa teoriaperustaan, joka ei huomioisi kaikkien elementtien olemassaoloa, toimintaa ja vaikutuksia. Latourin (2007, 34) mukaan toimijaverkkoteoriassa vapaudutaankin sopivan analyysiyksikön löytämisen

mahdottomuudesta. Omaan tutkimusongelmaani toimijaverkostoteoria tuo teoreettisen keskustelun jatkuvuutta ja vertailukohtia samankaltaisista muista tutkimuksista. Materiaalisen tutkimussuunta on ollut viime vuosien voimakas virtaus sosiologiassa leviten myös muille tutkimusalueille. (Valkonen, Lehtonen & Pyyhtinen 2013; Hyysalo 2016). Latourilaisesti orientoitunut materiaalisuuskeskustelu tuottaa jännittäviä keskustelunavauksia (ks. esim. Kinnunen 2016). Hyysalon (2016, 279) mukaan toimijaverkkoteoria on saavuttanut uskottavuutta empiirisenä yhteiskuntatutkimuksena.

Aiemmin sosiologiassa toimijuus ja toimijat on ymmärretty ainoastaan inhimillisen, intentionaalisen toimijamallin kautta. Tämä ajattelu ei ole jättänyt sijaa ymmärtää ei-inhimillisiä toimijoita aktiivisina osapuolina. Ei-inhimilliset toimijat, kuten esimerkiksi työkalut, ovat elämässä välttämättömiä. Siksi niillä on myös väistämättä oma vaikuttavuutensa, joka on otettava huomioon. Ei-inhimilliset toimijat ovat yhteistyökumppaneita, joita sopivassa hetkessä kutsutaan toimintaan mukaan. Sosiaalista elämää ei voi ylipäänsä tutkia ilman ymmärrystä materiaalisen vaikutuksesta siihen. (Latour 2007, 70-72.) Inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteenliittymästä Latour (2006, 18.) on käyttänyt kollektiivin käsitettä. Kollektiivilla Latour (2007, 14) on kuvannut myös yhteiskuntaa. Sampsa Hyysalon (2016, 278-282). mukaan toimijaverkkoteorian käsitteistö onkin ollut liukuvaa teorian kehitysvaiheiden myötä.

Toimijaverkkoteoreettisesti virittynyt tulkintakatse antaa mahdollisuuden tarkastella tutkimuskentän ilmiöitä avoimin mielin. Toimijoiden luonteelle ei tarvitse antaa ennakkoehtoja, eikä se ole suotavaakaan. Aineistoa kuvaavassa luvussa selvitän tarkemmin havaintojen tekemisen ja aineiston hankinnan perusteita. Aineiston hankinnan tapani, jossa olen kuljettanut esineen teemaa erillisille haastattelukerroille on sovellus toimijaverkostoteorian kehoituksesta seurata toimijoiden kytköksiä. Näin toimijoiden yhteyksiä paljastuu haastattelupuheen myötä. Latourin (2007) painottamat toimijoiden jäljet ja yhteenliittymät tulevat näkyviin ja tarkastelun piiriin. Kotien ihmiset ja esineet asettuvat sosiaalisuutensa puolesta samankaltaiseen asemaan. Sosiaalisuutta on se, minkä toimijat välilleen tuottavat. Käsitteet inhimillinen ja ei-inhimillinen eivät suoraan rinnastu ihmiseen ja esineeseen. Luvussa 6 esittelen, kuinka inhimillisen ja ei-inhimillisen tasot vaikuttavat toisiinsa.

Aikaisemmat tutkimukset suhtautuvat toimijaverkkoteoriaan eri tavoin. Miller (2001) sekä Shove ja kumppanit (2007) liittyvät latourilaiseen toimijaverkkoteoriaan kiinteämmin. Purhosen ja kumppaneiden (2014) bourdieulainen tutkimus suomalaisesta mausta jää kaukaisemmaksi. Latour (2007, 84.) kritisoi Bourdieuta ajatuksesta, jossa materiaalinen yhteys nähdään ainoastaan heijastumana ihmisten sosiaalisesta erottautumisesta. Miller (2008) tunnustaa bourdieulaisen teoretisoinnin mahdollisuuden kodin tutkimuksessa, mutta vie omaa teoreettista suuntaa toisaalle. Siinä, missä bourdieulainen teoria lähtee sosiaalisista asemista ja luokista selittävänä tekijänä, Miller kiinnittää huomiota tutkimansa ilmiömaailman ja empiiristen löydösten moninaisuuteen. Bourdieulainen luokkasidonnainen ajatus ei riitä täysin kattamaan kodeissa avautuvia näkymiä. (Miller 2008, 282-297.)

Tutkimusasetelman myötä asemoidun itsekin osaksi tutkimaani toimijaverkkoa. Oma osallisuuteni verkostossa luo vaikutuksensa tutkittaville ilmiöille. Tämä tarkoittaa sitä, että haastatteluissa antamani osuus vuorovaikutukseen saa väistämättä keskustelukumppanin reagoimaan tietyllä tavalla. Haastatteluissa syntyviä vuorovaikutustilanteita on mielekästä ajatella tunnetun Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (1994) muotoileman sosiaalisen konstruktionismin katsantokannan kautta. Huomio kiinnittyy sosiaalisesti hyväksytyjen tietokokonaisuuksien ja todellisuuskäsitysten muotoutumiseen, jotka rakentavat sosiaalista todellisuutta. (Berger & Luckmann 1994.) Latour (2007) keskustelee sosiaalisen konstruktionismin ja toimijaverkkoteorian suhteesta ja viittaa teorioiden syntymän ajankohtaan. Nykypäivään tultaessa käsitteiden sisältö on täsmentynyt sekä sosiaalisen, että konstruktivismiin osalta. Toimijaverkkoteorian yhteydessä konstruktion käsite on ollut sopiva kuvaamaan inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden yhteensulautumista. Olennaisinta on kuitenkin huomata, että sosiaalisuuden käsitteen sisältö eroaa molemmissa teorioissa. Sosiaalisen konstruktionismin esittämä sosiaalisuus näyttäytyy omana entiteettinään, minkä toimijaverkkoteoria kiistää. (Latour 2007, 88-93.)

Materiaalisuuden määrittely

Turo-Kimmo Lehtonen (2008) esittelee erilaisia materialismien tasoja: *Eettisen materialismin* voidaan katsoa olevan ihmisen aineellisen hyvän tavoittelua. Eettinen materialismi ilmenee lähinnä kritiikin kohteena olon kautta. *Ontologinen materialismi* esittää kaiken olemassa olevan aineeksi vastakohtana hengelle. Tällä tasolla

materiaalisuus on myös aistihavaintojen pohjana. *Historiallinen materialismi* määrittelee talouden ja tuotannon perimmäisinä aineellisen elämän uusintajina. (Lehtonen 2008, 16-22.)

Tutkimus on synnyttänyt erilaisia suhteita materiaalisuuteen. Kielen merkitysvälitteisyyden korostaminen on saanut materian näyttämään vastakohtaiselta ja pysyvämmältä kielen suhteen. Kieli ja merkitykset ovat kuitenkin luonteeltaan jopa materiaa pysyvämpiä. Materia on näyttäytynyt samoin vastakohtaisena suhteessa inhimilliseen. Lisäksi materia on ajateltu omana substanssinaan, tieteessä ja arkiajattelussa ”fyysisenä”. Materiasta kiinnostuneen tutkimuksen näkökulmassa on tapahtunut siirros ajatuksesta materiasta taustatekijänä kohti kokemuksellisuutta materian kanssa. Tutkimuksellisesti mielenkiintoista on vuorottelu materiakäsityksissä; milloin materia käsitetään taustatekijäksi, milloin materian vaikuttavuus nousee esiin. (Lehtonen 2008, 23-27.) Toimijaverkostoteoreettinen tutkimus on tuonut kritiikkiä tieteenalan sisälle havainnollistaessaan sitä, kuinka aineellisuuksia rajataan tai ei rajata ulos sosiaalisuuden määrittelystä. (Hyysalo 2016, 277.)

Lehtonen (2008) korostaa, että yhteiskuntatutkimus kaipaa edellisistä eroavaa ja moninaisempaa käsitystä materiaalisuudesta. Aineellisuus on perustava inhimillisen olemisen ja kokemisen ehto, eikä sen takia ole sivuutettavissa yhteiskuntatutkimuksesta. Materian kysymyksessä ei voida lähteä ajatuksesta, että materia joko on tai ei ole läsnä. Materiaalisuus kietoutuu vuorovaikutteisesti kaikkeen inhimilliseen ja sosiaaliseen olemiseen. Materian pysyvyys on suhteellista; pysyvyys määrittyy pysyvyytenä suhteessa johonkin. Materiaa ei siksi voi käsittää absoluuttisena ja muuttumattomana. Tutkimuksessa on materian ja hengen dualismin sijasta pyrittävä selvittämään inhimillisen toiminnan suhdetta erilaisiin materialismien määrittelyihin. (Lehtonen 2008, 20-29.) Materiaalisuutta ei tule ottaa annettuna. On puhuttava mieluummin monikossa materiaalisuuksista kuvattaessa yhteiskunnan moniaineksista todellisuutta. (Valkonen ym. 2013.)

Kodin piiristä paljastuu erilaisia materiaalisuuksia. Analyysissä esitän, kuinka Lehtosen (2008) kuvaamat materiatasot tulevat ilmi tilanteisesti henkilöiden esittämien tulkintarepertuaarien kautta. Materian tasoihin ja materian arvoihin pyritään vaikuttamaan kerronnan keinoin. Tutkielman valossa kodin materiaalisuus näyttäytyy korostetusti vuorovaikutteisena.

Tutkimuskysymykset ja tutkielman rakenne

Tutkielman tehtävänä on lisätä sosiologista ymmärrystä kodista. Tiivistän laajaa tutkimusaihetta edelleen kodin haltijan itsensä rakentamiin sisustusesineisiin. Rajausta perustelen sillä, että tämä näkökulma esiintyy harvoin tai epäsuorasti kotia ja kodin esineistöä käsittelevissä tutkimuksissa. Työhypoteesini on, että itse tehtyjen sisustusesineiden tarkastelun kautta ilmenee korostuneemmin kotiin liittyvä toiminnallisuus ja kodin tuottaminen.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten sisustusesineitä rakentamalla tuotetaan kotia?
- Miten sisustusesineet välittävät inhimillisiä ja ei-inhimillisiä suhteita?
- Minkälainen kodin käsitteellistys syntyy?

Tutkielmassa on kolme temaattista analyysilukua, jotka tuottavat oman tarkastelutasonsa tutkittavaan ilmiömaailmaan ja pyrkivät kattamaan tutkimuskohteen monitahoisesti. Luvussa 4 tarkastelutaso on kodin taso. Analysoin itsetuotettujen sisustusesineiden merkitystä kodin muotoutumisen eri vaiheissa. Luvussa 5 lähtökohta on kodin sisustamisessa. Sisustustaminen tuo esiin kotiin liittyvän tietoisuuden ja siihen liittyvän ajatuksen identiteetin muodostumisesta. Luvussa hahmottelen kodin ja sisustuksen käsitteellistä yhteyttä. Luvun 6 tarkastelussa ovat itsetuotettujen sisustusesineiden merkitystasot ja esineiden rakentelua edellyttävän kompetenssin syntyminen. Luvussa 7 vastaan yhteenvetona tutkimuskysymyksiin ja liitän syntyneitä kodin käsitteellistystä osaksi muun tutkimuksen näkökulmia.

2. Aineisto

Empiirisen aineiston hankkimiseksi oli jalkauduttava sinne, missä tutkittavat ilmiöt esiintyvät – ihmisten koteihin. Aineisto koostuu kodeissa tallennetuista haastatteluista ja samoissa tilanteissa otetuista valokuvista. Pyrkimyksenä on ollut saattaa nämä molemmat elementit tukemaan toisiaan ja heijastelemaan ilmiömaailmansa kontekstia. Tutkimushaastatteluja voi luonnehtia avoimina haastatteluina, jotka olemukseltaan muistuttavat lähes arkikeskustelua. Haastattelutavassa korostuu erityisesti osapuolten välinen vuorovaikutus jaetun ymmärryksen tuottamisessa. Haastattelutilanteissa otettua valokuvamateriaalia kytkin takaisin myöhempien haastattelukertojen teemoiksi käyttäen kuvia keskustelun virikkeenä. Aineiston muodostumista määrittelee osapuolten välisen keskustelun tuottaminen. Onkin perusteltua aluksi esitellä tarkemmin omaa sijoittumistani tuohon keskusteluun ja myös sijoittumisen vaikutuksia aineiston muotoutumiseen. Luvun lopussa perustelen visuaalisten aineistojen relevanssia käsillä olevan tutkimustehtävän kannalta.

Tavoitin kaikki haastatteluihin osallistuneet henkilöt omien kontaktiverkostojeni kautta. Pyrkimyksenä oli saavuttaa tilanne, jossa omien arkipäivän tuttavuuksien välityksellä tavoittaisin haastatteluihin sellaisia ihmisiä, joita en itse tuntisi entuudestaan henkilökohtaisesti.

Halusin koetella oman havainnointitavan pätevyyttä sellaisissa kodeissa, joissa en ollut aikaisemmin vierailut. Arkikeskusteluista poimin viitteitä niistä henkilöistä, jotka olivat ilmaisseet toisille erityistä kiinnostusta kotinsa sisustuksen ja esineistön tuottamiseen. Kontaktoin näitä henkilöitä ja esitin mahdollisuutta osallistua tutkimukseen. Tämä menetelmä henkilöiden saamiseksi haastatteluun oli kuitenkin hidas; moni lupaavalta tuntunut kontakti raukeni tyhjiin. Tavoittelemaani ”lumipalloefektiä”, tilannetta, jossa yhden haastattelukontaktin kautta löytyisi edelleen seuraava, ei myöskään syntynyt.

Ensimmäiset haastattelut sovin henkilön kanssa, jonka olin tavannut aiemmin, mutta jonka kotia en ollut havainnoinut. Tässä vaiheessa aineiston hankkimisen metodi haki muotoaan. Sain tapauksen kautta kenttäkokemusta aineiston tuottamisen käytännöistä. Hyväksyin prototyyppihaastattelun lopulliseen ainaistokaanoniin mukaan, sillä se on olennaisilta osiltaan vastaava ja ristiriidaton muun aineiston ja tutkimuksen sitoumusten kanssa.

Ennen haastattelujen aloittamista esittelin tutkimuksen taustatiedot, aihepiirin ja tutkimuseettiset sitoumukset: Lopullisesta tutkimusraportista ei ketään henkilöä olisi tunnistettavissa ja mahdollisesti otettavia valokuvia ei ilman lupaa julkaistaisi missään. Haastattelu- ja kuva-aineisto jäisi digitaalisessa muodossa tutkijalle ja paperille vedostetut kuvat jäisivät joko haastatellulle itselleen tai ne hävitettäisiin.

Kaikki haastattelut toteutettiin hieman yli vuoden aikaikkunassa. Sain mahdollisuuden vierailta kuudessa eri kodissa. Kaikki henkilöt antoivat suostumuksensa myös toisen haastattelukerran toteuttamiseen, sekä valokuvien ottamiseen haastattelutilanteen aikana kodissa. Täten eri haastatteluja tuli siis yhteensä kaksitoista kappaletta. Haastattelutallenteiden yhteispituudeksi tuli kaikkiaan yli kahdeksan tuntia. Haastattelusessioiden pituus vaihteli vajaasta puolesta tunnista maksimissaan tuntiin. Valokuvia otin noin sata kappaletta.

Haastateltujen henkilöiden taustasta mainittakoon, että kaikki haastatellut olivat täysi-ikäisiä, haastatteluhetkellä Lapin alueella asuvia. Yhdessä tapauksessa osallistumisesta sovittu henkilön (nainen) kanssa molempiin haastatteluihin osallistui myös hänen puolisonsa (mies). Yksi osallistuminen oli alunperin sovittu miespuolisen henkilön kanssa. Haastattelutallenteissa äänensä saa siis yhteensä seitsemän henkilöä, joista kaksi on miehiä. Aineisto-otteissa henkilöt esiintyvät muutetuilla nimillä.

Tutkijan positio

Olen käyttänyt tutkimuksen instrumenttina omaa taustani ja kiinnostustani tutkittaviin ilmiöihin. Työhistoriani visuaaliseen kulttuuriin liittyvissä tehtävissä, alan opinnot sekä omakohtainen perehtyneisyys vapaa-ajalla on luonut sen orientaation, mistä käsin itse kohtaan tutkimuskentän ilmiöt. Kohtaamisessa sijoitutaan yhtenä elementtinä osaksi tutkimusasetelmaa, jolloin muodostuu tutkijan positio. Anna Rastas (2005) tuo esiin kokemustaustan vaikutukset yhtenä positiota muodostavana elementtinä. Yhdessä muiden taustatekijöiden ohella henkilöhistoriamme kokemukset vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin asemoitumisessa ja sitä kautta määrittävät asioille antamiamme merkityksiä. (Rastas 2005, 94.) Rastas (2005, 94.) tiivistää position käsitteen: *”Sen avulla siis tarkastellaan ihmisten asemaa sosiaalisissa suhteissa ja hierarkioissa sekä kulttuurisissa merkityksenantosteemeissä.”*

Suunnitellessani aineiston hankkimisen periaatteita oli oman taustan vaikutukset otettava huomioon. Omaan positioitumiseen erityisesti vaikuttava tekijä on ollut visuaalisen alan asiantuntijaroolin omaksuminen. Ammatillisessa asiantuntijaroolissa osa kompetenssia on kyky hahmottaa ja kielellisesti perustella omat esteettiset näkemykset ja ideat. Työ- ja opiskelutausta sosiaalista toisaalta käsityksiin siitä, mikä on tietyn ammattikunnan sisällä yleisesti hyväksyttyä. Tässä tutkimuksessa en olekaan kiinnostunut ilmiöiden estetiikasta sinänsä. Omien esteettisten kriteerien tunnistaminen on tärkeää siksi, että niillä on vaikutus havaintojen tekemiseen tutkimuskentällä.

Oma positio tuottaa esiyymmärryksen tutkimushaastatteluihin. Aineiston hankinnan alkuvaiheessa harkinnassani oli kontaktoida yhtenäisempää, sisustamisen harrastajaksi itsensä tunnistavaa ryhmää. Voimakkaasti koetusta positioista tarkastellen olisi houkuttelevaa olettaa tutkimukseen osallistuvat henkilöt yhtenäisenä alakulttuurina, joka jakaisi tutkijalle saman arvomaailman. Tähän tutkimukseen saavutettu haastateltujen joukko ei kuitenkaan sellaista muodostanut. Oletuksenani kuitenkin oli, että vuorovaikutuksessa tutkimukseen osallistuvien henkilöiden kanssa kohtaisin keskusteluavaruuden tai diskurssin, jossa toimintaa helpottaisi omanlaisensa sanaston ja käsitteistön käyttö. Omasta esiyymmärryksestä käsin voisin helpommin liittyä tähän keskusteluun.

Tutkijan ja osallistuvien henkilöiden taustan samankaltaisuus voi olla merkittävä orientaatio tutkimukselle. Tämä on esiintynyt feministisen tutkimuksen korostuksissa sukupuolesta. Haastateltava ja haastattelija tulkitsevat toisiaan. Molemmat osapuolet voivat tunnistaa aiheen henkilökohtaisesti kiinnostavaksi ja tärkeäksi. (Rastas 2005, 87-88.)

Matti Kortteinen (1982) kuvailee *Lähiö* -tutkimuksessaan vaiheittaista keskinäisen luottamuksen ja yhteisymmärryksen syvenemistä haastattelukertojen välillä. Tutkimuksessa toteutettiin laajoja syvähaastatteluja. Kortteinen tavoitti lopulta tason, jolla henkilöt kertoivat avoimesti syvistä henkilökohtaisista asioistaan. (Kortteinen 1982, 296). Omalta pieneltä osaltaan tämän tutkimuksen haastatteluissa olen voinut kokea samankaltaista, Kortteisen kuvailemaa haastatteluvuorovaikutuksen syvenemistä. Kokemusten jakamisen ja saavutetun yhteisymmärryksen kautta oli hedelmällistä tuottaa keskustelua. Samoista kiinnostuksen aiheista on helppo puhua, vaikka toista ihmistä ei henkilökohtaisesti niin tarkoin tuntisikaan.

Kortteisen teoriakehittely nojautuu osaltaan Durkheimiin ja on siten etäällä käsillä olevan työn teoreettisista sitoumuksista. Samoin ajallinen etäisyys on huomioitava. *Lähiö*-tutkimus on kuitenkin laaja suomalaista elämäntapaa luotaava tutkimus ja sen haastattelut toteutettiin osallistujien kodeissa. Haastattelutapa ja koti tutkimuksen kenttänä ovat erityisesti ne elementit, jotka luovat kiinnostavan pohdintojen rinnastusmahdollisuuden tähän tutkimukseen. Kortteinen (1982) puhuu onnellisuusmuurin käsitteestä, jolla kuvataan sitä, miten haastateltavat esittävät aluksi elämänsä tietoisesti kaunistellen. Myöhemmässä vaiheessa problemaattisemmatkin asiat alkavat tulla esiin ja onnellisuusmuuri murtuu. (Kortteinen 1982, 20.) En pyri etsimään onnellisuusmuuria Kortteisen esittämässä mielessä. Käsite johdattaa kuitenkin arvioimaan sitä, missä valossa ja minkälaisin tarkoituksin haastateltavat tuovat elämästään asioita esiin.

Haastateltujen henkilöiden esittämät kysymykset kertovat puolestaan pyrkimyksestä paikantaa tutkijaa ja tutkimusta. Ennen haastattelujen aloittamista yleinen oletama henkilöillä oli, että tutkimusta tehdään nimenomaisesti kodin sisustuksen estetiikasta. Taustalla voi ajatella heijastuvan mediassa kuplivan sisustuspuheen eetoksen, jossa kotien esteettistä olemusta arvioidaan. Näissä julkaisuissa kotien asukkaat ovat itse näkyvästi esittelemässä elämänpiiriään. Tähän tausta-ajatukseen suhteutettuna myös tutkimuksen on saatettu ajatella olevan luonteeltaan arvottavaa. Ennakko-olettaman voimakkuudesta kertoo sen yleisyys eri henkilöiden kanssa käydyissä ensimmäisissä keskusteluissa. Kun koti ja kotiin liittyvät esteettiset ratkaisut ovat syvästi yksilöllisiä ja intiimejä, on pelko arvioiduksi joutumisesta ymmärrettävää.

Jos tutkija ymmärretään arvioitsijaksi, syntyy hankala asetelma. Käsitystä voi vahvistaa tieto siitä, että tutkijalla on taustaa visuaaliselta alalta. Vuorovaikutusta kangistaa kuvitelma tutkijasta estetiikan auktoriteettina. Jos tutkimuksen tavoitteista ja toteutuksesta on virheellinen käsitys, ei luontevaa vuorovaikutusta synny. Samoin taustaoletukset tällöin suuntaavat aineiston laatua. Position selvittäminen onkin paitsi tahdikasta, myös tutkimuseettisesti ja aineiston validiteetin kannalta olennaista. Tutkimukseen osallistuvia henkilöitä kontaktoidessa korostui ennakkokäsitysten mahdollisuuden huomioiminen ja tutkimuksen oikeanlaisten tavoitteiden viestiminen. Pyrin tähdentämään, että tarkoituksena ei ole tulla ulkoa päin arvioimaan kenenkään kodin kauneutta tai tyylikkyyttä ja raportoida niitä tutkielmassa.

Havainnointi

Mervi Autti (2010) esittelee oman taustansa yhteyttä tutkimuskohteeseen teoksessaan *Etsimessä neitikulttuuri 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä*. Tässä väitöstutkimuksessa Autti tarkastelee valokuvaajanaisten ohella myös heidän ottamiaan valokuvia. Taustaltaan Autti on yhteiskuntatieteilijä ja myös valokuvaaja. Saman ammatin jakaminen yhdistää tutkijan tutkimuskohteeseensa vuosikymmenien ajallisen kuilun yli. Erityisesti oman työni kannalta kiinnostava on Auttin esittelemä katsomisen tapa, valokuvanäkeminen. Valokuvanäkemisellä tarkoitetaan valokuvaajan kokemustiedon, hiljaisen tiedon tuottamaa tapaa havainnoida todellisuutta. Tällä katsomisen tavalla Autti on voinut lähestyä tutkimuksen aineistona olleita valokuvia. Mervi Auttin sanoin:

”Itse puhun mieluummin valokuvanäkemisestä. Määrittelen sen tapana ja taitona havainnoida todellisuutta ikäänkuin rajaten, tarkentaen, kaiken kaikkiaan huomioiden eri tavalla, kuin ei-valokuvaaja – myös liikkeessa ilman kameraa.”

(Autti 2010, 21.)

Selitän omien havaintojeni syntymistä Auttin tavoin samoin, tietynlaisen kokemustaustan muovaaman tulkintakatseen kautta tapahtuvaksi. Omaa katsetta on ohjannut teoksellisuuden etsiminen tutkimuskentältä. Tarkastelutavassa jäsenän systemaattisesti kotien sisustuksen silmin katsottavissa olevaa ilmiasua teoksellisuuden käsitteen kautta. Teokseksi määrittelen esineen, kokoonpanon tai piirteen, jonka olemuksessa voi ajatella olevan merkittävä oman tuottamisen osuus. Teos on syntytapansa puolesta uniikki; toinen henkilö ei voi spontaanisti tuottaa samankaltaista lopputulosta.

Teoksen käsitettä on pyrittävä määrittelemään empiirisesti aina kutakin kotia tapauskohtaisesti tarkastellen. Silmin havaittavasta kokonaisuudesta erottuu piirteitä ikäänkuin visuaalisina anomaliaina kodin esteettisessä sfäärissä. Konkreettisia esimerkkejä mielenkiinnon herätteistä voivat olla esineet, joissa on työstämisen jälkiä: useita maalikerroksia ja lisättyjä osia ja korjailuja. Esineitä on voitu rinnastaa yllättävällä tavalla vaikkapa asettamalla ruokailuryhmän uusien tuolien joukkoon kokonaan erityyppinen, vanha ja korjailtu, työstetty tuoli. Muokattuja esineitä on voitu liittää yhteen kokoonpanoiksi.

Keskustelun aiheeksi on voinut valikoitua jokin esillä oleva piirre, jota muut kodissa vierailleet eivät ole aikaisemmin huomioineet. Asukas on voinut olla positiivisesti yllätynyt asian saamasta huomiosta. Tätä on saattanut ilmentää haastateltavan selkeä halukkuus kertoa asiasta laajemmin ja syvemmin. Vastauksesta on voinut jopa lukea hienoista pettymystä siitä, että muut eivät ole asiaan kiinnittäneet huomiota. Samanlaisista kokemuksista kertoo Kortteinenkin (1982, 303). Näin tutkijan positiosta käsin esitetty kiinnostus ruokkii selontekojen tuottamista.

Joidenkin kodin esineiden ja piirteiden määrittely on lähtökohtaisesti mahdotonta pelkästään havainnoinnin perusteella. Havainnot sellaisenaan eivät siis voi tuottaa tämän tutkimuksen ongelmanasettelun kannalta valaisevaa aineistoa. Tarvitaan haastattelujen tuottamaa kerrontaa selittämään havaintoja.

Havaintojen teon perusteet ovat olleet koko aineiston koonnin läpäisevä itsereflektion teema. Miten juuri tietyt asiat ovat ylipäänsä tulleet tutkijan havaitsemiksi ja kiinnostuksen kohteeksi, toiset eivät? Haastattelukertojen karttuessa havaintojen teon perusteet muuttuvat ja terävöityvät. Kodeissa vieraillessa oven takaa avautuva maailma on kuitenkin yllättävä ja pakottaa muuttamaan käsityksiä.

Voimakkaat käyttäytymisnormit suojelevat kodin intiimiyttä, loukkaamattomuutta ja kotirauhan kunnioitusta. Kodeissa toteutetut haastattelut seurailevat arkielämän vierailun koodistoa. Tutkija asemoituu toisen henkilön kotiin tullessaan kyläilijän rooliin. (Kodissa tutkimisen haasteellisuudesta: Kinnunen 2017).

Vierailukoodiin kiinnitän huomiota siksi, että asialla on olennainen aineiston muodostumista suuntaava vaikutus. Vieraalle sallitaan kodissa pääsy vain tiettyihin tiloihin. Vieras esimerkiksi ohjataan olohuoneeseen istumaan tai keittiöön kahvipöydän ääreen. Tällöin kodista rajautuvat ne tilat, jotka ovat tutkijan havainnoinnin ulottuvilla. Kodin tilojen voi ajatella jakautuvan sen mukaan, mihin vieraan sallitaan päästä ja mihin ei. Tämän jaottelun mukaisesti voi arkiajattelunkin valossa olettaa, että ”julkisempien” tilojen sisustus ja esineistö voi nousta todennäköisemmin puheenaiheiksi vierailutilanteessa. Vierailukoodi tuottaa tutkimukseen kehollisen ja tilallisen ulottuvuutensa ja määrittelee osaltaan aineiston muodostumisen ja ilmiömaailman kontekstia. (Tarkemmin vieraanvaraisuuden dynamiikasta: Järvinen-Tassopoulos 2010).

Tapaamisissa ihmisten kodeissa minut kutsuttiin usein olohuoneeseen tai keittiön pöydän ääreen. Kun keskustelut laajenivat ja alkoivat sivuta välittömän havaintopiirin ulkopuolella olevia asioita, saattoi henkilö kutsua asuntoon pidemmälle. Tällöin minulle sallittiin pääsy paikkoihin, joissa kaikkien vierailujen yhteydessä ei käytäisi. Esimerkiksi varastot ja työtilat, joissa huonekaluprojektit olivat tulemisen tilassaan. Tilat saattoivat olla intiimejä, kuten makuuhuoneen yhteydessä oleva persoonallisesti rakenneltu pukeutumishuone, joka leimallisesti oli haastatellun henkilökohtaista, muun perheen yhteisistä tiloista erotettua osaa. Nämä havaintotason piirteet tuovat esiin tilojen välisen ja myös tilojen ja esineiden välisen suhteen. Esineitä on voitu työstää katseilta piilossa ja niitä tuodaan sopivassa hetkessä esille tiloihin, joissa ne ovat vierailijan havaittavissa.

Haastattelut ja valokuvat

Ensimmäisellä haastattelukerralla teemana oli kodin muotoutuminen. Keskustelu avattiin tiedustelemalla, kuinka koti oli muodostunut siihen asuun kuin se haastatteluhetkellä oli havaittavissa. Kuinka kauan henkilö ja hänen mahdollinen perheensä oli kodissa asunut ja minkäläisten vaiheiden kautta oli päädytty senhetkiseen tilanteeseen. Jo tämä keskustelunavaus alkoi tuottamaan kuvauksia kodin materiaalsen ympäristön muotoutumisen vaiheista: muutoista, remonteista, irtaimiston kulkeutumisesta kotiin tai tavarasta luopumisesta. Sama keskustelunavaus toi esille myös materiaalsien muutosten rinnalla kiinteässä yhteydessä niihin liittyviä elämänvaiheita: perheen perustamisia ja hajoamisia, syntymää ja kuolemaa.

Toisena laajemman tason teemana olivat muut ihmiset. Kuljetin keskustelua pyrkien taustoittamaan muiden henkilöiden osuutta haastatellun ja kodin piirissä. Näin keskustelu nousi kattamaan haastatellun henkilön, muiden ihmisten ja kodin materian välisiä suhteita. Keskustelu sivusi materiaalsia esineitä. Tässä vaiheessa keskustelussa tultiin yleiseltä tasolta edelleen kohti pienempiä yksityiskohtia. Havaituista ja keskustelussa esiintuoduista esineistä pyysin luvan ottaa valokuvia. Toisella haastattelukerralla keskusteluteemoja ohjasivat valokuvat. Kuvat oli nyt kehitetty paperikuviksi, joita esittelin haastatelluille ja joiden sisällöstä pyysin kertomaan lisää. Olin valinnut kuvia esineistä, joiden syntymisessä tai esillepanossa oli keskustelun tai havaintojen perusteella todennettavissa oleva merkittävä oman tuottamisen osuus. Ennen tallentimen sulkemista esitin henkilölle lopuksi mahdollisuuden käyttää vapaasti puheenvuoron ja kertoa haluamiaan asioita.

Valokuvat toimivat tutkielmassa kahdella tasolla. Ensinnäkin kuvien avulla tuotettiin selontekoja. Sain tiivistettyä keskustelua kohti tutkimusongelman kannalta olennaista aihepiiriä. Valokuva sisältää aina rajauksen, jota hyödyntäen keskustelua voitiin suunnata. Kuvapinta esittää vain valikoidun joukon asioita, toiset jäävät kuvapinnan ulkopuolelle. Kuitenkin kaikista otetuista kuvista vain muutamia kytkin toisen haastattelukierroksen teemojen herättäjäksi. Toisella tasolla rinnastan valokuvat itsessään tasa-arvoisena aineistoelementtinä haastattelujen rinnalle. Kuvat ilmentävät keskustelujen syntykontekstia ja käsiteltyjä aiheita.

Sarah Pinkin (2007) johdatus visuaalisen antropologian näkökulmiin tarjoaa kiinnostavia liittymäpintoja suhteessa tämän tutkielman visuaaliseen aineistoon. Antropologiassa paradigman muutokset ovat tuoneet uusia tapoja hahmottaa visuaalisten aineistojen sijaa tutkimuksessa. Aiemmin vallinnut realistis-positivistinen paradigma ymmärsi valokuvan lähinnä todellisuuden tallentajana. Paradigmaa hallitsi käsitys objektiivisesta todellisuudesta, jota kerätty aineisto ilmentäisi. Haastatteluaineistojen ensisijainen arvostaminen jätti visuaaliset aineistot ja menetelmät sivurooliin. Myöhemmässä vaiheessa rinnalle noussut refleksiivinen tutkimusote painotti toisenlaista ajattelua aineiston, tulkinnan ja todellisuuden suhteesta. Nyt hyväksyttiin tutkijan subjektin vaikutukset aineiston syntyemisessä ja tulkinnassa. Tämä katsanto antoi mahdollisuuden visuaalisten menetelmien monitahoisemmalle käytölle. Visuaaliset aineistot ovat todistusvoimaltaan tasavertaisia tekstimuodossa olevien aineistojen kanssa; molempien analysointi edellyttää yhtäläillä tutkijan subjektiivista tulkintaa. (Pink 2007.)

Valokuva on voimakas mediatuote ja pakottaa katsojansa luomaan tulkintoja sen esittämästä sisällöstä. Näin on tilanne silloinkin, kun kuvan aihepiiri on katsojalle entuudestaan tuttu oma koti. Kuvan representaatioluonne voi yllättää katsojansa, kuten ilmenee erään haastattelemani henkilön lausahduksesta:

”Jännä miten näitten valokuvien kautta alkaa ihan erilailla kattoon näitä. Jotenkin kun näiden esineiden kanssa elää niihin turtuu eikä niitä... Näin kun alkaa tarkastelemaan niin ihan eri lailla.”

Kuvia katselemalla synnytetty kerronta ei siis ole mekaanista, jonkin ulkoisen objektiivisen todellisuuden toistamista, vaan aina uutta tulkintaa kuvan representaatioiden herättämänä. Kuvan tuttuja teemoja tulkittaessa kertojan on etäännyttävä ja reflektoitava omaa kokemustaan. Tästä syntyy perustelu ja mieli kuvien takaisinkytkemiseen toiselle haastattelukierrokselle. Arvioitaessa menetelmän antia on myös huomioitava miten luontevasti kerronta kuvien kautta herää. Kiinnostavaa on, miten joskus kerrontaa tuotetaan helposti, toisissa tapauksissa taas kuvan esittämä aihe sivuutetaan nopeasti ja kertoja johdattaa keskustelun toisaalle.

Visuaalisten menetelmien relevanssi tunnustetaan erityisesti tutkittaessa kodin materiaalisuutta ja siihen liittyviä käsityksiä. (Pink 2007, 28). Visuaaliset menetelmät toimivat tieteiden välisellä raja-alueella ja ojentautuvat eri tieteenalojen lisäksi myös tieteen ulkopuolelle, taiteen ja median kentille. (Em. 2007).

Läheisimmän vertailukohtaan tutkielman aineiston hankintaan tarjoaa Autonen-Vaaraniemen (2009) väitöstutkimus *Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt*, jossa kuvien sisältöä on kytketty keskustelun aiheeksi haastatteluissa. Tutkimuksen aineisto koostuu valokuvista ja haastatteluista. Haastattelut on toteutettu kodeissa, mutta valokuvat ovat haastateltujen henkilöiden itsensä ottamia. Haastateltujen kanssa on toteutettu muutama haastattelukerta, joista viimeisellä teemana ovat olleet henkilöiden ottamat kuvat.

Litterointi

Yhtenä esimerkkinä analyysiä suuntaavasta, litteroinnin myötä syntyneestä löydöksestä olivat kertomukset, joissa viitattiin sosiaalisen elämän konflikteihin. Näiden ”konfliktikertomusten” esiintyminen tallenteissa oli jo intuitiivisesti tiedostettu, mutta niiden lopullinen painoarvo ja suhteellinen osuus muun kerronnan yhteydessä oli kuitenkin huomattava ja yllättävä. Löydös konfliktikertomuksista asetti haasteen ennakkoolettamuksille tutkimuksen aihepiirin harmittomasta olemuksesta ja toi osaltaan yhden näkökulman analyysiin.

Litterointiprosessin eteneminen alkoi paljastaa aineiston rakenteita. Litterointi eteni portaittain, tallenteita kuunnellen ja litteroinnin tarkkuutta parantamalla. Tallenteita auki kirjoittaessa hahmottui aineistosta se taso, mille analyysiä jatkossa voisi perustaa. Litteroinnin edetessä syntyi käsitys aineiston sisältämisestä kertomuksista. Saavutettu tarkkuustaso, sanatarkka litteraatio, sallii aineiston kertomuksellisten piirteiden analyysin. Litterointikäytäntö ilmentää myös tutkimuksen teoriaperustaa ja on siten jo osa aineiston analyysiä. Aineiston purkamisen ratkaisut linjaavat sen, minkälaisia analyttisiä väittämiä tutkimuksessa on mahdollista esittää. (Nikander 2010, 432-433.)

Yhden tapauksen haastattelut eroavat tyyliltään selkeästi muista. Keskustelu on polveilevampaa ja sisältää myös suhteellisesti enemmän muuta, keskusteluteemoihin kuulumatonta puhetta. Nämä haastattelut ovat tasavertaisena aineistossa mukana, mutta litteroin ne vain sisällön teemat erotellen. Etenemistapanani oli tehdä analyysiä ensin muulla litteroidulla materiaalilla ja etsiä sitten vastaavia teemoja näistä kahdesta haastattelutallenteesta.

Tässä tutkimuksen vaiheessa en tehnyt aineiston sisällöllisiä rajauksia siten, että kaikesta haastattelupuheesta vain tietyn teeman sisältäviä osia olisi poimittu litteroitavaksi. Kahdeksan haastattelutallennetta kirjoitin täysin auki litteroinniksi. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä yli sata sivua.

3. Analyysimenetelmät

Laadullista analyysiä kuvataan usein syklisenä prosessina, jossa eri tutkimuksen vaiheet vuorottelevat. Pertti Alasuutari (1999) mallintaa laadullisen tutkimuksen etenemisen kokonaisuudessaan tiimalasin muotoon. Tutkimus alkaa laveasta aineiston keruun vaiheesta ja etenee päätökseensä, jossa analyysin tuottamia löydöksiä kytketään abstraktimpiin teoreettisiin yhteyksiin. Tutkimuksen alku ja loppu muodostavat tiimalasimallin leveät päät. Keskelle, tiimalasin kapeimpaan kohtaan jää alue, jonka Alasuutari nimeää paikallisen selittämisen vaiheeksi. Paikallinen selittäminen kuvaa tilannetta, jossa ollaan empirian äärellä lähellä tutkittavia ilmiöitä. Tässä vaiheessa tutkimuskentän ilmiöitä pohditaan muiden tutkimusten valossa ja suhteutetaan löydöksiä niihin. (Alasuutari 1999, 262.)

Materia – esineet – eivät puhu. Tämän takia Latourin (2007) mukaan ne on saatava puhumaan kuvaamalla niitä ja selvittämällä niiden aikaansaamia vaikutuksia. (Latour 2007, 79). Menetelminä käytän semioottisen sosiologian analyysimalleja (ks. Sulkunen & Törrönen 1997) sekä diskurssianalyysiä (ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 1993). Molemmat metodit toimivat samojen tutkimusongelmien valottamiseksi toimijaverkostoteoreettisessa yhteydessä. Menetelmillä voidaan tuoda näkyväksi toimijaverkostoteorian kiinnostuksen kohteena olevia toimijoita ja toimijoiden välisiä suhteita. Aineisto on selkeästi kertomusluonteinen. Viittaan analyysissä myös kertomuksellisuuteen liittyviin näkökulmiin.

Semioottinen analyysi ja diskurssianalyysi tuottavat yhteismitallista näkemystä tutkimuskohteesta. Molemmissa menetelmissä suhde kieleen on samankaltainen. Kieli ja kielen käyttö ei ole ainoastaan ulkopuolisen todellisuuden kuvausta, vaan vuorovaikutteista sosiaalisen todellisuuden tuottamista itsessään. Keskeisenä nimittäjänä on kielen merkitysvälitteisyys ja merkityksen käsitteen tärkeys. Menetelmät sopivat kertomusluonteisen aineiston lähestymiseen.

Semioottisessa analyysissä ja diskurssianalyysissä ilmenee painotusero suhtautumisessa tapahtumakontekstiin. Oma ratkaisuni semioottisen analyysin käyttämisessä keskittyy toimijoiden välisten suhteiden selventämiseen. Diskurssianalyysiä käyttämällä olen ulottanut analyysiä edelleen tapahtumakontekstiin. Menetelmät täydentävät toisiaan.

Olen kuvannut aineistoa käsittelevässä luvussa tiimalasimallin kantaa, monikasvoista aineistoa, joka olisi avoin erilaisille analyysimahdollisuuksille. Seuraten Alasuutarin analogiaa, seuraavana tuleva paikallisen selittämisen vaihe toteutuu teemallisina analyysilukuina. Aineisto jaksoittuu kertomuksina, jotka on teemoiteltu sisällön aihepiirien mukaisesti ja avattu edelleen semioottisin ja diskursiivisin menetelmin.

Semioottinen analyysi

Semioottisen analyysin avulla teen näkyväksi aineistossa ilmeneviä toimija-asemia. Kertomuksissa esiintyvät ihmiset, esineet ja abstraktimmatkin asiat näyttäytyvät erilaisten toimija-asemien kautta. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi sisustusesine voi olla auttajatahon roolissa, kun kotia tuotetaan uuteen asuntoon. Sisustusesine auttaa silloin kodin tunteen saavuttamisessa. Toimijat muodostavat vuorovaikutussuhteita, joiden väliset jännitteet tulevat esiin. Vuorovaikutussuhteiden tarkastelulla voidaan löytää toimijuuteen liittyviä arvoja.

Semioottinen sosiologia nojautuu ranskalaisen strukturalistin Algirdas Julien Greimasin (1980) kehittämään semioottiseen käsitteistöön. Semioottinen sosiologia Pekka Sulkusen ja Jukka Törrösen (1997) esittämässä katsannossa ei kuitenkaan jäännöksettä palaudu strukturalismiin vaan soveltaa edelleen Greimasin teorioita. Semioottinen sosiologia on tulkitsevaa sosiologiaa, jossa ollaan kiinnostuneita todellisuuden ymmärrettävyydestä ja sen tuottamisen sosiaalisuudesta. Lähtökohta on, että todellisuuden ymmärrettävyys on merkityksen antamisen ja tulkinnan jatkuvaa vuorovaikutusta. Muodostuvat merkitykset eivät koskaan ole kaikille samaa tarkoittavia, vaan ne muodostuvat tilanteisesti. Semioottinen sosiologia tarkentuu erityisesti huomioimaan vuorovaikutusosapuolten näkökulmia ja näkökulmien myötä syntyviä arvoja. (Sulkunen & Törrönen 1997.)

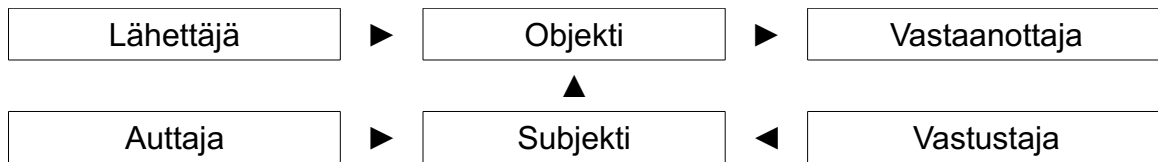
Sulkunen ja Törrönen (1997) omaksuvat semiotiikan tekstirakenteiden käytännölliseksi teoriaksi vailla syvempiä metafysisiä taustaoletuksia. Yhdyn samaan linjaukseen. Erilaiset kielellisen muodon saaneet todellisuuden ilmaukset voivat olla analyysin kohteena. Kieli on ymmärrettävä laajasti sisällyttäen kaikki kulttuuriin kuuluvat esittämisen muodot. Sovellusalueet ovat siten moninaiset. Semioottisten tulkintamallien joustavuudesta kertoo niiden soveltaminen usealla tutkimusalalla. (Sulkunen & Törrönen 1997).

Sulkusen ja Törrösen edustama semioottisen analyysin soveltamisen tapa antaa tilaa materiaalisuudelle. Kielen aseman väljä hahmottaminen antaa tilaa esineille osana merkitysvälitteistä todellisuuden tuottamista.

Pääasiallisin käyttämäni semioottisen analyysin työkalu on Greimasin (1980, 206) kehittämä aktanttimalli. Greimasin malli oli jatkokehittelyä Vladimir Proppin hahmottelemaan malliin venäläisissä kansansaduissa esiintyvistä toimijarooleista. Proppin mallissa kansansatujen toimijat olivat lajityyppiinsä sidottuja ja toteuttamiensa funktioiden mukaan kategorisoituja. Greimasin malli keskittyy toimijoiden väliseen suhteeseen irrottautuen kertomusten lajityypeistä ja toimijoiden funktioista yleisemmälle tasolle. (Greimas 1980, 201.) Greimasin mallin suhdekategoriat eli aktantit ilmenevät kertomuksissa yleisesti. Aktantit ovat rooleja, joita kertomuksen toimijat voivat omaksua. Sama toimija voi myös vaihtaa sijoittumistaan aktanttiroolista toiseen. Aktanttimalli voi ilmentää kertomusten sisäisiä, aktanttien välisiä jännitteitä. Greimasin aktanttimallilla voidaan jäsentää kertomusten heijastamia merkityksiä. (Korhonen & Oksanen 1997.)

Greimasin aktanttimallin ymmärrän joustavana työkaluna, joka taipuu tutkielman aineiston kertomusten analysointiin. Aktanttirooleissa voi olla inhimillisten toimijoiden ohella ei-inhimillisiä toimijoita. Tämä sallii Greimasin mallin soveltamisen ja materiaallisen maailman sovittelun aktanttikategorioihin. Aktanttimallin tukeutuen voidaan selkeämmin tutkia kertomusten juonirakenteen ominaisuuksia, modaaliteetteja sekä puhujakuvia.

Greimasin mallin keskiössä ovat subjektin ja objektin kategoriat. Subjektin ja objektin välinen suhde perustuu subjektin halun suuntautumisessa objektia kohtaan. Muita kategorioita ovat auttaja ja vastustaja sekä lähettäjä ja vastaanottaja. (Greimas 1980 205-208.) Lähettäjä motivoi subjektin halun objektia kohtaan ja asettaa toiminnan arvot. Auttaja tukee subjektin pyrkimystä, vastustaja pyrkii estämään subjektin toimintaa. Vastaanottaja palkitsee onnistuneen toiminnan tai rankaisee vastakkaisessa tapauksessa kertomuksen lopussa. Aktanteilla on pyrkimyksiä ja päämääriä, jotka muodostavat aktantille narratiivisen ohjelman. Eri aktanttien narratiiviset ohjelmat voivat yhdistyä, olla konfliktissa tai kulkea erillään. (Korhonen & Oksanen 1997, 55-58.)

Kaavio 1. Aktanttimalli Greimasin mukaan

(Greimas 1980, 206; vrt. Korhonen & Oksanen 1997, 57.)

Aktanttimallin ilmentämiä toimijoiden välisiä vuorovaikutussuhteita voidaan tarkastella edelleen modaalisuuden käsitteen avulla. Modaliteetit edustavat aktantteihin liitettyjä ominaisuuksia, jotka ilmentävät kerronnassa esiintyviä arvoja. Tulkinnan ja merkityksenannon vuorovaikutus tekee sosiaalista todellisuutta ymmärrettäväksi arvovälitteisesti. Modaliteetteja tunnistamalla erottuvat kerronnan subjektiiviset näkökulmat. Modaliteetit rakentavat subjektiutta luomalla subjektille erilaisia ominaisuuksia ja valmiuksia. Aktanttimallin toimijakategoriat, siten myös modaliteetit, ovat toistensa vaikutuspiirissä. (Sulkunen & Törrönen, 1997.)

Modaalisuuden lajit	Virtuaaliset	Aktuaaliset	Realisoidut
Eksotaktiset	<i>Täytyminen</i>	<i>Kykeneminen</i>	<i>Tietäminen</i>
Endotaktiset	<i>Tahtominen</i>	<i>Osaaminen</i>	<i>Uskominen</i>

Kaavio 2. Modaliteetit

(Sulkunen & Törrönen 1997, 84.)

Taulukossa nimetyt modaliteetit ovat otsikoita laajemmille ryhmille. Sulkusen ja Törrösen (1997) taulukointi tukeutuu Greimasin (1980) teoretisointiin ja jäsentää modaalisuuden yleiset lajit: täytymisen, kykenemisen, tietämisen, tahtomisen, osaamisen ja uskomisen. Modaalisuudet voidaan erotella eksotaktisiin ja endotaktisiin, jossa endotaktiset viittaavat subjektin itsensä ominaisuuksiin ja eksotaktiset ulkopuolisen toimijan aikaansaamiin ominaisuuksiin. Virtuaaliset modaalisuuden lajit ovat subjektin ja objektin olemista kuvaavia ominaisuuksia, joiden kautta syntyy merkitys subjektin toiminnalle. Aktuaaliset modaalisuudet ovat yhteydessä aktanttimallin vastustajan toimintaan ja tekevät subjektin toiminnan ymmärrettäväksi tätä kautta. Realisoitu modaalisuus viittaa kertomuksen lopussa ilmenevään arviointiin. Toiminnan merkitys realisoituu. (Sulkunen & Törrönen 1997, 83.)

Semioottisessa sosiologiassa aineistoon voidaan luoda kahdenlaista tulkintaperspektiiviä. Tulkintaulottuvuuksia nimitetään lausuman ja enonsiaation ulottuvuuksiksi. Lausuman ulottuvuus viittaa siihen mitä todellisuudesta sanotaan, enonsiaatio viittaa tekstin kommunikaatorakenteisiin tai diskurssiin. Lausuman ulottuvuutta tarkastellessa kiinnitetään huomiota siihen, millaisia konstruktioita puhujat tuottavat todellisuudesta. Enonsiaation ulottuvuus huomioi sitä, millaisesta näkökulmasta todellisuuskonstruktioita ja arvoja yleisölle siirretään ja minkälaisia puhuja- ja yleisökuvia aineistoon piirtyy. (Sulkunen & Törrönen 1997, 100.)

Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysin avulla olen abstrahoinut esiin aineiston ilmentämiä merkityssysteemejä. Semioottisen analyysin näkyväksi tekemät toimijat liittyvät osaksi kulttuurissa yleisesti ilmeneviä merkityssysteemejä. Haastattelemani ihmiset ilmensivät kerronnassaan tilanteisia subjektiasemia, joiden kautta he liittyivät kulttuuriin merkityssysteemeihin. Olen tavoittanut tätä liittymisen tapaa diskurssianalyysin näkökulmasta. Diskurssianalyysin ja semioottisen analyysin näkökulmat muodostavat toisiinsa liittyvää jatkumoa.

Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (1993) määrittelevät diskurssianalyysin laajasti kielenkäytön ja merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, joka analysoi sosiaalisen todellisuuden tuottamista sosiaalisissa käytännöissä. Erityisesti huomion kohteena ovat erilaisten merkityssysteemien hahmottaminen aineistosta ja toimijoiden kiinnittyminen merkityssysteemeihin. Keskenään kilpailevat ja rinnakkaiset merkityssysteemit tuottavat sosiaalisen todellisuuden. Merkityssysteemit rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä; siten kielen käytöllä on seurauksia tuottava luonteensa. Tärkeä näkökulma on oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta. Diskurssianalyttisessä metodissa toiminnan aikaa ja paikkaa ei poissuljeta, vaan analyysin tulkinta suhteutetaan siihen. (Jokinen ym. 1993.)

Kertomuksellisuus

Kertomuksellisuuden pohdinta on ollut ensimmäinen varsinainen analyysivaihe ja siten suunnannut tutkielmaa. Aineistoon perehtyessä huomioni kiinnittyi jatkumoihin. Haastattelupuhe voi saada alkunsa fyysisestä esineestä, kulkeutua välittömän

havaintopiirin ulkopuolelle palatakseen samaan teemaan seuraavalla haastattelukerralla kun keskustellaan valokuvista. Haastattelupuhe polveilee ajallisessa ulottuvuudessa menneisyyden, nykyhetken ja tulevaisuuden tasoilla. Monimuotoisuudesta tiivistyy juonellinen kokonaisuus – kertomus – jonka tuottamisella on merkitys kertojalleen ja tarkoitus ilmenemishetkellään.

Aineiston ymmärtäminen kertomusluonteisena kattaa aineiston eri elementit; puheen, havainnot ja valokuvat. Kertomukset eivät ilmene ainoastaan puheessa ja litteroidussa tekstissä. Materiaaliset esineet ja tapahtumakonteksti ovat elimellinen osa syntyvää kerrontaa. Ilman niitä kertomuksella ja kertomisen aktilla ei olisi tarkoitusta ja mieltä.

Semioottinen sosiologia tunnistaa kertomuksellisuuden. Kielessä merkityksen tuottaminen tapahtuu kerronnallisuuden kautta. Ihmisten ajattelu seuraa tarinoiden logiikkaa, joka synnyttää tekstiin narratiivisia rakenteita. (Sulkunen 1997, 38-39.) Kerronnallisuuden kautta todellisuutta tehdään ymmärrettäväksi, kun todellisuuden osasia järjestetään loogiseen suhteeseen keskenään. Kertomuksen määritelmänä voi olla tapahtumasarja, jossa yksi asiantila muuttuu toiseksi. (Korhonen & Oksanen 1997, 54.) Diskurssianalyysi ei ehdottomasti korosta kertomuksen tarkkaa määrittelyä, mutta huomioi kerrontatilannetta ja sen vuorovaikutusta. (Jokinen ym. 1993).

Kertomuksen määritelmät

Kirjallisuuden tutkimuksessa tarinan ja kertomuksen käsitteet erotetaan toisistaan. Mainitussa yhteydessä tarina etenee tapahtumasekvenssinä, mutta kertomuksessa tapahtumien järjestys voi vaihdella. Samasta tarinasta voi olla monta kertomusta ja tarina voidaan päätellä kertomuksen kautta. (Hyvärinen i.v. 4-5.) Käytän kertomuksen käsitettä edellä esitettyyn jaotteluun nojautuen menemättä syvemmälle tarinan ja kertomuksen käsite-erotteluun.

Aikaisemmissa tutkimuksissa kertomusta on tiivistetty tekstimuotoisesta aineistosta rakennemääritelmiin tukeutuen. Tunnettu rakennemääritelmä on Labowin-Waletzky'n strukturalistinen kertomuksen malli, jossa on kuusi erilaista rakenneosaa. Tekstissä esiintyessään ne muodostavat kertomuksen minimiehdon: Tiivistelmä, joka toimii kertomuksen johdantona. Orientaatio kontekstoi kertomuksen ja nimeää sen keskeiset

toimijat. Mutkistuvan toiminnan vaiheessa esiintyy kertomuksessa oleva jännite tai konflikti. Arviointivaiheessa esitellään kertomuksen funktio ja luodaan kertomuksen koherenssi. Päättäjävaihe palauttaa kertomuksen maailman tähän hetkeen. (Ks. Hyvärinen 2008, 452.) Labowin-Waletzky:n mallia on kritisoitu muun muassa siitä, että se ei ilmennä kerrontatilanteen vuorovaikutusta ja muita osapuolia. Kertomuksen tutkimus siirtyikin rakennemallista kohti kertomuksen tapahtumakontekstia ja vaikutuksia arvioivaa suuntaa. (Em. 2008 452.)

Ratkaisevasti erilaisen lähestymistavan kertomukseen tarjoavat Jaber Gubrium ja James Holstein (2009). Heille kertomuksen määrittelemisen lähtökohta ei ole tekstin rakennepiirteissä. Gubrium ja Holstein painottavat kertomuksen kontekstia, kerrontatilannetta ja vuorovaikutusta. Sosiaalisen kontekstin ymmärtäminen tuottaa ymmärryksen kertomuksen tarkoituksesta. Rakennemääritelmät eivät kerro sitä, kuinka kertomukset toimivat sosiaalisessa maailmassa. Kertoajat konstruoivat päämäärätietoisesti kertomustaan ja samalla organisoivat kokemuksiaan kerronnan kautta. Kerrontatilanteen vuorovaikutteisuus täsmentää ja kontekstualisoi kertomusta. Materiaalinen kerrontaympäristö on tekijä, joka vaikuttaa osaltaan kertomuksen muotoutumiseen. Kertomukset ovat suhdeluonteisia; ne muodostavat suhteita kerrontatilanteen muihin toimijoihin. (Gubrium & Holstein, 2009.)

Kertomus on jatkumo – kertomus jostakin, jolloin kertomukselle muodostuu aihe. Kertomuksen taustalla oleva aihe rajaa muita aiheita pois ja nostaa puolestaan tiettyjä teemoja kertomuksen käsittelyyn. Kerronnan toimijat ja vuorovaikutteisuus ohjaavat kerronnan teemojen valikoitumista. Kertomuksen syntykontekstin kautta hahmottuvat teemat asettavat kertomuksen rajat. (Gubrium & Holstein 2009.)

Jukka Törrönen (1997) esittelee semioottisen analyysin yhteydessä kertomuksen rakennepiirteinä niin sanotun pysäytetyn kertomuksen. Pysäytetty kertomus tarkoittaa sananmukaisesti sitä, että kertoja jättää kertomuksen lopun auki. Pysäytetty kertomuksen rakenne esiintyy erityisesti suostuttelevassa ja vaikuttamaan pyrkivässä puheessa. Kertomuksen pysäyttämällä pyritään vaikuttamaan kuulijan emootioihin ja sitouttamaan kuulijaa tietyn näkemyksen taakse. Kuulijan ja kertojan välille pyritään rakentamaan yhteinen, jaettu näkemys. (Törrönen 1997. 221-247.)

Greimasin käsitteistöön nojautuen tarinarakenteen vaiheet voidaan jakaa kolmeen osaan: valmistavaan, pää ja sanktioivaan. Näitä tarinarakenteen osia nimitetään greimasilaisessa yhteydessä testeiksi. Valmistavassa eli kvalifioivassa testissä rakentuu subjektin toiminnan motivaatio, päätestissä toiminta aktualisoituu ja sanktioivassa testissä toimintaa arvioidaan. Pysäytetyn kertomuksen teho liittyy valmistavan testin vaiheeseen, jossa ensin on rakennettu toiminnan motiivit ja arvoperusta sekä toimijoiden identiteetit. Valmistavassa tarinassa kuulija siirretään senhetkisestä todellisuudesta kertomuksen todellisuuteen. Tämä konstruoi kuulijalle oman tarkastelunäkökulman. Perinteisessä kertomusmallissa kuulija palautetaan kertomuksen maailmasta takaisin omaan todellisuuteensa. Pysäytetty kertomus toimii päinvastaisen logiikan mukaan. Jättämällä kertomus auki, kertomuksen todellisuus pyritään paikoittamaan osaksi vastaanottajan todellisuutta. Kertomuksen todellisuus ja vastaanottajan todellisuus sulautuvat yhteen. Kertomuksen pysäyttäminen haastaa kuulijaa liittymään samaan kertomuksen todellisuuteen ja tunnustamaan sen arvot. (Törrönen 1997. 221-247.)

Aineiston teemoittelu kertomusmallien avulla

Gubrioumin-Holsteinin (2009) näkemys kertomuksista mallintaa osuvasti tämän tutkielman aineiston luonnetta ja syntymistä. Aineiston keräämisen jälkeen halusin muodostaa kattavamman käsityksen aineiston olemuksesta ja sen sisältämistä teemoista. Kävin läpi aineiston käyttäen sekä Gubrioumin-Holsteinin että Labowin-Walezky'n kertomuksen mallia. Halusin kokeilla ja testata aineistoa molempia kertomusmalleja käyttämällä. Pertti Alasuutari (1999, 131) mainitsee mahdollisuudesta käyttää laajojen aineistojen tyypittelyssä kertomusten rakennepiirteitä.

Aineiston kontrastoiminen ja ristiinvalottaminen erilaisten kertomusmallien avulla tuo esiin kodin teeman voimakkuuden. Tämä havainto suuntasi tutkielman paikoittamista osaksi kodin tutkimusta. Monissa kertomuksissa on havaittavissa yhden pääasiallisen teeman sijasta useita.

Gubrioumin-Holsteinin -malliseen kertomuskokonaisuuteen voi sisältyä useita Labowin-Walezky'n minimiehdon mukaisia suppeampia kertomuksia. Silloin koti voi olla yhtenä aiheena taustalla pohjustamassa muita teemoja. Koti esiintyy myös itsellisenä aiheena kerronnassa.

Kodin lisäksi muita teemoja ovat esineet ja kodin sisustus, jotka jo haastatteluvaiheessa olivat läsnä. Nämä kolme teemaa kattavat suhteellisen tarkasti aineiston sisällön. Muita teemoja ei mainittavammin jää ”yli”. Kertomukset jakautuvat teemojen mukaisesti. Kertomusmalleilla vertailu tuo teemoitteluun läpinäkyvyyttä ja ryhtiä, vaikka teemoittelu on lopulta tutkijan abstrahointi aineistosta. Analyysilukujen teemat perustuvat tähän jaotteluun.

4. Kodin muodostaminen itsetehdyillä esineillä

RAIJA: Ja jotenkin mie koen että meiän koti ei oo, kun puhutaan kataloogi kodeista tuolla plogimaailmassa tai sisustuslehtien, niin mie en koe että tää olis puhtaasti semmostakaan. Että jotenkin mä olen halunnu sitä omaa ajatusta toteuttaa. En oo kopioinnu tätä mistään, miettiny niitä omia juttuja siitä.

Tässä luvussa tarkastelen kodin tasoa. Seuraan aineiston kertomuksia kodista ja itsetehdyistä esineistä ja luon niiden perusteella käsitystä siitä, minkälaisissa materiaalisissa yhteyksissä koti esiintyy. Aineisto-otteiden lisäksi olen kuvailut valikoivasti tutkimuskentän empiiristä maailmaa.

Esineiden rakentelu on yhteydessä kodin muodostumiseen. Uuteen asuntoon muutettaessa esineiden rakentelu on auttavassa roolissa kun asuntoa tuotetaan kodiksi. Kodin liikkuva luonne ja käsitteellistämisen vaikeus esiintyy kertomuksissa useista kodinomaisista paikoista. Konkreettisella tekemisellä ja esineiden muokkaamisella kodin tuntua voidaan kuljettaa eri paikkojen välillä. Samalla paikkojen merkitykset rakentuvat. Kotia kuvaavat kertomukset tuovat näkyviin kertojien materiasuhdetta ja kodin estetiikkaan liittyviä arvostuksia.

Kertojien tilanteinen subjektipositio on yhteydessä siihen, minkälainen materiasuhde esitetään. Kertomusten perusteella esitän kaksi materiaan eritavoin suhtautuvaa tulkintarepertuaaria, joihin kertojat tukeutuvat. Tulkintarepertuaarien välillä ilmenee jännite. Materiaan luontevasti suhtautuvassa tulkintarepertuaarissa materiaalisuus otetaan annettuna selviönä. Materiaan kieltävässä tulkintarepertuaarissa materiaan vaikutukset omassa elämässä pyritään kiistämään. Materiaakäsitys esittää materiaan toiseutena, johon suhteen muodostaminen on ongelmallista.

Asunnon haltuunotto

Tanjan nykyistä asuntoa leimaa väliaikaisuus, vaikka siinä on asuttu jo monta vuotta. Taustalla väijyy taloudellinen uhka asunnosta luopumisesta. Nykyiseen asuntoon on aikanaan tultu perhetilanteen muuttumisen pakottamana. Konkreettisen tekemisen kautta esineitä kunnostamalla on asunto otettu haltuun ja tuotettu siihen koti:

KR: No miten se [asunto] alko tuntuun niinkun kodilta?

TANJA: Tietenkin se näytti kauheen puhtaalta ja uudelta ja musta tuntu että eihän ne minun vanhat huonekalut, tavarat, näyttäne miltään siinä niin mä aloin niinkun kunnostamisen.

KR: Kun sä toit niitä vanhoja tähän uuteen missä oli uudet pinnat se niinkun motivoi...

TANJA: ...Kyllä.

KR: Laittamiseen?

TANJA: Joo, ja se oli oikeestaan... Oli eronnut niin sen jälkeen tämä oli ensimmäinen semmonen mun oma koti pankin kanssa [naurahdus] eli tota mulla ei ollu varaa aikasemmin omaan kotiin... Tuntu niin omalta... Sen takia mä halusin tehdä tästä.

Kerronnassa rinnastetaan asunnon uutuutta ja puhtautta vanhoihin tavaroihin. Kuitenkaan asunto ei ole ollut muuttohetkellä vasta rakennettu vaan uusi muuttajalleen. Mielikuvatasolla tyhjen seinien puhtaus kontrastoituu vanhoihin esineisiin. Kerronnan kontekstissa puhtaudella viitataan lähinnä asunnon tyhjyyteen irtaimistosta. Otteen lopussa puhutaan jo kodista, omasta kodista, joka on viimein mahdollistunut. Esineiden kunnostaminen on tarjonnut väylän ottaa asunto haltuun, tuottaa se kodiksi ja purkaa hallitusti elämäntilanteen muutoksen aiheuttama jännite. Tästä kodista otetut valokuvat esittävät katsojalleen vielä meneillään olevaa muutosprosessia. Aikoinaan asuntoon tuodut vanhat tavarat ovat kunnostettuina asemoituneet jo sijoilleen ja keskinäiseen suhteeseen uuden irtaimiston ja kalustuksen kanssa. Kunnostettuina esineet ovat jo tavallaan asuntoa uudempia.

Sinikka, jolla on taustallaan useita muuttoja on löytänyt itselleen ominaisia tapoja kotoutua nopeasti uuteen asuntoon. Mahdollisuus muokata asuntoa muuttovaiheessa, vaikkapa seiniä maalaamalla, edesauttaisi kodin tunteen saavuttamista, mutta tämä ei välttämättä aina ole ollut mahdollista. Suurempia muutoksia ei ole voinut tehdä. Tuttujen esineiden rooli korostuu kodin tuottamisessa. Sinikan kodissa huomioni kiinnittyi vaikuttavaan sisustustauluun. Taulu on itse toteutettu pingottamalla kehykseen kangas. Rakenne on kevyt ja joustava, jopa purettavissa muuttoja ajatellen. Taulu on visuaalisesti voimakas sisustuselementti, jolla kodin tuntua on mahdollista herättää uudessa asunnossa.

Sinikan kertomukset nykyisestä kodista palautuvat toistuvasti muuttoihin, vaiheisiin, joissa koti on vasta hahmottumisen tilassaan. Nykyisen kodin ilmiasu on tämän prosessin vaiheiden tulosta. Kotien rakentamis- ja purkamisvaiheisiin liittyy irtaimistosta luopumista. Vaikeudet tavaran säilyttämisessä ja kuljettamisessa ovat pakottaneet kipeisiin luopumispäätöksiin jopa niistä esineistä, joihin on latautunut tunnearvoa. Sinikan tapauksessa asunnon haltuunotto ja tuottaminen kodiksi tuttujen esineiden tai pintojen maalaamisen kautta on kohdannut käytännön esteitä. Vuokra-asunnoissa oman maun mukaisia rakenteellisia muutoksia ei voi helposti tehdä. Tässä tilanteessa toiminta on kanavoitunut sisustusesineen tuottamiseen. Sisustustaulu on muutakin kuin koriste-esine; omassa kontekstissaan se on vahvasti funktionaalinen. Se on tuotettu mahdollistamaan kodin tunnun synnyttämistä epävarmoissa olosuhteissa. Sisustustaulun kankaan kuosi luo emotionaalisen sillan siihen vuosikymmeneen, jolloin Sinikka on perustanut ensimmäisiä koteja perheelleen.

Toisilla kertojilla uuden asunnon haltuunottaminen on ollut helpompaa. Sallivammassa taloudellisessa tilanteessa asunto on voitu hankkia omaksi ja siihen on ollut mahdollisuus tehdä haluttuja rakenteellisia muutoksia. Vakaa elämäntilanne ei ole pakottanut nopeisiin ratkaisuihin. Prosessi on voinut olla pitkäkestoisempi ja mahdollistanut liikkumavaraa valintojen suhteen. Asuntoa voidaan silloin muokata ja rakentaa kodiksi joustavammin. Erilaiset esineet saavat tässäkin roolinsa kodin tuottamisessa. Kun aika on kypsä, tuodaan esine näkyville ja sijoitetaan osaksi sisustusta. Esine on voinut olla pitkään varastoituna ja poissa näkyviltä. Se on ikään kuin odottanut ”esiin kutsua näyttämölle”.

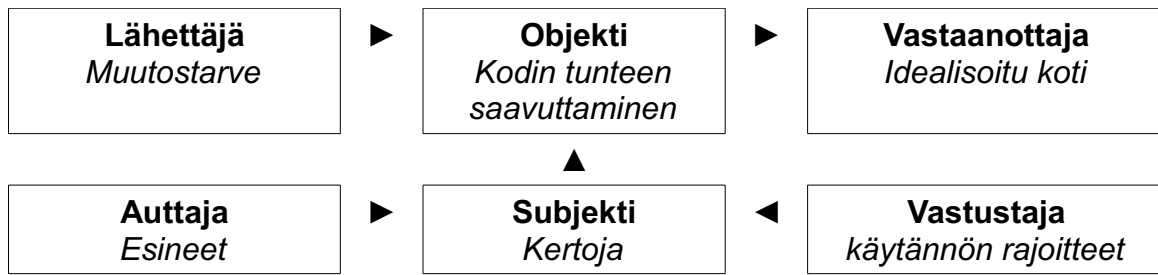
Hannan kertomuksessa muuttohetkestä alkaneessa tapahtumaketjussa asuntoa pyrittiin palauttamaan kertojan lapsuuden aikaisen aikakauden asuun. Asunnosta poistettiin uudempia kerroksia ja palautettiin sisustusta kohti vanhaa. Kun puitteet on luotu, voidaan asettaa esille Hannan ja hänen puolisonsa lapsuudenkodeista perimiään esineitä. Näistä esineistä on tuotettu yhteinen kokonaisuus, uusi teos, ryhmittelemällä kalusteet ja pienesineet sommitelmaksi. Esinetihentymä summaa muistot lapsuuden kodista. Mitään muita pääasiallisia funktioita kokonaisuudella ei tule ilmi. Sen olemassaoloa ei kerronnassa ole pyritty legitimoimaan muuten. Jean-Sébastien Marcoux (2001) on löytänyt samankaltaisia esinetihentymiä, joiden ympärille koti muodostuu epävarmoissa olosuhteissa. Esinekokoonpanoista tulee silloin symbolisia kodin edustajia. Ne on sijoitettu asunnon keskeiselle paikalle. (Marcoux 2001, 74-75.)

Aineistossa kaikille asunnon haltuunottoa kuvaaville kertomuksille on yhteistä se, että niissä kerrotaan pyrkimyksestä saavuttaa jonkinlainen kodin tavoitetila. Tätä päämäärää kuvaava tyypillinen ilmaus määrittelee tavoitellun kodin sellaiseksi, ”joka tuntuu omalta” tai puhutaan suoraan tavoitetilasta. Myös Suikkanen ja Kunnari (2010) ovat löytäneet kodin omaksi kokemisen ilmaukset keskeisenä kotia määrittävänä piirteenä. Aineistoni ainoassa pariskunnan kanssa toteuttamassani haastattelussa Sinikka ja Pekka pohdiskelevat kodin tunteen syntymistä:

PEKKA: ...Sitten oli aika monta kotia, jotka oli uusia päästiin sitten niinkun jo suunnittelemaan sitä väritystä esimerkiksi mitkä värit seiniin tulee ja tällöisiä päästiin aika monessa kodissa suunnittelemaan... ...haluttu... ...nopeemmin tuntua kodilta. Sitten muuttaa tällöiseen vanhempaan niin aina se tota vie hetken että sitten vaan näitä omia esineitä ja muita ku laittaa voi laittaa oman mielen mukaan niin kyllä se sit alkaa pikkuhiljaa tuntuukin.

SINIKKA: Et aikasemmin meillä on ollu omistusasunto missä me ollaan tehty erilaisia muutoksia just niinkun... ...on ollu uusia päästy vaikuttamaan että tota täällä me ei olla oikeestaan niinkun radikaaleja niinkun maalaamista tai niinkun sitten lähetty tämän niinkun linjan mukaan tavallaan näitä omia seinälle juttuja laitettu ja muuta... ...mikä tuo sitä kodin tuntua.

Sijoitan kertomuksen toimijoita Greimasin (1980, 206) aktanttimalliin. Tärkein aktanttimallin esittämä suhde on subjektin ja objektin välillä ilmenevä halu. Kertojasubjektin haluamisen kohteena, eli objektina, on oikeanlaisen kodin tunteen saavuttaminen. Onnistuneella asunnon haltuunottamisen prosessilla pyritään tuottamaan varsinainen, ideaalitasolla mielletty koti, joka on aktanttimallin palkitseva vastaanottaja. Kodin ideaalin mahdollistumisen ehtona on subjektin halun kohdistuminen objektiin. Idealisoitu koti on myös subjektille luvattu palkinto. Toiminnan lähettäjän rooliin asettuu elämäntilanteessa pakottavana ilmenevä muutostarve. Päämäärän saavuttamista hankaloittavat käytännön rajoitteet, kuten taloudellinen niukkuus, joka on aktanttimallin vastustaja. Auttajan roolissa ovat prosessia varten tuotetut esineet, jotka mahdollistavat subjektille kodin tunteen synnyttämistä.

Kaavio 3. Asunnon haltuunottamisen aktantit

Modalisoinnit ilmentävät toimijoiden ominaisuuksia. Tanjan kertomuksissa esiintyy haluamisen modaliteetti. Halu kohdistui esineiden kunnostamiseen, kun vanhat esineet eivät sellaisenaan sopineet uuteen asuntoon. Halu on sisäsyntyinen eli endotaktinen, sekä virtuaalinen eli olemista ilmaiseva modaliteetti. Myös Pekan sitaatissa esiintyi suoraan sanoitettu halu: *”haluttu... ..nopeemmin tuntua kodilta”*.

Pekan ja Sinikan kertomuksissa korostuu vaikuttamisen mahdollisuus, tarkemmin sanottuna sen puute, uuden asunnon suhteen. Lausuma: *”ku...voi laittaa oman mielen mukaan niin kyllä se sit alkaa pikkuhiljaa tuntuukin”*, kiteyttää taustalla olevan toiveen omasta vaikuttamisen mahdollisuudesta. Vaikuttamisen mahdollisuus sopii aktuaalisen-eksotaktisen modaalisuuden lajiin. Aktuaalinen modaalisuus liittyy aktanttijäsennyksen vastustajan toimintaan, tässä tapauksessa kohdattuihin käytännön rajoitteisiin. Eksotaktinen modaliteetti viittaa subjektin ulkopuolelta tulevaan rajoitteeseen, johon itse ei pystytä vaikuttamaan.

Aktanttijäsennyksen auttaja eli esineet eri muodoissaan on modalisoitu osaamisen ja kyvykkyyden kautta. Kertojien hallitsema osaaminen tulee ilmi erilaisissa taidoissa asuntoon ja esineisiin liittyen. Osaaminen on aktuaalinen, subjektin sisäsyntyistä taitoa esittävä modaliteetti. Kykeneminen puolestaan on eksotaktinen, yksilösubjektin ulkopuolelle viittaava modaliteetti. Kykeneminen näyttäytyy mielestäni jaettuna osaamisena, joka esiintyy yhteistoiminnassa toisten ihmisten kanssa. Pekan ja Sinikan kerronta ilmentää pariskunnan yhteistä kyvykkyyttä. Osaamisen ja kyvykkyyden modaliteetit saavat merkityksensä suhteessa aktanttimallin vastustajaan. Esineisiin liittyy realisoitu modaliteetti, kun toiminnan merkitys realisoituu eli kodin tunne saavutetaan esineiden avulla.

Modaliteettien arviointi selkeyttää toiminnan motiiveja ja päämääriä. Keskeinen jännite on näkyvässä yksilön halun ja ulkoisten rajoitteiden välillä. Yksilöllä on halu kodin tunteen saavuttamisella pyrkiä kohti kodin ideaalia. Yksilöllä ei kuitenkaan ole valtaa vaikuttaa suoraan ulkoa tuleviin vastuksiin. Ratkaisuksi tarjoutuu tukeutuminen esineisiin.

Anni Vilkkon (1998) on tutkinut kodin teemaa omaelämäkerrallisen aineiston avulla. Vilkon määrityksissä koti sitoutuu fyysiseen tilaan ja aikaan, mutta myös aineettomaan 'mielen kotiin'. Mielen koti on eksistentiaalinen suure, joka ilmentää sosiokulttuurista arvomaailmaa, kokemuksia, tunteita ja merkityksiä. Kahden ulottuvuuden luomaa yksilön ja ympäristön suhdetta Vilkkon lähestyy kodin tunnun käsitteellä, joka sisältää kodin kokemisen, kotoisuuden ja kuulumisen tunteet sekä näiden puutteen. (Vilkkon 1998, 28.)

Anni Vilkkon (2010a) artikkelissa *Eletyn tilan kertominen*, hahmotellaan kotia paikkaan sidottuna ideana, jota eletään jatkuvasti kodiksi inhimillisen toiminnan kautta paikkaa ja tilaa muovaamalla. Artikkelissa esiin tuotu kodin teema onkin paitsi läheisten ihmisten ja sosiaalisen kanssakäymisen muodostama, myös materiaallinen. Kertojat merkityksellistävät kodin tuntua esinemaailman ja tunnelman kautta. Vilkkon (2010a) tuo esiin myös kodintuottamisprosessin vastavuoroisen suhteen. Materiaalista maailmaa muovaamalla syntyy koettu tila, joka puolestaan vaikuttaa takaisin eläjäänsä. Kodin tuottamisen prosessi ilmenee arjen pysyvyyden ja tottumuksen ulottuvuudessa. (Vilkkon 2010a.) Samankaltainen linjaus on myös Eeva Jokisen (2005) tutkimuksessa *Aikuisten arki*, jossa kodin tuntu ja arjen toisteisuus yhdistyvät.

Jos tutkimuksen orientaationa pidettäisiin edellä mainittuihin viitaten sitä, että kodin tuntua herätetään paikkasidonnaisesti arjen toisteisissa käytänteissä, minkälaisen selitysmallin kautta tulisi lähestyä elämän epäjatkuvuuskohtia ja katastrofeja, kuten muuttoa ja perheen hajoamisia? Esittämäni esimerkit Tanjan ja Sinikan kertomuksista kuvaavat juuri näitä tilanteita, ”ei kenenkään maata”, missä ollaan vasta luomassa kodin tuntua vailla vakiintuneita, tiettyyn tilaan sitoutuneita rutiineja. Kodin pysyvyydelle ja turvallisuudelle vastakohtaista asiain tilaa Anni Vilkkon (2010a) nimittää osuvasti repeämän tai murroksen mahdollisuudeksi. Kriisin ja muutoksen mahdollisuus on aina läsnä vaikkakin painettuna arkisen tietoisuuden pinnan alle. Murrokset ovat uhka yksilön tunne-elämälle ja niillä on vaikutuksensa elämäkokemukseen. Kyseessä on yksilön ja totutun tilallisuuden välisen suhteen järkkäminen. (Vilkkon 2010a.) Marcoux (2001, 78-79) painottaa kodin

muuttotilanteen kaoottisuutta. Muutossa kodin normaali status quo ei luo pysyvyyttä. Kodin irtaimisto voi olla valikoimisprosessin tilassa, joka kiistää esineiden normaalin osallisuuden kodin ylläpidossa. Kinnunen (2017, 48) esittää kodin muutossa ilmenevän esinesuhteen: *”Ajattelen muuton häiritsevyydessään ja fyysisyydessään olevan ruumiillinen eettinen kohtaaminen esineiden kanssa.”*

Kortteisen (1982) lähiöasukkaat tarjoavat elämäntilanteen murroksesta ääriesimerkin. Maaseudulta lähiöön muuttaneet ihmiset joutuivat järjestämään elämäntapansa uudelleen ja luomaan uudenlaisen suhteen elinympäristöönsä. Sovittautuminen perinteisestä agraariyhteisöstä moderniin elämäntapaan oli kivulias. Muutos näkyi selkeästi pyrkimyksessä ottaa uudenlaista ja outoa tilallista ympäristöä haltuun. Uusi betonilähiö ei tarjonnutkaan samankaltaisia tilallisia toimintamahdollisuuksia, joita elämä maaseudulla oli tarjonnut. Kortteisen haastattelemat ihmiset valittivat tekemisen puutetta. Toimintavapauden rajoittumisesta seurasi yksilölle konflikti ja autonomian tunteen menettäminen. Ihmiset koettivat löytää selviytymiskeinoja tilanteen sanelemin ehdoin. Kortteisen tutkimuksessa ja aineisto-otteissa on viitteitä siitä, että selviytymistrategiana saattoi olla toiminnallisuus, joka kohdistui asunnon muokkaamiseen niissä rajoissa, kun se oli mahdollista. (Kortteinen 1982.) Miller (2001, 117-118.) kertoo, kuinka saman aikakauden asuntorakentamisen ihanteet eivät olleet yhteneviä asukkaiden ihanteiden kanssa. Materiaalinen ympäristö sen edustamine arvoineen koettiin vieraana ja ulkoapäin ohjatulta. Kodin sisustusta muokkaamalla asukkaat pyrkivät saamaan tilannetta hallintaan.

Asunnon vaihtuminen on aina jonkin asteinen kriisi totuttuun arkirutiiniin, jonka kautta muuten voitaisiin pitää yllä kodin määrittelyä. Miller (2008) korostaa materiaalisen kulttuurin keskeisyyttä kotiin liittyvässä arjen ylläpitämisessä. Jatkuvuutta ja rutiineja ylläpitävä sosiaalinen järjestys tukeutuu materiaaliin puitteisiin. (Miller 2008, 287.) Asunnon vaihtuminen on välitila vanhan kodin ja uuden, vasta tulemisen tilassaan olevan kodin välillä. Esineistön tuottaminen silloittaa kuilua. Myös tuottamisen prosessilla on sijansa. Esineiden rakentamista edellyttävät taidot ja tiedot tuottavat kyvykästä subjektia. Aktanttimallin jäsenyyksen ja modaliteettien arvioimisen valossa kyvykkyydellä rakentaa ja tuottaa ympäristöä voitetaan vastustaja, arkielämän rajoitteet. Hankitut taidot mahdollistavat seuraavalla kerralla kodin tunnun herättämistä ja kodin tuottamista uuteen asuntoon.

Kodin monipaikkaisuus

Koti ei sitoudu tiettyyn osoitteeseen. Autonen-Vaaraniemen (2009) tutkimuksessa eronneiden miesten kotikäytännöistä todetaan useiden kotien samanaikainen läsnäolo ja merkitys miesten elämässä. Kodit eivät sulje toisiaan pois, vaan ovat rinnakkaisina läsnä. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 95.) Aineistoni kertomuksissa koti liikuu asunnon ulkopuolelle, jolloin muutkin paikat voivat saada kodin merkityksiä. Koti voi projisoitua tuottamisen kohteena olevaan paikkaan tai olla kokonaan aineeton. Menneet kodit voivat olla läsnä nykyisyydessä esineiden edustamana. Tanjan toisella haastattelukerralla esittelin valokuvan havaitsemistani esineistä ja pyysin kertomaan niistä lisää. Valokuva esitti kodissa näkyvillä olleita esineitä, jotka olivat selvästi työnalla. Niitä ei oltu erityisen huolellisesti aseteltu osaksi sisustusta. Valokuva tuotti kertomuksen, joka syventää käsitystä kodin ulottuvuuksista. Esineet ovat matkalla kahden paikan välillä, nykyisen asunnon ja maalla sijaitsevan lapsuuden mummolan. Esineet ovat kulkeutuneet mummolasta nykyiseen asuntoon:

KR. Onko se ollu siellä koristeena?

TANJA: Joo, on.

KR. Missä vaiheessa sää sitten sen perit?

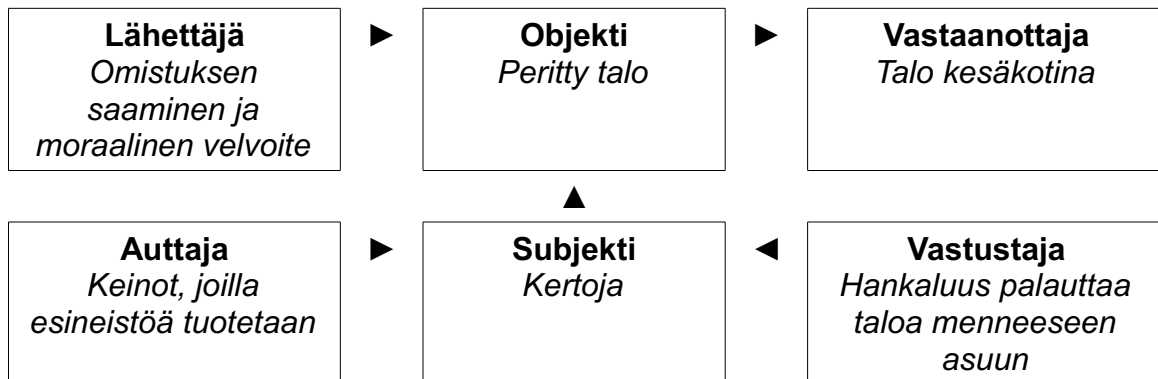
TANJA: Siinä vaiheessa, kun äiti anto mulle sen paikan, kun se ei oikeestaan pystynyt sitä pitämään. Eikä se ollut kiinnostunut siitä. Siinä vaiheessa. Se paikka on nyt niinkun minun.

KR. Joo. Toi on osa sitä projektia?

TANJA: Niin on! Että tekis mieli, että siellä on muutakin, jotankin pientä semmosta, tai ei pientä mutta kuitenkin. Yksi semmoinen sohva ja sänky, semmoista, joka olisi kiva laittaa sinne, jos sen sais jonkunlaiseen kuntoon... Siihen pirttiin. Just näitä esineitä olisi kiva laittaa sinne.

Aktanttijäsennyksen lähettäjäksi voi asettaa tapahtuman, jossa kertoja sai mummolan omistukseensa. Tämä tapahtuma luo moraalisen veloitteen toimia omistuksen hyväksi, kun kertojan äiti ei siihen aikanaan ollut pystynyt. Lähettäjäaktantti luo toiminnalle tarkoituksen. Subjektin toiminta kohdistuu objektiin, perittyyn taloon. Muistojen mummolaan ei ole kuitenkaan paluuta. Kertomuksen vastustajana ovat hankaluudet palauttaa taloa menneeseen asuun. Auttajaksi tulevat keinot, joilla mahdollisuuksien

rajoissa voi tuottaa paikkaan esineistöä ja rekonstruoida mennyttä tunnelmaa. Peritystä talosta puhutaan kertomuksen lopussa mökkinä ja kesäpaikkana. Prosessin vastaanottajaksi muotoutuukin ajatus talosta kesäkotina, joka voisi toteutua toiminnan kautta.

Kaavio 4. Monipaikkaisen kodin kertomuksen aktantit

Lähetäjän aktantti on modalisoitu veloitteen kautta. Velvoite on eksotaktinen eli yksilön ulkopuolelta tuleva modaliteetti. Toinen näkyvä yksilön ulkopuolelta tuleva modaliteetti on kykeneminen, tässä tapauksessa sen puute, joka estää suunnitelmien toteuttamista. Yksilön kykeneminen tai mahdollisuudet ovat alisteisia ympäristön asettamille ehdoille ja vallalle. Yksilön sisältä kumpuava modaliteetti näkyy osaamisessa ja tahdossa, jotka mahdollistavat esineiden rakentamisen ja kunnostamisen edellyttämät taidot. Lopuksi näyttäytyy realisoitu eli toiminnan merkitystä ilmentävä modaalisuus. Se on tieto sopivasta toimintatavasta, jolla päästään kesäpaikan tuottamisen päämäärään. Aineisto-otteen lopussa kertoja viittaa tietyistä asioista luopumiseen ja siihen, että tekemisen tapojen on oltava itselle sopivan helppoja:

TANJA: Niin, mutta en mä oikein pysty siihen sillätavalla laittaa sitä sellaiseksi, kun se on ollut joskus 40-50 [luvulla]... Tai sillon, kun mä olen ollut pieni, ei sitä pysty laittaa... Tietenkin olis ollu kiva, että siitä olis tullu... Jos haluaa siitä kesäpaikan täytyy tietyistä asioista luopua ja tehdä sillä lailla helposti.

Mökkeilyn ja vapaa-ajan tutkimus toteaa selkeästi kodin liikkuvan luonteen. (Heiska 2010). Kotiin ja sen ulkopuoliseen elämään liittyvät merkitykset liukuvat toistensa lomaan. Mökkeilyn tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota siihen, että kakkosasuntoon liittyy

työelämä etätyömahdollisuuden kautta sekä ajatukset tulevaisuuden pysyväisluonteisesta asumisesta. Vakituista kotia ja kakkosasuntoa ei voi erottaa toisistaan muuten, kuin asukkaan oman eronteon kautta. (Heiska 2010, 239-242.) Mökkiin voi liittyä kodinomaisia piirteitä myös omaehtoisen tekemisen ja rakentamisen kautta. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 84.)

Kertomuksessa kodin merkityksiä kuljetettiin esineiden kautta paikkojen välillä ja tekemisen taidot olivat tärkeässä asemassa. Kertojalle toinen paikka oli tärkeämpi ja merkittävämpi. Se ei kuitenkaan ollut vielä täysin realisoitunut todellisuudessa vaan oli mentaalisesti läsnä mahdollisesti toteutuvana kesäpaikkana, kakkosasunnon näkökulmasta. Edellä esitetty Tanjan kertomus on aineiston ainoa esimerkki, joka suoraan viittaa vapaa-ajan asumiseen tai kesämökkiin. Tässä tapauksessa kesäpaikan ideaali voi kuitenkin olla varsinaista nykyiseen asuntoon perustettua kotia merkittävämpi. Kodin paikan liikkumista on havainnollisempi tarkastella mökki-asunto -dikotomiaa yleisemmältä tasolta.

Elämäkertatutkimuksessa Anni Vilkkonen (1998) yhdistää kodin teeman fyysiset paikat ja mielen sisäisen kodin aineistotasolla kotihistorian käsitteellä. Kotihistorian käsite eroaa vakiintuneesta asumishistorian käsitteestä enemmän subjektiivista merkityksenantoa korostavana. Elämäkerroissa kodin teema toistuu, mutta esitystavat eroavat elämänvaiheiden myötä. (Vilkkonen 1998, 29.) Vilkkonen abstrahoi aineistosta haastateltujen kotihistorioita, kertomuksia elämänsä vaiheista, joissa koti esittäytyy eri tavoin.

Kotihistorian käsitettä voi soveltaa käsillä olevaan aineistoon. Usein kertomukset esittävät kotien muotoutumista kronologisesti elämäkerta-aineistojen tapaan painottaen erityisesti elämän tiettyjä vaiheita kodin kannalta. Viittaukset, keskustelut ja havainnot kodin esineistöön tuovat ulottuville menneen elämän muistot. Tietty, erityisiä merkityksiä kantavat esineet on tuotu näkyville kotiin. Esineiden kautta kodista kerrottaessa ilmentyy kotihistoria, jonka haastateltu tietyllä tavalla tuottaa. Syntyy vaikutelma, ettei kotihistoriakertomuksia olla varsinaisesti valmistauduttu kertomaan ulkopuoliselle. Toisenlainen tilanne syntyy vaikkapa matkamuuhtoesineiden suhteen, josta ollaan jo valmistauduttu kertomaan ”valmiimpi” kertomus - skripti. Kertomus ja kotihistoria konstruoidaan tilanteisesti. Kotihistoriaa esittelevissä kertomuksissa mielenkiinnon herättää toisinaan ilmenevä voimakas ja jopa intohimoinen kerronnan sävy. Ymmärrettävästi aihe

on tunnelautunut, eikä asiaa ole helppo ulkopuoliselle selventää. Kerronnan rytmin vaihtelukohdat ovat diskursiivisessa mielessä tärkeitä ja paljastavia. Niitä voidaan edelleen avata semioottisen analyysin rakenne- ja kertomuspiirteiden tarkastelun avulla.

Semioottisen analyysin esittämä pysäytetyn kertomuksen malli auttaa selittämään kotihistoriakertomusten olemusta. Kodin paikoittuminen ei ole kertomusten valossa yksiselitteinen tai ongelmaton. Kodin esineistössä näkyvät vihjeet kodin liikkuvuudesta ovat kertojille ongelmallisia selitettäviä. Keskustelutilanteessa esiin nouseva tiedustelu kotihistoriaan liittyvistä esineistä on yllättävä. Se ei ole arkikokemuksen valossa välttämättä odotettu esiin nouseva keskustelunaihe. Esineistä kertominen on tunteita herättävää. Tämä näkyy kertomusten pysäyttämisenä sen jälkeen, kun valmistavassa tarinassa ollaan ensin johdatuttu aiheen äärelle:

KR: No miten sä päätit noi esineet laittaa tohon esille?

TANJA: Jos jollakin olis kiinnostusta...

KR: Raaputella maaleja?

TANJA: Niin! [nauraa]

Tässä kertoja tarttuu tarjoamaani mahdollisuuteen väistää kysymys ja pysäyttää kertomus tukeutumalla huumoriin. Tanjan kertomus ilmentää vaikeutta selittää omaa toimintaa ulkopuoliselle, kun vielä kysytään, miksi keskeneräiset esineet ovat esillä ja näkyvillä kodissa. Tiedustelu esineiden esillepanosta on kohtituleva ja koettelee intiimiyden rajoja. Aihetta oli sivuttu molemmilla haastattelukerroilla, mutta silti selittäminen ei tuntunut kertojalle luontevalta.

Martti asuu sukunsa mailla edelleen samassa lapsuuden pihapiirissä. Sodan tuhot ja rakennusten rappeutuminen ovat kuitenkin muuttaneet maiseman ilmeen kokonaan. Rakennuskanta on uusiutunut vuosikymmenien kuluessa. Vanhaa talonpoikaista esineistöä on kuitenkin säilynyt ja sitä on otettu kunnostettuna kotiin osaksi sisustusta. ”*Tavarat piti panna johonkin*” -lausahduksessa näkyy modalisointi velvoitteen kautta. Vanhat talousesineet ovat tässäkin tapauksessa muuttaneet luonnettaan lähinnä koriste-esineiksi ja sisustuselementeiksi. Niihin on tehty hienovaraista kunnostusta ja käsittelyjä, joka istuttaa esineet paremmin uuteen kontekstiin osaksi olohuoneen maailmaa ja viherkasveja. Pihasta kaadetuista vanhoista puista saatua puutavaraa on käytetty raaka-

aineena uusiin huonekaluihin. Materiavirta kanavoituu merkitykset säilyttäen ja uusia lisäen. Jatkumot menneisyydestä ovat konkreettisia ja moninaisia ja ovat vaatineet toteutuakseen paljon taidokasta työtä. Kokonaisuutta sitoo yhteen vanha valokuva pihapiiristä, jonka haastateltu halusi erityisesti esitellä. Valokuvaan kulminoituu muiden muistoesineiden merkittävyys. Se sitoo yhteen kerrontatilanteen erilliset langat. Martin kotihistoria kuvaa laajasti sukuun liittyvän esineistön pelastamista, johon kertoja on nähnyt paljon vaivaa. Kerronnassa ilmenee, etteivät sukulaiset samalla tavalla arvosta esineistön pelastamista. Puheesta kuuluu kertojan pettymys. Tullaan pysäytetyn kertomuksen vaiheeseen, jossa kuulijalle jätetään mahdollisuus liittyä kertojan esittämiin moraalisiin arvoihin ja toiminnan päämäärien oikeutukseen, kun valmistavassa kertomuksessa on ensin kuulijalle vyörytetty syvä menneisyys.

Hanna on joutunut käymään neuvotteluja puolison lapsuuden kodin tavaroiden tuonnista yhteiseen kotiin. Puolison lapsuuden koti on yhä omistuksessa, mutta annettuna vuokralle. Suuria huonekaluja ja esineistöä ei kaikkia voi sovittaa perheen yhteiseen elämänpäiiriin. Ratkaisuksi on hahmottunut erillinen piharakennus, johon on tuotu esineitä ja huonekaluja Hannan puolison lapsuuden kodista. Paikkaan liittyvä puolison harrastuneisuus lisää kokonaisuuden merkittävyyttä. Pihamajaan luodun interiöörin voi käsittää yhtenäiseksi teokseksi. Se on näyttämö muistoille ja harrastuneisuudelle, joka toteuttaa luojaansa tarpeita toiminnallisuuden kautta ja ratkaisee intressiristiriidan muun perheen suhteen.

KR: Onko sun mies halunnu tuoda jotain erityisiä tavaroita kotiin?

HANNA: On, on hän olis halunnu tuua kaiken ihan kaikkea ei ole voinu tuua. Hyvin lempeästi olen siihen puuttunut ja hän on kyllä sen ymmärtänyt. Ihan kaikkea ei voi, mutta meillä on paljon. Ja mikä ihana hän viime kesänä, meillä pikkunen pihamökki tuossa ja siihen laitto sitten sähköt ja...

Kerrontaa pysäytetään tähän vaiheeseen. Kuulijaa pyritään sitouttamaan ja hyväksymään tehdyt ratkaisut, ennenkuin kerrontaa jatketaan. Kerronnan keinoilla tuotetaan oikeutusta tehdyille ratkaisuille esittämällä prosessi jokseenkin sujuvana ja lopputulos vääjäämättömänä.

Kodin muuttuvaa paikkaa kuvaavissa kertomuksissa esiintyy näkyvässä roolissa kertojien lapsuudenkodit. Lapsuudenkodin kertomuksia tutkinut Aino Manninen (2010) esittää lapsuudenkodin mallina, johon myöhemmät kotien perustamisen vaiheet tukeutuvat ja jonka ihanteisiin voidaan palata tai niistä erottautua. Lapsuudenkodin mallin nähdään määrittelevän ihmisen identiteettiä. (Manninen 2010, 192-212.) Autonen-Vaaraniemi (2009, 86) on löytänyt lapsuudenkodille annetuista merkityksistä nykyisyyden, menneisyyden ja tulevaisuuden teemat.

Kotihistoria ei ole menneisyyden representaatiota stabiilien muistoesineiden kautta, vaan on myös tulevaisuusorientoitunutta esineiden muokkaamisen myötä. Esineiden työstöprosessi on tekijälleen intiimi ja subjektiiviset toiminnan ratkaisut ulkopuoliselle vaikeasti avautuvia. Työn alla olevat esineet eivät ole kodissa näkyvillä ensisijaisesti toisille esittelyä varten. Niillä ei pyritä ensisijaisesti rakentamaan sisustuksen estetiikkaa. Pikemminkin päivästä näitä esineitä voidaan sietää osana kodin ympäristöä esteettisestä sopimattomuudesta huolimatta. Tiina Huokuna (2010) kiteyttää, kuinka kodin materiaasta syntyy henkeä; esineet kantavat mukanaan mennyttä kontekstuaalisuutta. Huokunan kuvaavan ajatuksen mukaan esineet ovat kuin solmukohtia kerronnan kudelmassa. Solmukohtien väliin muodostuu sitä kontekstia, jossa esineet elävät. Kerronta ulottautuu esineistä kontekstiinsa. (Huokuna 2010, 110-123).

Kodin paikan liukuessa ja muuttuessa voi esineiden muokkaamisen ja rakentamisen toimintaa mielestäni ajatella kontekstointina. Esineiden muokkaamisella tavoitellaan sitä, että edeltävää kontekstisidonnaisuutta järjestellään uudelleen, puretaan hallitusti, ja mahdollistetaan kontekstisidonnaisuuden syntymistä uudessa ympäristössä. Näin esineiden edustamia merkityksiä voidaan hallita ja siirtää eteenpäin. Muutettuina esineet voivat paremmin istua uuteen ympäristöön ja luoda kodin tuntua merkitysvälitteisyytensä kautta. Konteksti on kodin sisustus, johon esineitä ja liikkuvaa kotia ankkuroidaan.

Tyyli ja aitous

TANJA: Mää kannoin sitä tyyliä hirveen pitkälle ja ajattelin ”mä tarvin noita esineitä” pitää olla esillä tota minun elämässä ja niin on oikeestaan nykyäänkin että tota mulla pitää olla esillä se mitä mä tarvin. Käsityöt voi olla levällään tässä ja niinkun työhuoneessa on paperit esillä ja näin...

KR: kun sanoit siitä mitä oli siellä lapsuuden kodissa ja äidillä niin tarkoitatko jotain että sulla on täällä jotakin muistoesineitä jotka muistuttaa siitä vai tarkoitatko että sulla on esimerkiksi sun käsityöt samalla lailla esillä ja sijoitettuna kun äidillä oli?

TANJA: No se oli äidillä oli esineitä esillä jotka ei välttämättä ole kovin kaksisia niin mää niinkun kannoin sitä tyyliä hirveen pitkälle; niin mää niinkun kannoin. kun jälkeenpäin ajattelee, että saatto olla vähän rikkiäisiäkin jostakin kulmasta niin mä tein samalla tavalla. Pidin niitä esineitä jos ne oli semmosia. Olin saanu esimerkiks lahjaksi joltakin tärkeeltä henkilöltä tai rakkaalta henkilöltä niin pidin sitä näkyvillä ja tällä tavalla. Mutta myöhemmin se on muuttunu semmoseks, että nyt ei oo niin tärkeitä ne esineet vaan esimerkiks mun lasten kuvat, jotka mulla on ollu. Mää oon ne nyt siirtäny ihan vasta pois koska molemmat on muualla. Mutta nyt se on menny siihen, että mulla on esillä nää mitä mää teen.

Otteen sisäinen konteksti liittyy lapsuudenkodin kuvauksiin. Kertoja ei pyri esittämään tyylikysymyksiä omaehtoisina valintoina. Tämä kertoo paitsi edeltävästä keskusteluyhteydestä, myös lapsuudenkodin arvomaailman leimaavuudesta. (Ks. Manninen, 2010.) Kerronnassa näkyy vaikutuksen voimakkuus, kun kertoja kuvaa tarvettaan kuljettaa esineistöä mukanaan elämän vaiheissa. Kertoja siteeraa itseään ja kuvailee menneitä tuntemuksiaan: *"mä tarvin noita esineitä"*. Kertomus palautuu nykyhetkeen ja valintoja oikeutetaan taas samankaltaisesti tarpeella: *"niin on oikeestaan nykyäänkin... mulla pitää olla esillä se mitä mä tarvin "*. Kahdessa erillisessä yhteydessä kertoja kuvaa lapsuuden henkisen perinnön vaalimista kantamisena: *"ja mää kannoin sitä tyyliä hirveen pitkälle; niin mää niinkun kannoin"*. Kantamisen kuvauksessa on vahva emotionaalinen ja omistava lataus. Kertoja kuvaa, kuinka hänen tapansa pitää esineitä on samankaltainen, mitä äidillä oli. Vaikka esineet eivät ole olleet *"kaksisia"*, ne ovat kuitenkin saaneet sijansa esillä oloon tunnearvonsa puolesta.

Kertomuksen lopussa voi erottaa arviointivaiheen, eli greimasilaisessa käsitteistössä sanktioivan testin, jossa tehtyjä valintoja selitetään ja ilmennetään toiminnan arvoja. Arviointivaiheessa kerrotaan, että esineet eivät olekkaan tärkeitä vaan lasten kuvat, jotka nyt on poistettu näkyviltä lasten kotoa muuttamisen myötä. Kodissa esillä olevilla kuvilla voidaan rakentaa kulttuurista ja sosiaalista asemaa sekä haluttua elämänhistoriaa. (Londos 1997, 226). Lasten kuvat eivät saa merkitystä esinestatuksensa kautta. Ne

irtoavat muusta ympäristön esinetasosta toiselle asteelle. Kuvien puuttuminen vaatiikin selityksensä: ”Mää oon ne nyt siirtäny ihan vasta pois koska molemmat on muualla”. Lopulta kertomus palautuu vielä työnalla oleviin esineisiin, jotka tällä hetkellä ovat esillä. Kodissa esillä olevat lasten ja läheisten valokuvat ilmentävät kulttuurista olettamaa, jossa valokuvien puuttuminen vaatii selityksensä. Kyseessä on kertojan vasta-argumentti, joka esitetään, vaikka valokuvien puuttumisesta ei kysyttäisikään. (Ks. Jokinen ym. 1993, 33).

KR: Jos sä voisit kuvitella, että sä pistäsit ihan uuden sellasen steriilin, jossa olis kaikki ihan tuolta huonekalukaupasta ostettua...

HANNA: En mie ehkä pystyis. Varmaan sillain, että tammöset peruskalusteet ja niinkun meilläkin ihan peruskalusteet on näin mutta ei, en pystyis. Ei, ei se. En mie varmaan viihtyis siellä. Pystyisin kyllä mutta minusta tuntuu, että mie en viihtyis siellä. Mie oon asunu vanhalla koululla lapsuuden. Se on purettu. Sitä ei enää ole.

Keskustelussa viitataan moderniin, kodin nykyiselle ilmeelle vastakkaiseen tyyliin. Annoin mahdollisuuden mielikuvaleikkiin, jossa kuvitellaan tätä mahdollisuutta. Kertoja kääntää tyylikysymyksen kysymykseksi viihtymisestä. Uusi, moderni ja steriili ympäristö olisi uhka viihtymiselle. Vertailukohtaksi tulee taas lapsuuden koti, jonka tyyllinen muisto kantaa ja määrittelee nykyhetkeä. Lapsuuden kodin vaikutus tulee näkyviin voimakkaasti.

KR: Kodin estetiikka, minkälainen suhde sulla on siihen?

HANNA: Semmonen suhde, että täytyy kutakuinkin kaikilla hyvä olla. Perheenä asutaan niin löytää sellanen kompromissi, että kaikilla on suhteellisen hyvä olla kaikinensa sen sisustuksen kanssa ja löytää sieltä kotoa sellanen paikka missä on itellä hyvä olla ja siinä ei tarvi niitä kompromissitekijöitä olla mukana. Se on se lähtökohta siinä, että tietysti siinä on se toimivuus ja se tilanteitten mukaan muunneltavuus. Mutta kyllä se on henkilökohtasesti semmonen, että löytyy niitä kohtia että mie tunnen, että olen rauhassa täällä omassa kotona. Tämä on se minun turvapaikka ja lepopaikka.

Kodin estetiikasta kysyttäessä ei kertoja lähde kuvailemaan visuaalisia valintojaan vaan tukeutuu mieluummin hyvään oloon ja viihtymiseen. Turva on kehollinen kokemus. Kerronta voi ilmentää kamppailua omasta tilasta ja yksilön määrittymisestä perheessä. Turvapaikka ja lepopaikka tarkoittavat omaa tilaa, joka on määrittynyt suhteessa muihin.

Tyylikäsityksiä ei kertomuksissa kytketä kulttuurista irrallaan oleviin yleisiin kauneuskäsityksiin. Samoin sosiaaliseen asemaan ja sosiaaliseen hierarkiaan liittyvät yhteydet jäävät näkymättömiin, vaikka ne taustalla voisivat vaikuttaakin. Toisaalta tutkimusasetelma ei niihin puutukaan. Bourdieulaisesti suuntautunut tutkimus on kiinnostunut edellä esitetyistä yhteyksistä. (Ks. Purhonen ym. 2014).

Tyyli ja aitous rinnastuvat. Kodin tuottamisessa on pyrkimys aitouden tavoitteluun. Aitoutta määritellään suhteessa median välittämään kuvaan kodeista, mutta myös esinevälitteisesti. Kiinnostavaa on, että aitouden vaikutelmaa voidaan rekonstruoida keräilemällä esineitä, jotka ovat peräisin itselle alunperin vieraista yhteyksistä. (Koskijoki 1997, 279-284.) Median edustamaa kotikäsitystä kritisoidaan kerronnassa epäaidoksi ja kaupalliseksi. Median esitystavan takaa luetaan ihannekuvaa kodista, jota väistämättä verrataan oman kodin arkiseen asuun. Vertailussa median kuvasto ei ole uskottavaa, vaikka mediatuotteiden luonne ymmärretäänkin arkitodellisuudesta eroavana ilmiönä. Oma kotikäsitys syntyy kuitenkin suhteessa median ja mainonnan välittämään kotikuvaan. Oma koti tuotetaan mediassa esitetyistä aineksista suodattaen. Kerronnassa painotetaan omaehtoista tyyllilainojen ja ideoiden soveltamista omaan tilanteeseen. Suora kopiointi ja ideoiden poimiminen sellaisenaan, muuntelematta, ei ole toivottavaa. Muunneltuja tyyllilainoja kantavaa kotia kertoja kuvaa kerrokselliseksi.

Arjun Appadurain (1986) mukaan kaupallisten tuotteiden tuotannon ja kulutuksen eriytyminen saa aikaan tuotteiden alkuperän hämärtyä. Tuotteen aitous asettuu kyseenalaiseksi. Tällöin tuotteen kuluttajafunktiot ja alkuperäiset merkitykset eriytyvät toisistaan. Tilanne on johtanut erityisen asiantuntijuuden esiinousemiseen. Asiantuntijoiden yhteistyön ja kilpailun kautta määritellään tavaroiden maku- ja aitouskysymyksiä. (Appadurai 1986, 44-45.) Kotiin liittyvissä tyyli- ja aitouskysymyksissä voi ajatella olevan taustalla piilevää asiantuntijavaltaa. Median esittämät kodin tyylin ja estetiikan määrittelyt näyttäytyvät asiantuntijatietona. Esineiden rakentamisen edustama oma toimijuus on aloitteen ottamista omiin käsiin tyylin ja aitouden suhteen. Toimijuudella voidaan vastustaa ulkopuolelta tulevia määrittelyjä, joita ei koeta mielekkäinä. Esineiden muokkaus on osa aitouteen pyrkimisen keinovalikoimaa. Tekemällä itse tuotetaan subjektiivista aitouden kokemusta. Muokkauksella ja rakentelulla esine kontekstoidaan uskottavasti osaksi kotia. Pyrkimys ”oman näköiseen” kotiin on pyrkimystä itselle aidoksi koettuun kotiin.

Materiasuhteen tulkintarepertuaarit

Kotia kuvailevissa kertomuksissa ilmenee ristiriitaiselta vaikuttavia ilmauksia suhteessa kodin tavarihin. Kerronnan antama vaikutelma henkilöiden suhteesta materiaan ei tuota yksiselitteistä näkemystä. Moni-ilmeisyys ja suoranaiset ristiriidat ovat diskursiivisessa mielessä kiinnostavia. Herää kysymys, kuinka erot ovat selitettävissä. Materiasuhteen eri merkitystasojen ymmärtäminen on olennainen seikka tutkimusongelman kannalta. Olen tulkinnut aineistossa esiintyviä erilaisia materiaan suhteutumisen tapoja ja konstruoinut näkyville kaksi kertojien tulkintarepertuaaria. Tiivistetysti: ensimmäinen tulkintarepertuaari esittää materiasuhteen luontevana, toinen tulkintarepertuaari pyrkii kieltämään materian merkityksen. Jokinen ja kumppanit (1997, 28) korostavat, että tulkintarepertuaarit ovat tutkijan tulkintoja, eivät yksiselitteisiä rajauksia aineistosta.

Diskurssianalysissä kielenkäytön vaihtelevuus voidaan nähdä suhteessa merkityssysteemeihin ja vuorovaikutustilanteisiin. Kielen käyttäjä tukeutuu koko ajan muuttuvaan vuorovaikutustilanteeseen ja erilaisiin merkityssysteemeihin. Merkityssysteemeillä tarkoitetaan diskursseja tai tulkintarepertuaareja. (Suoninen 1993, 48-74.) Diskurssin ja tulkintarepertuaarin käsitteet ovat lähellä toisiaan, eikä käsiteerottelua ole aina tarkoituksenmukaista tehdä. Molemmissa kyse on säännönmukaisista ja yhtenäisistä merkityssuhteiden systeemeistä. Jokinen ja kumppanit (1997) käyttävät tulkintarepertuaarin käsitettä arkisen kielenkäytön vaihtelevuuden analysoinnissa, diskurssin käsitettä mieluummin valtasuhteisiin painottuen. (Jokinen ym. 1997, 26-28.) Seuraava ote on esimerkki, jossa molemmat hahmottamani tulkintarepertuaarit esiintyvät:

KR: Niin, miten sitten pystyy muuttaan pienempään? Miten siinä käy?

PEKKA: Kyllähän se inventaarion paikka on aina. Niin tota kyllähän kirpareilla on myyty aina tavaraa ja siellähän sitte loppujenlopuks jouduttiin lahjottamaankin ihmisille...

SINIKKA: ...Tosi paljonkin tavaroita, tai siis oltiin ilosia kun ne tuli hakemaan, että meillä oli siellä kuus huonetta ja keittiö ja sitte. Jos vertaa, että oli pitkä matka tänne yleensäkin ja pienempi asunto huomattavasti, niin tota, joo. Joo, että kyllä se, on toisaalta ihan terveellistä vähentää sitä tavaraa.

PEKKA: No sitten tietysti, kyllähän nytkin tuolla varastossa on paljon semmosta tavaraa, mitä mä oon ajatellu, että tavallaan semmosia varaosia, että voi tarvita.

KR: Miten sen pystyy perusteleen toiselle, että tätä vielä tarvitaan?

PEKKA: Niin...

SINIKKA: Huonosti. [nauraa]

Ensimmäisessä, luontevan suhteen repertuaarissa pyritään tavarain olemassaoloa ja säilyttämistä perustelemaan tarpeen ja hyötynäkökohtien kautta. Pekka perustelee varastossa olevien tavaroiden säilyttämistä mahdollisen tulevan tarpeen varalta. Toisessa ilmenevässä repertuaarissa tavarain hankkiminen, omistaminen ja säilyttäminen koetaan hankalana. Tätä ilmentää Sinikan lausahdus kuinka ”on toisaalta ihan terveellistä vähentää sitä tavaraa”. Ilmausta tehostaa rinnastus terveyteen. Tavarain kerääminen itsetarkoituksellisesti koetaan kulttuurisesti arvokkuuttavana ja nolona. Tämä lataus on purettava puheessa. Keskusteluosapuolet edustavat molempia repertuaareja ja keskustelussa repertuaarit kamppailevat tilastaan. Ensimmäisessä osassa Pekka alustaa kertomuksen, jonka Sinikka ottaa haltuun ja päättää puheenvuoron tukeutuen edustamaansa repertuaariin. Toisessa otteessa Sinikka ottaa myös keskustelun haltuun loppukaneetillaan tehostaen sitä esitystavallaan. Keskustelu osoittaa repertuaarien keskinäiset jännitteet ja kilpailun. Jokisen ja kumppanien (1997, 28-29) mukaan repertuaarit voivat kamppailla keskenään, esiintyä vuorotellen tai jokin repertuaareista voi vakiinnuttaa valta-asemansa.

Repertuaarit voivat ilmetä sekoittuneena saman henkilön puheessa. Raija kertoi pitkään sisustusharrastuksestaan, kunnostamistaan esineistä ja esitteli kotinsa eri tiloja. Kerronnan lopussa on yllättävä ja irrallisen tuntuinen lausuma: ”*Mulle materia ei merkkää silleen mitään*”. Kertoja halusi palauttaa keskustelukumppaninsa siihen tietoisuuteen, että edellä kerrottu kodin kuvailu suhteutui johonkin oletettuun arvopohjaan.

Kieltävässä materiasuhteen repertuaarissa esineiden merkitystä vähätellään; ne ovat ”vain” esineitä, materiaa. Tavaroiden kertyminen kotiin esitetään koettavan kielteisenä, vaikka samaan aikaan irtainta lisätään kotia sisustettaessa. Taustalla voi ajatella olevan normatiivisia odotuksia siitä, kuinka materiasuhdetta on soveliasta esittää. Materia esittäytyy suhteessa ”toiseen”, johonkin arvostettavampaan. Tämä suhtautumisen tapa heijastelee voimakasta dualismia materian ja hengen välillä.

Luontevassa materiasuhteen repertuaarissa subjekti asettuu materian yläpuolelle ja hallitsee sitä. Tavaroiden suhteen ollaan suvereenija, eikä irtaimiston olemassaolosta tarvitse potea huonoa omatuntoa. Vuorovaikutuksessa halutaan esiintyä autonomisena materian pidäkkeitä kohtaan. Tavaroiden olemassaolo legitimoituu neutraalina tarpeen kautta, mutta myös sillä, että henkilö on itse lunastanut niille olemassaolon oikeuden. Esineiden rakentaminen edellyttää ihmiseltä tiedollista ja taidollista pääomaa. Syntyy esinesuhde, josta voidaan tuntea ylpeyttä. Näin tapahtuu erityisesti niiden ihmisten kesken, jotka identifioituvat sisustajiksi ja jakavat saman arvomaailman.

Repertuaarit ovat kontekstisidonnaisia ja kiinnostavia niistä tekee se, että ne ilmenevät erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen ym. 1997, 28-29). Haastattelutilanteissa oli havaittavissa eroja suhteessa kertojien esittämiin tulkintarepertuaareihin. Ne tilanteet, joissa kertojat erityisesti halusivat positioida minut tasavertaiseen kumppanuuteen kiinnostuksessa kodin esineistöön, saivat ilmenemään luontevan materiasuhteen tulkintarepertuaarin.

Merkityssysteemiin liittyvää tilapäistä toimija-asemaa kuvataan subjektiposition käsitteellä. (Jokinen ym. 1993, 37-39). Kertojien tilanteinen subjektipositio ilmensi luontevaa materiasuhdetta ja toimijuutta, jonka kautta kotia esiteltiin. Tämä johdattaa kysymykseen tilanteisen position taustalla olevasta syvemmästä, identiteettiin liittyvästä hahmotuksesta.

5. Kodin sisustus toimijuuden ympäristönä

HANNA: Sisustaminen on pikkusen semmonen niinkun pintatermi, mutta se on kodin laittaminen ja se niinkun varmaan sitä samaa vuoropuhelua kun sitten mitä muunkin elämän suhteen.

Tässä luvussa analysoin kotiin liittyvää tietoista toimijuutta, joka ilmenee kotia sisustettaessa. Arvioin, millä tavoin sisustamalla tuotetaan kotia. Kodin asukas voi tuottaa sisustusta tietoisesti ja identifioitua sisustajaksi. Sisustaminen ei kuitenkaan jää yksityiseksi toiminnaksi asunnon seinien sisään. Sisustaminen on yhteisöllistä toimintaa, jossa saman kiinnostuksen omaavat ihmiset muodostavat omanlaisensa yhteisön. Tähän nojautuen arvioin sisustamisen harrastajia identiteetin käsitteen kautta. Sisustajien puheessa esiintyvät havaitsemani materiaalin kieltävän ja luontevan suhtautumisen tulkintarepertuaarit, kun sisustajat liittyvät itselleen olennaisiin merkitysjärjestelmiin.

Näkökulma sisustukseen eroaa näkökulmasta kotiin. Sisustuksen kautta mahdollistuu omanlainen tulokulma kodin tutkimukseen. Kodin tarkastelu yksinomaisena lähtökohtana ei välttämättä vielä ottaisi kantaa materiaalisuuteen. Koti jää silloin aineettomaksi ja abstraktiksi. Kodin sisustus ja sisustaminen toimintana ovat konkreettisia ja kiinnittyvät materiaan. Sisustusta mietittäessä materiaalisuutta on vaikeampi sivuuttaa.

Määrittelen sisustuksen kodissa sisällä havaittavissa olevana materiaalisena ympäristönä. Lähtökohtani on, että sisustus on olemassa aina vaikka sitä ei kukaan tietoisesti tuottaisi ”sisustamalla”. Päämäärätietoisesti luotu kodin sisustus ilmentää tekijäänsä yhtälällä verrattuna sisustukseen, jota ei ole erityisesti tuotettu. Sama pätee irtaimiston runsauteen tai niukkuuteen. Asunnon seinien sisään syntyy aina materiaallinen olemus, jolle kodin muodostumisen prosessissa latautuu merkityksiä.

Sisustus on konteksti, johon erilliset esineet paikantuvat. Rakennellut ja muokatut esineet tuotetaan osaksi sisustusta. Sisustuksesta muodostuu oma teoksellinen entiteettinsä, jota voi arvioida kokonaisuutena. Kodin sisustus on inhimillisen elämisen heijastuspinta, toiminnan konteksti ja muodille alisteinen yksilöllisen esittäytymisen kanava.

Daniel Millerin (2008) urbaani etnografia esittelee samankaltaista käsitystä kodin, sisustuksen ja materian yhteydestä: Kotien sisustukset ja esineiden järjestys ovat paljastavia suhteutettuna asukkaiden kertomuksiin. Millerille koti on kokonaisuus, jossa jokaisen esineen oleminen ja sijainti on merkityksenkäs. Esineiden kasautuminen tiettyyn muotoon ei selity sattumalla, vaan on asukkaan elämäntavan ilmaus. Miller tarkastelee kotien asukkaiden ja materian yhteyttä suhdeluontoisena. Millerin ajatuksia herättelevä väite on, että syvät materiasuhteet ovat yhteydessä syviin ihmistenvälisiin suhteisiin. (Miller 2008, 2-7.)

Sisustajuus identiteettinä

Autonen-Vaaraniemi (2009) puhuu sisustamisen kotikäytännöstä, joka liittyy muutokseen. Tutkimuksessa eronneiden miesten kotikäytännöistä, avioeron kohdanneet miehet muuttivat asuntoa kodiksi sisustamalla. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 145). Muutamit haastattelemani henkilöistä esittelivät kotiaan erityisesti sisustuksen kautta. He esittelivät sisustusratkaisujaan, sisustuksen rakentamisen prosessia ja toimintaan liittyviä ihmisiä. Kertajat nimesivät itsensä sisustajiksi, joille kodin sisustuksen rakentelu on tärkeä ja intohimoinen osa elämää. He halusivat tulla esiin sisustajina. Havainnot nostivat esiin kysymyksen siitä, mitä sisustajuus on ja minkälainen suhde sillä on kotiin.

Lähestymisyritys tähän moninaisuuteen on tarkastelu identiteetin käsitteen kautta, jolla pyrin selvittämään sisustajien toimijuutta. Pohdin onko aineiston perusteella hahmotettavissa sisustajan identiteettiä ja minkälaisista tekijöistä se koostuu. Identiteetti on tässä yhteydessä selittävä ja kokoava käsite. Tukeudun identiteettiä teoretisoineen kulttuurintutkija Stuart Hallin (1999) jäsenyyksiin. Hall (1999, 20) varoittaa, että identiteetti on käsitteenä kompleksi, eikä sille ole vakiintunutta määrittelyä.

Identiteetin arviointi edellyttää pohjimmiltaan käsitystä yksilöstä ja minuudesta. Jokisen ja kumppaneiden (1993) mukaan yksilön minän rakentumisen prosessi on diskurssianalyttisesti kiinnostava ja minän rakentumisen nähdäänkin olevan sidoksissa sosiaalisiin käytäntöihin ja määrättyihin konteksteihin. Eri konteksteissa yksilölle voi realisoitua monta erilaista minää. Identiteetti väljästi määriteltynä tarkoittaa oikeuksia, velvollisuuksia ja ominaisuuksia, joita toimija itse tai muut hänelle olettavat. Toimija kiinnittyy merkityssysteemeihin. Erilaisissa merkityssysteemeissä minuuden eri puolet,

identiteetit, tulevat näkyviksi. (Jokinen ym. 1993, 37-40.) Perinteisestä yksiulotteisesta sosiologian identiteettikäsitteestä on tapahtunut siirtymistä postmoderniin tapaan hahmottaa identiteetti liikkuvana, moninaisena ja pirstoutuneena. (Hall 1999, 20).

Hallin (1999) katsannossa identiteetti on teoria diskursiivisista käytännöistä, eikä edellytä erityistä minän pysyvää ydintä. Hall ei sivuuta subjektin käsitystä vaan puhuu tässä yhteydessä subjektin hajakeskittymisestä. Identiteetit ovat konstruoituja ja fiktiivisiä. Ne muodostuvat moninaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisiakin. Identiteetit syntyvät representaatioissa diskurssin sisällä tavoilla, joilla esittelemme itseämme. Identiteetin käsite onkin Hallilla keskeisesti sidoksissa toimijuuteen. (Hall 1999, 245-271.)

Sisustajaksi identifioituminen

Identiteetin syntymistä edellyttävä identifikaatio, liittyminen tai samaistuminen yhteiseen ihanteeseen yksilöiden tai ryhmän kautta, on konstruoinut ja prosessiluonteinen. Samaistuminen ei kuitenkaan ole koskaan täydellistä. Identifikaatiossa tuotetaan diskursiivisesti symbolisia rajoja suhteessa toisiin, joten identifikaatio määrittyykin myös sen kautta, mikä jää ulkopuolelle. (Hall 1999, 245-271.)

Kotia kuvaavassa luvussa esitin konstruoimiani tulkintarepertuaareja kertojien esittämästä materiasuhteesta. Repertuaarit olivat luontevan materiasuhteen esittävä sekä materiasuhteen kieltämään pyrkivä repertuaari. Taustalla vaikuttavat merkityssysteemit, joihin kiinnitytään ja joita kerronnan tavat ilmentävät. Toin näkyviin median vaikutuksen osana kodin määrittelyä, mutta sama elementti on kytkettävissä osaksi identiteetin muodostumista. Kertojat määrittelevät itseään suhteessa mediaan ja mediavälitteiseen sisustusmuotiin sekä näihin liittyvään sisustajien keskinäiseen merkityksenantoon. Syntyy laajempi käsitys sisustamiseen liittyvästä, osittain virtuaalisesta suhdemaailmasta, jonka voi ajatella olevan oma merkityssysteemi ja identifikaation kohde. Seuraavat otteet ilmentävät kertojien suhdetta merkitysjärjestelmiin. Selkeimpänä ilmenee muoti:

*KR: No miten sä itseäsi määrittelisit, kun oot kotia perustannu... sisustaja-akselilla?
ANNE: Okei, no tota ainakin se, että vuosien saatossa maku muuttuu ainakin selvästi muodin mukaankin. Toki nyt laittasin kaiken mustavalkoseks, jos olis mahdollista.*

KR: No kyllähän siinä varmaan muotikin on? Jos miettii sitä vanhan kunnostamista?

RAIJA: Niin sehän muotiin liittyy, että yhteen väliin oli tämä tämmönen maalaisromanttinen muoti jossa kaikki maalattiin valakiaksi ja valkiaan puuta ja metallia ja sitten jossakin vaiheessa oli se, että yhdistettiin jokin vanha huonekalu johonkin moderniin. Niitä ei ole enää näkynyt muutamaan vuoteen, en mie ole ainakaan kun seuraan noita.

KR: Voi olla että se on poistunut mä olen kanssa ollut huomavini yhteen aikaan se oli hyvin silmiinpistävä että oli joku vanha ja rinnalla moderni.

RAIJA: Joo, mutta sitä ei ole ollut moneen vuoteen niinkun sisustuslehdissä ja noissa plogissa ei näy.

RAIJA: En oo niin vihkiytynyt sille sisustamiselle...

RAIJA: En ehkä seuraa sitä pintamuotia, että kauheen vaikee niinkun...

RAIJA: Ei kaikki sisustusratkasut... tämmöstä piensisustusta harrastan...

Georg Simmel (1986) määritteli 1900-luvun alussa muotia dualismin kautta teoksessaan *Muodin filosofia*. Modernissa elämässä ihmisellä on ristiriitainen tarve sekä liittyä yhteisöön, että pyrkiä erottautumaan siitä. Liittyminen yhteisöön voi tapahtua jäljittelyn kautta. Yksilöltä vapautuu oman luomisen vastuu, joka siirtyy yhteisölle. Silloin oma toiminta on osa ryhmän luomusta ja palvelee sosiaalista kiinnittymistä. Dualistisen ajattelun esittämä toinen puoli esittää yhteisöstä erottautumista. Eron tekemisessä jäljittely on haittaava periaate. Simmelillä kahden elementin kamppailu on modernin elämän piirre. Muodissa yhdistyy yhteiskunnallisen yhdenmukaistamisen paine ja yksilöllisen erottautumisen pyrkimys. Muoti on abstrakti, eikä palaudu hyötynäkökohtiin tai estetiikkaan. Tämä onkin Simmelillä muodin tunnusmerkki; riippumattomana ja omalakisena, kaikista muista motivaatioista irrallaan. (Simmel 1986.)

Sisustajaksi profiloituminen edellyttää suhteen luomista sisustamisen merkitysjärjestelmään, jossa muoti ilmenee. Simmeliläisen dualismin, erottautumisen ja sulautumisen puolet ilmenevät kerronnassa, kun omia esinesuhteita perustellaan tulkintarepertuaarien kautta luontevasti tai kieltävästi. Materialin merkitystä vähättelevässä repertuaarissa kertojat korostavat omaa suvereniteettiaan ja pyrkivät tällä tavalla erottautumaan muista: *"En oo niin vihkiytynyt"*. Simmeliläisessä mielessä muoti kielletään; toiminta on enemmän kuin *"vain muotia"*. *"Vain muotia"* rinnastuu lausahdukseen *"vain materiaa"*.

Luontevan materiasuhteen repertuaarin kautta voidaan helpommin yhtyä sisustusmuodin merkitysjärjestelmään. Merkitysjärjestelmä ja sen koodisto on tunnettava, että voisi olla sen piirissä uskottava. Simmelin sanoin tiivistäen: *”Hän kulkee muiden edellä – mutta täsmälleen samaa tietä, kuin he”*. (Simmel 1986, 47).

KR: Me puhuttiin silloin viimeks tästä sun tuottamasta kattokruunusta. Mä oon siihen sen kuvannu ja kerroks sää vielä siitä?

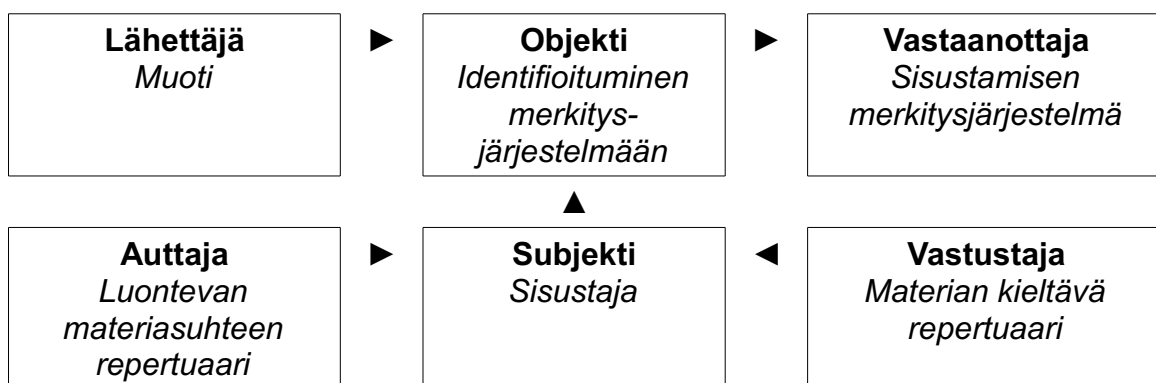
ANNE: Joo, eli mää olin jostakin netistä tai sisustuslehdestä jossakin varmaan nähny tommosen kynttiläkruunujutun mitä oli sitten tuunattu tommosen blingbling – jutun lisäksi poronsarvilla ja mun mielestä, vaikka en ite oo Lapista kotosin niin jotenkin ehkä sitte, eikä semmonen lappilaisuus tai lappalaisuus ei oo kauheesti mun sisustusta mutta tommoses tyyli iski sitten niinkun heti että vitsit olis aika makee yhdistää tollasta niinkun lasia ja luuta.

Annen kertomus jatkuu vielä pitkään ja polveillen kynttiläkruunun rakentelun vaiheista. Idea oli löytynyt mediatuotteesta, lehdestä tai verkkosivuilta. Kertomuksesta ilmenee yhteys merkitysjärjestelmiin: Annella on ymmärrys *”blingbling -jutun”* ja lappilaisten elementtien merkitystasoista. Hän myös olettaa minulla olevan jaettu samankaltainen käsitys. Anne voi hyväksyä esineen osaksi kotiaan, vaikka *”lappilaisuus ei oo kauheesti mun sisustusta”*, silti, *”olis aika makee yhdistää tollasta”*. Simmeliin nojaten kerronnasta voi lukea muodin pakottavuutta ja omalakisuuutta. Itselle vieraskin elementti voidaan sopeuttaa omaan yhteyteen, jos se on hyväksytty osa merkitysjärjestelmää. Toimenkin muodin tunnusmerkki täytyy: ratkaisuja ei pyritäkään perustelemaan käytännöllisen tarpeen kautta.

Mutta mistä löytyy Simmelin peräänkuuluttama edelläkävijyys? Anne ei ollut käyttänyt ideoita sellaisenaan. Hän oli muuttanut alkuperäistä ideaa hieman lisäämällä toisen tyyppiset lasiosat kynttilöiden tueksi. Annen projektissa voi tulkita kiinnittymisen muotiin, mutta toteutuksessa oman tuottamisen edustus on vahva. Aiemmassa sitaatissa Anne määritteli sisustajuuttaan viitaten oman maun ja muodin yhteyteen ja ilmaisi toiveensa: *”Toki nyt laittasin kaiken mustavalkoseks, jos olis mahdollista”*. Annen olohuoneen sisustus, muista tiloista poiketen, onkin lähellä tätä mielikuvaa. Sitä on tuotettu rakentamalla sisustusesineitä tarkalleen tyyliin sopivaksi.

Sisustamisen maailma ja yhteys muihin saman kiinnostuksen omaaviin ihmisiin välittää merkityksiä ja arvoja. Hall (1999) puhuu kuvitellusta yhteisöstä, joka antaa identiteetille merkityksen. (Hall 1999, 48). Lähelle tulee myös Zygmunt Baumanin (2002) ajatus ”naulakkoyhteisöstä”. Kevyen modernin ajassa yhteisöt, samoin kuin niiden luomat identiteetit, ovat paikasta riippumattomia. Yhteisöön ihmiset liittyvät väliaikaisesti jättäen syrjään muut intressinsä. Yksilön ripustautuessa naulakkoyhteisöön ei yksityinen kuitenkaan sulaudu täysin ryhmään. Bauman käyttää speaktaakkelin kielikuvaa. Speaktaakkelin seuraamisen jälkeen ihmiset pukeutuvat entisiin rooleihinsa. Speaktaakkelit ovat syntyneet korvaamaan jäykkiä, modernille ajalle yhteisiä asioita ja niillä on merkitystä identiteettien muodostumiselle. Yhteisö voi olla myös virtuaalinen, median merkitsemä. (Baumann 2002, 237-238.) Notkean modernissa, alati muuttuvassa ajassa identiteetti voi olla olemassa vain täyttymättömänä projektina. (Em. 2002, 39).

Sisustamisen maailma on yksilölle eräs lukemattomista identifikaation mahdollisuuksista. Sisustajaksi identifioituminen ei sulje pois muita mahdollisia yleisesti ymmärrettyjä voimakkaita identifioitumisen kohteita kuten vanhemmuutta tai sukupuolta, jotka kertojilla myös ovat läheisiä. Käsitys identiteettien moninaisuudesta tulee ymmärrettäväksi. Sisustajaksi identifioituminen voi tulla esille tilannekohtaisissa subjektipositioissa, kun sisustajuuden kautta halutaan esittäytyä. Aktanttimalli toimii käsitejärjestelmää selventävänä kehikkona:

Kaavio 5. Sisustajuuden identifikaation aktantit

Muoti on aktantiaalisessa asemassa lähettäjä. Se motivoi ja pakottaa subjektiä tehtävänsä, haluun luoda suhde merkitys-järjestelmään. Objekti on identifikaatio, jota subjekti, sisustaja tavoittelee. Vastaanottaja on sisustamisen merkitys-järjestelmä, joka

hyötyy objektin päämäärästä. Sisustamisen merkitysjärjestelmä syntyy ja ilmenee identifi kaation mahdollistamana. Vastaanottaja palkitsee subjektin pääsyyllä sisään merkitysjärjestelmään. Tällöin syntyy subjektin sisustajuus. Muodin dualistinen luonne ilmenee auttajan ja vastustajan rooleissa, kun vastakkaiset materiasuhteen repertuaarit kiinnittyvät aktanttiasemiin.

Sisustajuuden representaatio

Olen etsinyt aineistosta viitteitä sisustajuuden identiteetin ilmentämisestä. Hallin (1999) mukaan subjektit ilmentävät identiteettiä esittämisen ja ilmaisun kautta. Identiteetti on tuotanto, joka muodostuu esittämisen teossa. Identiteetin ilmaiseminen tapahtuu aina jostakin positioista käsin. (Hall 1999, 223-224). Haastattelutilanteessa sisustajat positioivat itsensä lisäksi minut samaan sisustamisesta kiinnostuneiden ihmisten joukkoon. Keskinäisen positioitumisen ilmentymä oli se, että minulle esiteltiin tiloja, joita muuten vierailutilanteessa ei esiteltäisi. Kodin piiriä avattiin astetta intiimimpään suuntaan. Eräässä kodissa sain tutustua pukeutumistilaan, buduaariin, jonka henkilö oli rakentanut, varustellut ja sisustanut yksityiseksi tilakseen omien mieltymystensä mukaan. Sisustajuuden positiot ylittivät sukupuoliroolien jännitteet; minulle miehenä haastateltu nainen ei olisi ehkä esitellyt yksityistä elämämpiiriään muuten yhtä seikkaperäisesti.

Sisustajuus näkyy kerronnassa tärkeästä lapsuudenkodista. Kerronnassa ilmenee tällöin projektio. Projektioilla tarkoitetaan rakennetta, jossa puhuja samaistuu toiseen toimijaan. Projektiossa omia arvoja heijastetaan kuvattuun toimintaan. (Sulkunen & Törrönen 1997, 97.) Kertojat projisoivat menneisyyteen käsitteitä nykyajasta. He käsittelevät menneisyyttä sisustajina arvioiden menneisyyden tapahtumia ja ihmisten toimintaa:

TANJA: Miten se on niinkun kehittyny, se on lähteny siitä, että minkälainen on oma lapsuuskoti ollu ja miten äiti sisusti omaasa.

KR: Miten ajattelet sen sukupolvieron?

RAIJA: No kyllähän siinä tää raha tulee. Äiti on ollu siivoojana. Myöhemmin muutettiin laitosapulaiseks. Pienipalkkanen naisvaltanen ala. Aika pitkään oli yksinhuoltajana. Meitä oli kolme sisarusta niin eihän meillä lapsuudenkodissa sisustettu. Meillä oli siistiä, asialliset huonekalut ja näin.

Tanja puhuu äitinsä sisustamisesta. Toimintaa määritellään sisustamisen käsitteen kautta, vaikka kerronnan viittaamassa ajankohdassa ja maailmassa sitä tuskin on käytetty. Raijan kerronta tuo lisäksi esiin sisustamisen määrittelyn suhteessa taloudellisiin mahdollisuuksiin. Sisustaminen toimintana hahmottuu siinä kodin arjesta erilliseksi elementiksi. Koti oli siisti ja huonekalut olivat ”asialliset”, mutta varsinaiseen sisustamiseen ei ollut varaa. Kerronta ilmentää elämänhistoriallista jatkumoa ja kotikäsitteiden muutosta, jota esitetään sisustajuuden positiosta. Huokunan (2010, 111) mukaan henkilöhistorian vaikutukset ulottuvat kotimuistojen kerrontaan. Vilkolla (2010, 56) kertomukset elämänpaikoista tarjoavat mahdollisuuden pohtia, koota ja muokata minuuutta.

Sisustaja asemoituu suhteessa rahaan ja resursseihin. Autonen-Vaaraniemen (2009) tutkimuksessa sisustamisesta kiinnostuneet miehet pitivät kriittisenä resurssina rahaa ja myös aikaa, sillä onnistunut sisustaminen koettiin pitkän tähtäimen suunnitelmana. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 146.) Raha on aktanttiroolituksessa selvä auttaja, joka mahdollistaa sisustamisen toimintaa. Raha näyttäytyy erilaisessa roolissa kertomuksissa, joissa kertoja viittaa itsensä ulkopuolelle, toisten laveampiin taloudellisiin mahdollisuuksiin:

TANJA: Että mulla ei ole varaa sisustaa että se on siihen tököny.

KR: Olisko sulla tän istunnon päätteeksi jotain mitä haluaisit sanoa?

TANJA: ...kyllä niinkun rahalla saa kaunista ihan varmasti jos on sitten tyyli, tietenkin voi olla tyyliöntäkin. Tähän mä sanon, että kyllä rahalla saa mutta vaikka mää, mulla ei ole paljon rahaa niin ite kun tekee niin jos on taitava niin voi saada pienelläkin rahalla kauniin näköseksi.

Kertoja toteaa, että raha kyllä mahdollistaa asioita, mutta ei lopulta ole ratkaiseva. Rahan puute on ylitettävissä taitavalla tekemisellä. Tyyli ei ole rahalla ostettavissa. Aktanttiroolituksessa raha joutuu nyt lähes vastustajan rooliin. Syntyy vaikutelma, että ilman tyyliä rahakaan ei riitä takaamaan onnistunutta tulosta sisustamisessa. Raha ilman tyyliä ei ole uskottavaa. Samankaltainen arvoasetelma ilmenee kritisoidessa mediaa kaupalliseksi. Kertojat positioituvat suvereenina kaupallisuuden ”yläpuolelle” omine taitoineen ja haluavat erottautua rahan hallitsevuudesta. Toisaalta kauppaakin käydään; toiminta perustuu väistämättä hankintoihin. Sisustajat hankkivat hyödykkeitä myös toisiltaan yhteisönsä sisällä, kuten Raija kertoo:

KR: Mites sellaset tuttavat ja ystävät mitä sulla on jo vanhastaan niin, niin kun te jaatte kiinnostuksen aiheita ...onko tullu jonkun kanssa enemmän keskustelua vuosien mittaan?

RAIJA: On joo ...ollaan tutustuttu tutustuttu sitten ja tosiaan meidän molempien intohimo on ollu tää kodin laittaminen ja sitten me ollaan vuorotellen, minä olen ostanu häneltä tavaraa ja hän on ostanu multa.

Sisustajuutta synnytetään saman kiinnostuksen jakavien keskinäisissä määrittelyissä. Oma sisustajuutta voidaan määritellä myös sukupuolittuneesti. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 148). Sisustusmedioista keskustellessa rakennetaan osaltaan sisustuksen merkitysjärjestelmää. Yksi kertojista lisäksi tuotti sisältöä omaan blogiinsa. Sisustajat voivat järjestää kasvokkaisia tapaamisia tai ekskursioita henkilökohtaisella tasolla tuntemattomien kesken aiheeseen sopiviin teemoihin liittyen. Ne ovat selkeitä baumanilaisia speaktaakkeleja:

RAIJA: ...ja kun me puhutaan samoista asioista tai niinkö se on mejän yhteinen mielenkiinnon kohe, niin silloin se keskustelu on voisko sanoo syvällistä, mutta siinä on sellanen innostus on ja sellanen erilainen, jos mie mietin mun vaikka oman siskon kanssa näistä asioista.

KR: Puhuttekste näistä telkkaohjelmista, sisustusohjelmista tai vaikka lehdistä, seuraattekste jotain sarjoja josta vois keskustella?

TANJA: Vain tietyt ihmiset, ei kaikki naiset... ei me viitata mihinkään sisustusohjelmaan yleensä, että vaan ne, jotka on kovasti kiinnostunut.

KR: Onks niitä sun lähipiirissä?

TANJA: Ei oo kun yks, joka on oikeen kiinnostunut.

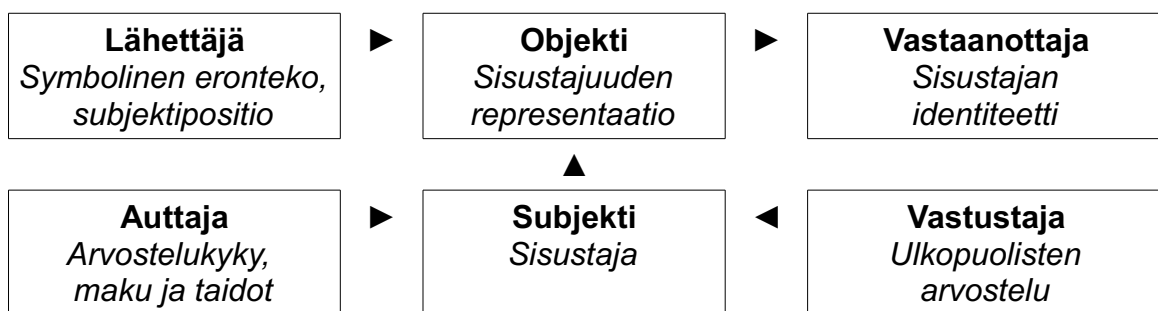
KR: Joo, no miten sä määrittelisit sen oman kiinnostuksen asteen siinä, että jos sulla on ystävä, joka on hyvin kiinnostunut, niin miten sä sijoittuisit?

TANJA: No, ihan siihen keskivälille, mutta nyt viikko sitten kävi sellainen vanha ystävätär jonka oon tuntenut kauan aikaa sanoi, että ainahan sulla on ollut niin viihtyisää. Eli että hän ilmeisesti viittasi siihen että mä olen osannut sisustaa, mutta mä olen pitänyt itseäni sellaisena, että mulla ei ole niinkun makua..

Tanja tulkitsi ystävättären lausuman kotinsa viihtyisyydestä taidoksi sisustamisessa. Ansoituminen kääntyy kuitenkin epäilykseen omasta taitotasosta ja lopulta kysymykseen mausta. Maku on yhteydessä sisustamisen taitoon. Monissa kerronnan yhteyksissä ilmenee vaikeus makukysymyksen määrittelyn suhteen. Mausta kertominen on hankalaa. Makusuhdettaan kertojat esittävät usein näennäisen neutraalisti, mutta puolustautuvat lisäämällä, että omassa kodissaan he saavat tehdä niinkuin haluavat.

Purhosen ja kumppaneiden (2014) tutkimuksessa *Suomalainen maku* esitetään makumieltymysten suhdetta suuriin taustamuuttujiin kuten koulutustasoon, ammattiluokkaan ja ikään. Erilaisissa sosiaalisissa asemassa esiintyy eroja makumieltymyksissä. Haastattelutilanteet saattavat ohjata ihmisiä kiertämään hankalaksi koettu makukysymys tukeutumalla makurelativismiin. Makukysymykset mielletään kerronnassa vahvasti yksityisasiaksi ja omat makumieltymykset tasa-arvoiksi toisten ihmisten makumieltymysten kanssa. Yksityisyyden piiriin jäävät makumieltymykset ovat sosiaalisesti vaarattomia; ne eivät häiritse ulkopuolisia. (Purhonen ym. 2014, 288-309.)

Sisustuksen esittäminen julkisesti on sosiaalisesti vaarallista. Kun sisustus on kodissa vierailijan katseen kohteena on samalla sisustajan maku arvioinnin alla. Arvosteluasetelmaa vahvistaa Purhosen ja kumppaneiden (2014) havainto siitä, että hyvän maun määrittelyyn liitetään usein esteettinen ja eettinen arvostelukyky. (Purhonen ym. 2014, 309). Kodin asukkaan, sisustajan, arvostelukyky asettuu arvioinnin kohteeksi. Makukysymyksen herkkyys ja sisustuksen intiimiys ovat kriittisiä arvioinnille. Tätä kautta myös koti ja henkilö tulevat sosiaalisessa mielessä uhatuksi. Maku on sosiaalinen ase. (Purhonen ym. 2014, 406). Kerronnassa on kuvattu konflikteja, jossa ulkopuolisen arviointi koetaan tungettelevana. Silloin esiintyy Hallin (1999, 248) kuvailema identifikaation symbolisen rajan asettaminen suhteessa ”toiseen”.

Kaavio 6. Sisustajuuden representaation aktantit

Sisustaja-subjekti haluaa representoida sisustajuutta, jotta oma sisustajan identiteetti voisi toteutua ja jatkua. Tähän tehtävään lähettäjänä on tarve erottautua muista symbolisella tasolla. Tämä voi tapahtua tilanteisessa subjektipositiossa. Maku, siihen elimellisesti kytkeytyvä arvostelukyky ja taidot auttavat luomalla representaatiolle uskottavuutta. Ulkopuolelta tuleva arvostelu tai sen uhka vastustaa sisustajuuden uskottavaa representointia asettaen subjektin toiminnan kyseenalaiseksi.

Kodin sisustus ja sisustaminen on helposti neutraalina ajateltu asia. Sisustajan on kuitenkin otettava huomioon sosiaalisten jännitteiden mahdollisuus ja arvostelun kohteeksi joutuminen. Arvostelun kohteena oleminen ja esilläolo on toisaalta osa representaatiota, kun sisustamisen merkitysjärjestelmää rakennetaan yhdessä toisten kanssa. Tässä mielessä sisustus on teos, joka edellyttää yleisöä ja kritiikkiä.

Sisustajaksi itsensä positioivat ihmiset erottautuvat kertomuksissa ja ilmentävät sisustajuuden identiteettiään eri tilanteissa. Tässä toteutuu Hallin (1999, 253) määrittely identiteeteistä: *”Identiteetit ovat siten pisteitä, joissa kiinnitymme tilapäisesti niihin subjektiasemiin, joita diskursiiviset käytänteet meille rakentavat.”*

Sisustajat osana kollektiivia?

Sisustajat ovat joukko, joka tunnistaa ja nimeää itsensä. He ovat myös joukko, joka on kykenevä suuntaamaan toimintaansa itsemäärittelyn perusteella. Sisustajien kesken luodaan tietoisuutta ja tietoa Bergerin ja Luckmanin (1994) tiedonsosiologisen ajattelun mielessä. Tietoa on se, mikä tiedoksi kulloinkin halutaan määritellä. (Berger & Luckmann 1994). Näihin seikkoihin nojautuen on mahdollista ajatella sisustajuutta identiteettinä.

Sisustajien yhteisöä voisi toimijaverkkoteoreettisessa ajattelussa rinnastaa osaksi latourilaista kollektiivin käsitettä. Kollektiivi kuitenkin ilmentyy sen jäsenten keskinäisessä suhteissa, eikä sisällä ennako-olettamaa edeltävästä toimijoiden järjestyksestä, esimerkiksi identiteetistä. (Lehtonen 2008, 31-32.) Tässä katsannossa identiteetti lähtökohtaisena annettuna asiana on ristiriitainen tiukasti määritellyn kollektiivin käsitteeseen nähden. Ilmenevä ristiriita saa taustaa Latourin ajattelun kritiikistä, jota Lehtonen esittää. Latourin ajattelussa toiminta erottautuu inhimillisestä tekijästä hakeutuen kaikkien toimijoiden välisiin suhteisiin. Silloin itse toimijoiden tekeminen, myös inhimillinen tekeminen, jää tarkemmin määrittelemättä. (Ks. Lehtonen 2008, 142.)

Lehtonen (2008) tiivistää Latourin tuotannossa esiintyvää ajatusta toimijuudesta. Toimijuus yhdistyy koetuksiin. Kun toimija altistuu koetuksiin, kykeneminen ilmentyy. Toimijaa määrittelee se, mihin toimija kykenee. Toiminta johtaa uuden asiantilan syntymiseen, jota kuvataan käännöksen tai välittämisen käsitteillä. Kaikki toimijat muuntautuvat tässä prosessissa. (Lehtonen 2008, 143-144.) Toimija, kyvyt ja koetus yhdistyvät. Tätä mallia voi avoimesti mukailien sovittaa edellä esitettyihin havaihtoihin sisustajuudesta. Inhimillisen toimijan omaamat taidot yhdistyvät kyvykkyyteen ja tulevat koetelluiksi. Käännöksessä syntyy uusi toimija, sisustaja, joka on muiden toimijoiden suhteessa syntyvä olemus. Tämä saa ajattelemaan toimijaverkkoteoriaan pohjautuvaa peruskysymystä: missä mitassa sisustaja on inhimillinen toimija?

Csikszentmihalyi ja Rochberg-Halton (1981) painottavat kotia identiteetin muodostamisen, pysyvyyden ja muuttamisen paikkana. Kodin tarjoamassa suojassa yksilö voi tavoitella päämääriään ilman uhkaa ulkopuolisten kohdistamasta eristämisestä. Koti on suoja esineille ja ihmisille, jotka määrittelevät minuuttamme. (Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton 1981, 144). Omat ajatukseni sisustamisen merkityksestä sopivat näihin määrittelyihin.

Sisustajaksi muotoutuva toimija kohtaa erilaisia koetteluja. Koettelut voivat olla luonteeltaan myönteisiä, mutta sisustamisen representaatioissa vastustajan aktanttiasemaan sijoittui ulkopuolinen arvostelu. Arvostelu eri voimakkuuksin voi kohdistua henkilön toimintaan, makuun ja taitoihin. Näissä positiivisissa ja negatiivisissa koetteluissa sisustaja syntyy toimijaverkkoteoreettisessa mielessä.

Olen pyrkinyt esittämään, kuinka sisustaja syntyy materiaalisten ja inhimillisten toimijoiden vuorovaikutuksessa. Jos jokin toimija poistetaan, sisustajuutta ei synny. On vaikea ajatella sisustamista toimintana tai sisustajuutta identiteettinä ja minuuden osana irrallaan materiaalisista ehdoistaan. Sisustajan kokemat prosessit ilmentävät epäsuorasti kotia. Sisustaminen on siten kodin artikulaatiota.

6. Esineiden tuottamisen merkitykset

Luvun tulokulma lähtee itse rakennetuista esineistä. Esittelin kodin näkökulmasta itsetehtyjen esineiden osuutta kodin muodostumisessa. Sisustamista käsittelevä luku syvensi käsitystä kotiin liittyvästä toimijuudesta. Eri yhteyksissä toistuva teema on ollut kompetenssi. Kompetenssin omaaminen, hankkiminen tai puute ilmenee aktanttijäsennyksissä ja modaliteettien tarkastelussa. Tarkennan kompetenssin muodostumista tapausesimerkin valossa. Esineestä lähtevä tarkastelu tuo näkyviin verkoston, jossa useat toimijat, subjektin ohella, voidaan katsoa olevan kytköksissä kompetenssin muodostumiseen.

Kodin esineisiin liittyvä merkitysvälitteisyys tulee erityisesti ilmi itse tehdyissä muistoesineissä. Muistoesineet kuljettavat merkityksiä ajallisessa ja tilallisessa ulottuvuudessa. Esineitä tuottamalla hallitaan näitä prosesseja. Tätä avaan sopivien tapausten kautta.

Csikszentmihalyi ja Rochberg-Halton (1981) tutkivat kodin ja kodin esineiden merkityksiä psykologisesta näkökulmasta. He painottavatkin esinamaailman symbolista merkitystä yksilön minuuden suhteen. Esineitä käytetään yksilön omien tunteiden heijastajana ja statussymbolina. Status- tai symboliarvoja ei voi kaikissa tapauksissa ostaa rahalla vaan nämä arvot on ansaittava muuten. (Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton 1981, 20-32.) Haluttuja yksilöllisiä ominaisuuksia voidaan representoida esineillä. (Em. 33-54). Samankaltainen symbolisten arvojen, rahan ja tyylin, ristiriita esiintyi sisustajuuden representaatioissa. Samaistumisen ja erottautumisen dualismia sisustajilla esitin Simmelin (1986) muodin filosofiaan viitaten. Esineiden kautta voitiin toteuttaa yksilöllistä joukosta erottautumista tai samaistumista.

Csikszentmihalyi ja Rochberg-Halton (1981) viittaavat Marxin filosofiaan, jossa ihminen luo olemassaolonsa tuotannollisen toiminnan kautta. Esinesuhteella voidaan tavoitella inhimillistä autonomian tunnetta. Opimme esineiden kautta itsestämme. (Ks. Csikszentmihalyi & Rochberg-Halton 1981, 90-94.) Csikszentmihalyin ja Rochberg-Haltonin (1981) ajatuksilla on vastaavuutta omiin havaintoihini. He eivät kuitenkaan ota suoraa kantaa esineiden tekemiseen, eivätkä selitä, miten esineet syntyvät. Voi olettaa, että itse rakennetuilla esineillä tavoitellaan samoja asioita, mitä jo olemassa olevien esineiden kautta tavoitellaan.

Igor Kopytoffin (1986) mukaan yhteiskunnassa vallitseva tavaroiden yksilöllistämisen kaipaus saa tavarat liittymään kiinteämmin ihmisten elämään. Autonen-Vaaraniemen (2009) huomiossa itsetehdyn esineen tärkeys voi pohjautua tuottamisensa tapaan. Rakentaminen itse tuottaa esineelle subjektiivista arvoa. (Autonen-Vaaraniemen 2009). Oppimisen ja tuottamisen teemat alkavat lähestyä itsetehtyjen esineiden maailmaa. Monissa yhteyksissä esiintyy taitojen hankkiminen keskeisenä tekijänä.

Miller (2001) esittelee omaa näkökulmaansa esineistä ja ihmisistä tukeutuen Latourin (2006) toimijaverkkoteoriaan. Esineitä ei nähdä vain passiivisina ihmisen tai yhteisön toiminnan kohteena. Kaikki toimijat muodostavat pikemminkin toisiinsa vaikuttavan verkoston. Yksilöt eivät ole pelkästään tämän verkoston toimijoita, vaan verkoston tulosta. (Miller 2001, 119.) Millerillä (2008, 286-287.) objektit luovat subjekteja. Kinnunen (2017, 189) huomioi, että kodin muuttotilanteessa ihmiset myös itse muuttuvat yhdessä esineiden kanssa.

Esineiden rakentamiselle löytyy soveltuvia käsitteellisiä lähtökohtia kuluttajuuden tutkimuksesta. Kuluttajuus on tässä yhteydessä ymmärrettävä laajemmin, ylitse kaupallisen kytkennän, yksityisenä käyttönä ja tapahtumana. Colin Campbell (2005) on luonut käsitteen craft consumer kuvaamaan henkilöä, joka yhdistää markkinoilta vapaasti saatavissa olevia elementtejä ja yhdistää niistä uusia kokoonpanoja. Kodin sisustus voi olla esimerkki kokoonpanosta. Craft consumer -toimintaa nimittävät taidot, tietämys, arviointikyky ja intohimo. Tekeminen rinnastuu perinteiseen käsityöläisyyteen asialle omistautumisessa. (Campbell 2005, 25-27.) Kodin sisustajaa voi osin selittää craft consumer -käsitteen kautta. Käsite pohjaa näkökulmansa massakulutukseen eikä voi aukottomasti ulottua niihin yhteyksiin, joissa esineitä rakennetaan itse.

Matthew Watson ja Elizabeth Shove (2008) nojaavat Campbellin käsitteellistykseen ja ottavat siitä lähempään tarkasteluun DIY -termin. DIY [do-it-yourself] viittaa henkilöihin, jotka itse rakentavat omaan elämänpiiriinsä liittyviä asioita kuten kotia ja esineitä. DIY -toiminnan motiiveiksi on ehdotettu erilaisia tekijöitä, keskeisimpinä: itse-ilmaisu, luovuus ja oman identiteetin rakentaminen, taloudelliset tekijät ja laatutietoisuus. Toiminta on vapaaehtoista, vapaa-aikaan sijoittuvaa ja ei-ammattillista. Watson ja Shove pohtivat DIY -toiminnan mielekkyyden syitä. Niitä voivat olla prosessi itsessään, taitojen harjoittaminen ja oppiminen tai tyydytys lopputuloksesta. (Watson & Shove 2008.) Englanninkieleen pohjautuvat käsitteiden nimet taipuvat huonosti suomen kielelle. Käytän DIY -lyhennettä.

Kompetenssin ilmaantuminen

Pysäyttävin DIY esimerkki on Martin kertomus olohuoneen kalustostaan. Kertomuksen aikajänne on merkittävä; se kattaa yli neljän vuosikymmenen mittaisen ajanjakson. Tämä tarkoittaa kertojan henkilöhistoriassa yli puolta tähänastisesta elämästä ja lähes koko aikuisikää. 1970-luvulla Martti kiintyi erääseen suomalaisen huonekaluteollisuuden tunnettuun olohuoneen kalustomalliin. Taloudellisista rajoitteista johtuen kalusteiden hankinta ei silloin toteutunut. Aikanaan kalustemalli jäi pois tuotannosta, eikä enää ollut myöhemmin vapaasti markkinoilta hankittavissa. Martin harkinnassa oli kaluston hankkiminen käytettynä keräilemällä eri lähteistä, mutta tällöin kalusteet eivät olisi uusia, eivätkä välttämättä hyvässä kunnossa. Keräilymarkkinat suhteellisen vähän tuotetuille kalusteille ovat kapeat. Martin kiinnostus kalustoon kuitenkin säilyi. Tiedonhankinta aiheesta ulottui kirjeenvaihtona kalustevalmistajan arkistoihin, josta löytyivät alkuperäiset piirustukset ja muuta tietoutta kalustemallien tuotannon ja markkinoinnin vaiheista. Tällöin syntyi ajatus tuottaa kalusto itse täysin alkuperäisen mallin mukaan. Haave toteutui useiden vuosien määrätietoisen työn tuloksena.

Martin tuottama kalusto ei ole vain kopio teollisesti tuotetusta esikuvastaan. Teollinen tuotantotapa edellyttää tietyissä suhteissa kompromisseja käsityövaltaiseen tuotantoon verrattuna. Tässä tapauksessa valintoja on voitu tehdä esimerkiksi liitosratkaisuissa, jotka eivät näy rakenteesta ulospäin. Teollisen tuotannon edellyttämiä liitostekniikoita Martti on voinut korvata tukevammilla, käsityövaltaisuutta edellyttävillä ratkaisuilla. Teknisillä mittareilla mitattuna voisi ehkä sanoa, että itsetuotetussa kalusteessa on tässä tapauksessa sitä laatua, mitä teollinen kaluste ei voi saavuttaa. Sama pätee materiaaleihin, jotka on voitu valikoida tarkemmin.

Kalusteen tuottamisen prosessi on vaatinut syvää ja monipuolista kompetenssien omaksumista. Taitotaso on korkea. Kompetenssi – taidot – näyttäytyvät taas aktanttijäsennyksessä auttajana. Taitojen osalta ammattilaisen ja harrastajan eron tunnistaminen on Martin kohdalla vaikeasti määriteltävä kysymys. Martin hallitsevat ammatilliset kompetenssit tukevat harrastamista, mutta eivät ole suoraan vastaavia. Aika on selkeästi ilmenevä resurssi, tässä tapauksessa vuosikymmeniä. Aikaresurssi tässä laajuudessa puuttuu ammattilaiselta ja toimii erottavana tekijänä harrastajan ja ammattilaisen välillä. Aika on mahdollistanut haasteellisten kompetenssien haltuunoton.

Taidot kuitenkin omaksutaan jostakin lähteestä. Tärkeä osuus Martin projektissa on kansalaisopiston mahdollistamalla työkaluilla ja tiloilla. Martti tuo kerronnassa esiin oman harrastuksensa viiteryhmän, joukon paikallisessa kansalaisopistossa kokoontuvia käsityöharrastajia. Kansalaisopisto tarjoaa kokoontumispaikan ryhmälle, jonka keskuudessa saadaan opetusta sekä jaetaan tietoa ja taitoja. Kansalaisopiston harrastajajoukko on tärkeässä roolissa. Kerronta painottaa pysyvyyttä ja sitoutuneisuutta, samojen henkilöiden osallistumista vuodesta toiseen. Eri henkilöt ovat ryhmäytyneet niin, että he valikoivat vuosittain opiston tarjonnasta samat kurssit ja ilmoittautuvat niille keskinäisen tunnettuuden perusteella. Martti tunnetaan ryhmässä pitkäaikaisten projektinsa kautta. Raha, jonka puute aikoinaan esti kaluston hankintaa on nyt marginaalisemmassa asemassa. Se on liukunut pois vastustajan aktanttiasemasta. Resurssoinnit ovat ulottuneet pitkälle ajanjaksolle. Selvää kuitenkin on, että taloudellinen panostus on lopulta ollut suurempi, mitä valmiin kaluston hankkiminen olisi edellyttänyt.

Tekeminen ei ole kulminoitunut ainoastaan yhteen kalusteeseen vaan tuottaa uusia ilmenemismuotoja. Vähitellen koko sarja on tullut tuotetuksi. Kalustesarjalla on juurensa teollisuuden tuotannossa, mutta kun esikuvien tarjoamat mallit ehtyvät, mahdollistuu uudenlaista tilaa omille variaatioille. Martti on suunnitellut ja toteuttanut uusia kalusteita olemassaolevien yhteyteen. Niissä pohdinnan kohteena on ollut tyyllillinen yhteensopivuus jo tuotettuihin nähden. Kun kompetenssissa on saavutettu suvereeni aste, sitä voi luovasti soveltaa edelleen. Sanana sisustus ei luontevasti kuulu Martin käyttämään sanastoon eikä hän puhu sisustamisesta. Kuitenkin Martti miettii, miten kalusteet sopivat kodin muihin elementteihin ja minkälaisen vaikutelman ne keskenään tuottavat. Martin tekemät kalusteet määrittelevät voimakkaasti olohuoneen järjestystä ja ilmettä.

Semioottisen analyysin valossa kerronnasta on havaittavissa asiantuntijaroolin puhujakuvan tuottamisen piirteitä. Esimerkiksi Martti esittelee kalusteen rakenteessa olevia liitostapoja ja keksimiään ratkaisuja kuulijalle. Kerronnassa ilmenee endotaktisia, yksilön omia kykyjä korostavia modaliteetteja. Toinen havaittava modaalisuuden laji on episteeminen modaalisuus. Episteemisellä modaliteetilla ilmennetään tiedon varmuutta. (Sulkunen & Törrönen 1997, 73.) Martin esitellessä liitosratkaisujaan ja niiden teknisiä seikkoja esiintyy faktuaalistamistrategia, jolla kerrottu pyritään esittämään totena.

Kirsi Juhila (1993) on havainnut faktuaalistamistrategian, jossa vakuuttaminen tapahtuu asian konkreettisen illustroinnin kautta. (Juhila 1993, 158.) Asiantuntijuutta esitetään korostamalla luontevaa materiaan suhtautumisen tulkintarepertuaaria.

Asiantuntijarooli, jota kerronnassa rakennetaan on samalla modaalinen identiteetti. Sen synty kiinnittyy kertomusten rakenteellisessa jaottelussa ensimmäiseen eli valmistavaan osaan. Asiantuntijuuden positio linjaa seuraavana tulevaa kertomuksen pääosaa luoden kuulijalle käsityksen toiminnan arvoperustasta. Kertomuksen pääosa on piirteiltään jännityskertomuksen kaltainen, siinä yksilösubjekti kamppailee vastuksia vastaan voittaen ne. Tämä ilmentyy selkeimmin Martin kerronnassa kalusteprojektiin liittyneestä tiedonhaun salapoliisityöstä. Syntyy vaikutelma, että kertomusta on totuttu kertomaan.

Paikoitellen herooiseltakin vaikuttavan yksilösubjektin lisäksi kertomuksen aktanttiasemiin paikoittuu monta auttajaa. Esineestä alkanut kerronta mallintaa latourilaisen ajattelun mukaista kollektiivia. Toimijaverkkoteoreettisesti ajateltuna eri toimijat ovat toisistaan riippuvaisia ja kytkeytyneitä. Toimijoita ei ole mielekästä jaotella siksi tärkeys- tai aikajärjestykseen. Harrastajajoukko ja kansalaisopiston resurssit ovat auttaneet osaamiskompetenssien omaksumisessa, mitkä puolestaan ovat mahdollistaneet kalusteiden syntymisen. DIY -kulttuurin kompetenssi voidaan ymmärtää jonakin, joka jakautuu ihmisten, työkalujen ja materiaalien kesken. (Shove ym. 2007, 55). Kalusteen ja kompetenssin kautta tekijä liittyy osaksi harrastajajoukkoa. Kalusteet ovat sosiaalisia toimijoita siten, että ne liittävät tekijänsä osaksi muita harrastajia. Voi ajatella, että kalusteet ovat muuten näkymättömäksi jäävän sosiaalisen toiminnan materiaalisia ilmentymiä.

Latourilainen kollektiivi hahmottaa rajojaan sulkemalla ulos ei-toivottuja toisia. (Latour 2007; ks. myös Kinnunen 2016, 313.) Kompetenssiin liittyvä rajan vetäminen ilmenee Tanjan kerronnassa, kun hän kuvailee ulkopuolisten suhtautumista huonekalujen kunnostamiseen ja rakenteluun. Tanja kertoo voimakkain painotuksin, kuinka toiset ihmiset eivät voi ymmärtää rakentelun vaativuutta. Erottava tekijä on kompetenssin puute, joka estää saman ymmärryksen syntymisen toisten kanssa. Tanja kertoi, kuinka hän ei itsekään aluksi ymmärtänyt huonekalujen kunnostukseen liittyvää työmäärää ja vaikeuksia. Vasta toiminnan kautta ymmärrys lisääntyi tässä suhteessa. Samoin on käynyt Martille vuosikymmenien mittaan. Shove ja kumppanit (2007) viittaavat latourilaiseen (Latour

2006) hybridin käsitteeseen, jossa kompetenssi, toimijat ja käytännöt sulautuvat yhteen. (Shove ym. 2007). Esineiden rakentamista edellyttävän kompetenssin syntyminen ja kasautuminen näyttäytyy useiden toimijoiden yhteisvaikutuksena.

Muistoesineen luominen

Muistoesineet ovat selkeä koodissa havaittava esinekategoria. Kiinnostavimpia ja samalla arvoituksellisimpia ovat itsetehdyt muistoesineet. Ne on rakennettu koostamalla useita elementtejä yhteen erilaisilla tekniikoilla. Itsetehtyjä muistoesineitä on ulkopuolisen vaikea määrittellä ja tunnistaa. Kodissa ne ovat esillä muiden sisustusesineiden tavoin, mutta kantavat mukanaan merkityksiä ja ajallista jatkuvuutta, jonka vasta kerronta paljastaa. Kerronta kytkee tekemisen usein johonkin elämänsä vaiheeseen. Itsetehty esine kuljettaa mukanaan menneiden, nykyisten ja tulevaisuuden kotien merkityksiä. (Autonen-Vaaranieni 2009, 179). Muistoesineellä on suhteensa menneisyyteen, mutta myös tulevaisuuteen olemassaolonsa kautta. (Koskijoki 1997, 269.)

Valokuvani esittää Sinikan ja Pekan kodin seinällä olevaa asetelmaa. Asetelma on koostettu erilaisista kerätyistä luonnonmateriaaleista. Ne ovat peräisin matkoilta ja tapahtumista, joissa Sinikka ja Pekka ovat olleet. Jokainen materiaali kytkeytyy omaan tapahtumaansa. Kerronnassa paljastuu aineistotason pieni kuriositeetti, joka on yhtenevä sisustusta käsittelevässä luvussa esitellyn Annen kertomuksen kanssa. Materiaalina on hyväksytty mukaan poronluuta. Se ei kuitenkaan ole elementti, jonka Sinikka suoraan hyväksyisi sisustuksensa osaksi. Seuraa selittämisen vaihe, yhtenevästi Annen kertomuksen kanssa, jossa valintaa puolustellaan. Selviää, että poronsarvi on alunperin Pekan löytö. Puolisot ovat hyväksyneet sen esillepanon asetelman osana. Asetelman kokoaminen harmonisoi eri elementtien merkitystasoja, kun ne ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Syntyy uusi merkityksellinen kokonaisuus. Maria Koskijoki (1997, 270) muistuttaa, että esineisiin ladatut muistoarvot ovat muuttuvia ja niille voidaan antaa uusia tulkintoja.

Tässä tapauksessa luonnonmateriaalit on kerätty itse ja käytetty sellaisenaan, muokkaamatta ja vain kooten asetelmaksi. Ne eivät omaa itsessään yleisesti tunnustettua suurta rahallista tai symbolista arvoa tai statusta, vaikka ovatkin Sinikalle ja Pekalle tärkeitä. Kertomuksen rakenteessa valmistava osa on siksi huomattavan laaja. Siinä

kuvailaan tapahtumia ja matkoja, joihin materiaalien löytäminen liittyy. Löytämisen hetki ja siinä läsnäoleva yhteisyys puolison kanssa kertovat emotionaalisesta latauksesta. Kerronnan keinoin materiaalille tuotetaan arvoja. Kerronta lopullisesta esillepanosta jää minimiin, se ei ole enää kiinnostavaa. Kertomuksen vastustaja on poronsarven symbolinen merkitys. Se on vastakkainen Sinikan arvostuksiin nähden ja ristiriita puolisoitten välillä. Osana asetelmaa symbolinen merkitys rajoittuu hyväksyttävään mittakaavaan. Esineiden muistoarvot ovat yhteydessä sosiaaliin, symbolisiin ja kulttuurisiin merkityksiin. (Koskijoki 1997, 274). Muistoja kantavien esineiden kautta merkityksiä voidaan etäännyttää ja siirtää ajassa. (Em. 1997, 282-284). Pekan ja Sinikan pohdinta asetelmasta jatkuu. Asetelma voi saada tulevaisuudessa lisäyksiä tai toisenlaisen esillepanon.

Hanna on hankkinut vapaa-aikanaan kompetenssia aikuisille suunnatussa käsityökoulussa. Hän on rakentanut valaisimeen liittyvän ripustetun esillepanon, jossa keskeisenä osana ovat matkamuistona tuodut, käsityönä valmistetut lasiosat. Kertomus alkaa taas havainnosta ja esittämästäni avoimesta pyynnöstä selittää esineet. Lasiesineisiin liittyy muisto työryhmän kanssa toteutetusta matkasta. Lasiesineet on hankittu yhdessä erityisen ystävän kanssa matkan aikana. Hankintatapahtuman vaikutelmiin liittyvä osa on kertomuksen pääosassa. Esineet ovat kodissa näkyvällä ja keskeisellä paikalla. Kun matkaan osallistunut ryhmä on kokoontunut Hannan kodissa, ovat esineet herättäneet yhteiseen keskusteluun matkan muistot. Lasiesineet oli hankittu niiden erikoisuuden ja kauneuden viehättäminä. Hankintapäätös oli tehty ystävän kanssa ja esineet oli tarkoitettu nimenomaisesti heille itselleen matkamuistoksi. Esineitä olisi ollut vaikea asettaa esille sellaisenaan. Esillepano on edellyttänyt rakentelua ja sovittamista muun kodin yhteyteen toimivaksi kokonaisuudeksi. Näin muistoja kantavat esineet ovat voineet tulla esiin osaksi kodin piiriä.

Raijan lapsuuteen ja isoäitiin liittyvät muistoesineet ovat kellarissa niille varatussa laatikossa. Kodin vaihdosten myötä tapa on käytännöllinen. Esineitä ei voi tuoda samalla kertaa esiin. Kokoelmaan kuuluu vanha lautanen, joka ei haurautensa vuoksi enää olisi sopiva alkuperäiseen tarkoitukseensa käyttöesineenä. Raija on harkinnut ottaa lautasen esiin kehystämällä sen ja luomalla eri materiaaleista kollaasin. Silloin uusi teos olisi mahdollista ripustaa seinälle. Suunnitelma on vasta kehkeytymässä. Lautanen on odottamassa välitilassa kaapin päällä, varaston ja esillepanon välitilassa. Se odottaa ensisijaisesti sopivien tekniikoiden ja materiaalien löytämistä, mutta myös harmonian

löytämistä eri materiaalien välillä. Keskustelussa esiintyy pohdintaa eri materiaalivaihtoehtojen edustamien merkitysten sopivuudesta lautasen merkityksiin. Kevin Hetheringtonin mukaan esineisiin liittyviä tunnelatauksia voidaan säädellä säilyttämällä. Säilytyspaikat toimivat kanavina esineiden käyttötapojen välillä. (Ks. Lehtonen 2008, 104.)

Muistoesineiden rakentaminen näyttää edellyttävän suhteellista ajallista perspektiiviä. Muistoesineitä ei rakenneta vain jonkin tapahtuman ”monumentiksi”. Esineet ovat prosessiluontoisia. Itse rakennetut muistoesineet ovat avoimia muutoksille. Marcoux (2001) esittää, että muistaminen voidaan perustaa esineisiin. Esineet eivät ainoastaan omista arvoja lähtökohtaisesti, ne saavat lisää ominaisuuksia hylkäämisen ja säilyttämisen valintojen tuloksena. Esineiden kautta tehdyt valinnat ovat muistamisen valintoja. (Marcoux 2001.) Itse tehdyt muistoesineet rinnastuvat Marcoux:n ajatuksiin siinä, että ne ovat kokoonpanoja erillisistä elementeistä ja materiaaleista ja ovat siten aina valintaprosessin tuloksia. Koskijoen (1997) mukaan muistamiseen liittyvillä tavaroilla on yhteytensä menneisyyden kontrolloimisessa ja tasapainottamisessa, joka on olennaista minuuden ylläpitämiselle. (Koskijoki 1997, 277). Itse tehty muistoesine edustaa sitä, mitä ja miten halutaan muistaa.

Erilaiset materiaalisuudet

Pekan ja Sinikan muistoesineen tapauksessa kerronnan keinoin materiaalille tuotettiin lisää arvoa. Muistoesineessä käytetyt materiaalit tai tekniikat eivät sellaisenaan olleet arvokkaita tai resursseja vaativia. Siksi kerronnassa korostettiin materiaalien löytämisen hetken emotionaalisuutta ja tärkeyttä. Tämä voi liittyä Lehtosen (2008) kuvaamaan ontologisen materialismin tasoon. (Lehtonen 2008, 18.) Taustalla on ajatus materiasta omana substanssinaan, joka jää muun inhimillisen toiminnan ulkopuolelle. Tässä tausta-ajatuksessa materiaaleja voidaan arvottaa ja verrata toisiinsa. Muistoesineen kerätyt luonnonmateriaalit eroavat ”arvokkuudeltaan” jostakin muusta materiaalista. Siksi materiaalin arvoa oli tuotettava kerronnassa. Tapaus ilmentää myös kielen ja materian kompleksia tutkimuksellista suhdetta, johon Lehtonen (2008, 23) viittaa. Kieli ei ole häilyvä ja sopimuksenvarainen materian oletettuun pysyvyyteen nähden. Päinvastoin kieli on nyt voimakkaampi määrittämään materian arvoa, joka muuttuu.

Igor Kopytoff (1986) puhuu esineiden sosiaalisista elämäkerroista. Esineiden elämänvaiheiden muutokset ovat sosiaalisessa mielessä paljastavia. Kulttuureille luontaista on esineiden luokittelu toisistaan eroaville vyöhykkeille niiden arvon mukaan. Karkeana esimerkkinä luokittelusta Kopytoff esittää jaon välttämättömiin hyödykkeisiin ja arvokkaisiin esineisiin. Esineiden status voi siirtyä luokittelujen välillä. Samoin esineiden yksilöllisyys tai yleisyys. Siirtymiset tapahtuvat kulttuurisesti määräytyneinä. (Kopytoff 1986.) Pekan ja Sirkan muistoesineen tuottaminen mallintaa selkeästi Kopytoffin esittämää siirtymää. Raaka-aineet olivat äärimmäisen yleisiä ja halpoja, mutta esineen tuottamisen myötä niitä siirrettiin vyöhykkeelle, jossa ovat äärimmäisen yksilölliset ja intiimit esineet. Esineen elämäkerta osoittaa kehityskulun raaka-ainetasolta teostasolle. Periaatteessa esine voisi tulevaisuudessa palautua uudelleen raaka-aineeksi tai olla sisustusesine toisen henkilön kodissa. Tällöin esine näyttäytyisi hyödykkeenä. Appadurai (1986, 17) ja Kopytoff (1986) ovat kiinnittäneet huomionsa edellä kuvaamaani esineiden statuksen muutoksiin. Esineen yksilöllinen tai hyödykeluonne ei ole pysyvä tai ennalta määritelty vaan voi vaihdella esineen eri elämäntilanteissa.

Kertomus Martin pitkällisestä huonekaluprojektista saa miettimään materian ja inhimillisyyden tasoja. (Ks. Lehtonen 2008, 24.) Dikotomisesti inhimilliseen elementtiin liitetään helposti merkityksien vaihtelut ja ei-inhimilliseen luonnontieteiden kausaalisuus. (Em. 2008 25.) Tässä esimerkissä elementit vaikuttavat toisiinsa. Ei-inhimillinen huonekaluprojekti määritteli kertojan inhimillisyyttä. Kerronnassa oli havaittavissa oman persoonan muokkaantumisen piirteitä, joita huonekaluprojekti oli tuottanut. Tämä näkyi tehostavassa tavassa kertoa omasta toimijuudesta ja tietynlaisen aseman luomisesta harrastajaryhmän keskuudessa. Inhimillinen taso vaikutti ei-inhimilliseen, kun kalusteprojekti sai uusia ilmenemismuotoja taitojen ja tietojen kasautuessa. Kompetenssit muodostuivat monien inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden tuloksena.

7. Päätelmät

Päätäntäluvussa kokoaan yhteen keskeisimmät analyysissä esiin tulleet havainnot ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Johdannossa esittämäni tutkimuskysymykset olivat: miten sisustusesineitä rakentamalla tuotetaan kotia, miten sisustusesineet välittävät inhimillisiä ja ei-inhimillisiä suhteita, ja minkälainen kodin käsitteellistys syntyy. Luvun rakenne tukeutuu kunkin tutkimuskysymyksen teemaan. Tutkimuskysymysten vastauksissa esitän tiivistettyjä aineistohuomioita ja johdatan pohdintoja toimijaverkkoteoreettiseen näkökulmaan.

Koti tukeutuu esineisiin

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä hain vastausta siihen, miten sisustusesineitä rakentamalla tuotetaan kotia. Sisustusesineiden rakentamisen merkitys korostuu erityisesti elämän epäjatkuvuuskohdissa. Kodin muutoissa arjen ja kodin jatkuvuus katkeaa. Silloin esineitä muokkaamalla ja tuottamalla voidaan kodin tuntua herättää nopeasti uudessa asunnossa. Esimerkin tästä esitti haastatteleman henkilö, jonka taustalla oli useita muuttoja. Hän oli rakentanut sisustustaulun, joka on helposti koottavissa ja purettavissa. Visuaalisesti vaikuttavalla esineellä kodin tunnetta saattoi tuottaa nopeasti asuntoa vaihdettaessa.

Koti ulottuu ajassa ja paikassa etäälle. Lapsuuden kodin arvomaailmaa ja voimakkaita merkityksiä saatetaan kuljettaa esinevälitteisesti nykyhetken kotiin. Vanhoja esineitä muokkaamalla muistoja ja merkityksiä voidaan hallitusti tuoda osaksi nykykotia. Kodeissa esineet voivat muodostaa kokoonpanoja, jotka summaavat puolisoitten lapsuuden kotien muistoja. Tällä tavoin tuotettu kokonaisuus on uusi teos, joka sopii yhteiseen kotiin. Esineiden muokkaus on kontekstointia, jolla halutut merkitykset istutetaan osaksi omaa kotia ja elämänpiiriä.

Esineet luovat yhteyttä silloin, kun kodinomaisia paikkoja on useampia. Koti ei paikannu välttämättä yhteen osoitteeseen. Useat paikat voivat samanaikaisesti saada kodin merkityksiä. Koti voi olla tulemisen tilassaan tulevaisuudessa ja vasta mentaalisesti läsnä tässä hetkessä. Varsinainen nykyhetken asunto voi olla kodin merkitystasolla vähäisempi. Koti on luonteeltaan liikkuva. Tulevaa kotia voidaan rakentaa esineiden kautta läsnäolevaksi. Esineisiin ladataan kodin merkityksiä tekemisen ja toimijuuden kautta.

Esineiden rakentaminen edustaa voimakasta kotiin liittyvää toimijuutta, jonka taustalla vaikuttaa erilaisia materiasuhteita. Analyysissä abstrahoin esiin kaksi erilaista materiasuhteen tulkintarepertuaaria, joiden kautta haastatellut henkilöt ilmensivät materiasuhdettaan. Ensimmäisessä tulkintarepertuaarissa materiasuhde esitetään luontevana. Toisessa repertuaarissa materian merkitystä pyrittiin vähättelemään tai kokonaan kieltämään.

Lehtonen (2008) esittelee erilaisia materialismien tasoja: Ontologisen materialismin tasolla materia ajatellaan itsestään selvänä olemisen taustatekijänä. Eettisen materialismin taso ilmentyy kriittisenä suhtautumisena aineellisen tavoitteluun.

Havainnollistamillani materiasuhteen tulkintarepertuaareilla on kohtalaisen tarkka vastaavuus Lehtosen (2008) esittämiin materialismien tasoihin. Tulkintarepertuaari, joka esittää materiasuhteen luontevana, kytkeytyy lähinnä ontologisen materialismin tasoon. Tällä tasolla subjekti on kykenevä ja suvereeni materian suhteen. Materiaan voidaan vaikuttaa omien taitojen ja tekemisen kautta. Tulkintarepertuaari, jossa materian merkitystä kielletään, liittyy selkeästi eettisen materialismin tasoon.

Materialismin tasojen ja tulkintarepertuaarien muodostamat vastinparit toimivat toisiinsa nähden jännitteisessä suhteessa. Ne vuorottelevat ja kilpailevat keskenään. Vuorottelu ja jännite on se dynamiikka, joka osaltaan synnyttää kotiin liittyviä materiakäsityksiä. Vaikka dynamiikka on nähtävissä tämän tutkielman ja aineiston valossa, voi sen olettaa luonteeltaan yleisinhimilliseksi ja muuallakin esiintyväksi.

Toimijaverkkoteoreettisessa mielessä kodin voi ajatella olevan eri toimijoiden muodostama verkosto tai kollektiivi. Erilaiset toimijat, esineet ja ihmiset, liittyvät yhteen ja muodostavat kodin. Kollektiivin rajauksen pohtiminen on toimijaverkkoteoreettisen tutkimuksen tunnusmerkki. Kun kotiin liittyviä moninaisia toimijoita sijoitetaan toimijaverkostoteorian kollektiivin käsitteeseen, törmätään verkoston rajaamisen kysymykseen. Kollektiivi hahmottaa rajojaan omalla politiikallaan, sisällyttäen ja sulkien ulos toimijoita ja tullen tämän kautta tietoiseksi itsestään. Materialismin tasojen ja tulkintarepertuaarien edustama dynamiikka on mielestäni ajateltavissa kollektiivin muodostamisen politiikkana, jossa sisällytetään ja suljetaan ulos materiakäsityksiä ja niitä tukevia repertuaareja.

Politiikkaan kuuluu myös vakauttaminen, jolla tietyt kollektiivin jäsenet vakautetaan taustalle, huomaamattomammiksi. Konkreettisenä esimerkkinä tästä ajatuksesta voisivat olla tavarat, jotka on varastoitu ja joiden olemassaoloa perustellaan mahdolliseen tulevaan hyötyyn vedoten. Vakauttaminen tapahtuu silloin ontologisen materialismin tasolta, jolloin materia käsitetään taustalla olevana ja tarkemmin määrittelemättömänä selviönä.

Eettisen materialismin taso yhdistyneenä materiasuhteen kieltävään repertuaariin voi vakauttajana työntää esineitä marginaaliin tai kokonaan pois elämänpiiristä. Merkittävää vakauttamisessa ja kollektiivin rajojen hahmotuksessa on silloin se, mikä jää kuuluvana osana jäljelle.

Toiset esineet nousevat näkyviin etualalle edustamiensa suhteiden ja välittyneisyytensä puolesta, kun toiset jäävät sammutettuna taustalle. Kodin kollektiivin keskiössä ovat itse rakennetut sisustusesineet. Ne edustavat monitahoista välittävää materiaalisuutta. Esineet sitovat yhteen ajallista ja tilallista ulottuvuutta. Ne mahdollistavat mahdolloman, sen, että koti voi yhtäaikaan olla monessa paikassa tai että mennyt lapsuudenkoti tulee nykyhetkeen. Muistoesineet ulottuvat tulevaisuuteen muokattavuutensa kautta; ne ovat avoimia sisäistämään uusia merkityksiä, joita niihin voidaan ladata. Erilaiset välitykset edustavat sitä, mihin esineet toimijoina kykenevät. Toimijoiden vaikutuksen prosessi luo uuden asiantilan, toimijaverkkoteoreettisessa käsitteistössä käännöksen. Tässä käännöksessä koti tulee jatkuvasti uudelleen tuotetuksi ja määritellyksi esineiden kautta.

Esineet välittävinä suhdeosapuolina

Toisen tutkimuskysymyksen esitin muodossa: miten sisustusesineet välittävät inhimillisiä ja ei-inhimillisiä suhteita? Analyysi havainnollisti inhimillisen ja ei-inhimillisen tasojen sisältämän potentiaalin vaikuttaa toinen toisiinsa. Täten lähtökohtaisesti ajateltu jyrkkä raja inhimillisen ja ei-inhimillisen välillä asettuu suhteelliseksi. Erityisen selvästi vuorovaikutussuhde ilmenee sisustusesineiden tekemistä edellyttävien kompetenssien saavuttamisessa. Kompetenssien omaksumisen voi hahmottaa luonteeltaan verkostomaisena. Esittämässäni esimerkissä henkilö oli toteuttanut pitkälle aikajänteelle ulottuneen kalusteprojektin. Kalusteen tuottamiseen kytkeytyi useita toimijoita, joiden yhteisvaikutuksesta henkilö oli saattanut omaksua vaativat kompetenssit. Esine oli yhtenä osana toimijoiden verkostoa. Prosessi vaikutti henkilön käsitykseen itsestään ja hänen

suhteeseensa muihin ihmisiin. Havainnot kompetenssin syntymisen tavasta saavat yhtenevyyttä toimijaverkkoteoreettisesti orientoituneen keskustelun piirissä syntyneistä käsityksistä. Materiaalinen, ei-inhimillinen esine tuotti vaikutuksensa inhimilliseen tasoon.

Esineet ja niiden tekeminen välittävät suhteita kodin ulkopuolelle toisiin ihmisiin. Kytkeytymällä harrastajaryhmiin ja sisustajien virtuaalisiin yhteisöihin kartutetaan inhimillistä pääomaa. Toiminta saman kiinnostuksen jakavien kanssa luo keskinäistä luottamusta ja arvoja. Jaettu arvomaailma synnyttää kotiin liittyviä ihanteita ja hyvän kodin ideaalia. Kotiin liittyvän toimijuuden kautta yksilö voi identifioitua sisustajaksi.

Sisustajan identiteetin omaksuminen edellyttää erilaisten merkitysjärjestelmien tuntemista. Tämä tarkoittaa esimerkiksi erilaisten materiaalien herättämien miellelyhtymien ja kulttuuristen merkitysten arviointia. Esittämässäni tapauksessa henkilö hyväksyi rakentamansa sisustusesineen osaksi materiaalin, jonka edustamat merkitykset koki itselleen vieraana. Valinnassa saattoi arvioida olevan muodin pakottavuutta. Konfliktissa olevat materiaalien merkitystasot harmonisoituivat, kun ne liitettiin samaan esineeseen. Esineen rakentamisen kautta materiaalin edustamia merkityksiä suhteutettiin itselle hyväksyttävään muotoon.

Sisustusesineiden rakentaminen voi olla läheissuhteiden kannalta tärkeää. Puolisojen tuottama muistoesine kokosi yhteisten elämänvaiheiden merkitykset. Muistoesineen subjektiiviset merkitykset eivät helposti avaudu vieraalle. Esine, joka oli koostettu rahallisesti vähempiarvoisista luonnonmateriaaleista, oli tekijöilleen tärkeä. Kerronnassa korostui materiaalien hankkimiseen liittyvät vaiherikkaat muistot, joilla esineen edustamia merkityksiä pyrittiin välittämään kuulijalle. Kerronnan keinoin materiaaleille tuotettiin lisää arvoa.

Paikkaan sitoutumattoman kodin käsitteellistys

Kolmas tutkimuskysymys on: minkälainen kodin käsitteellistys syntyy? Johdannossa esittelin kodin käsitteellistämisen vaikeutta ja sosiologiassa aiemmin vallalla olleita tapoja käsittää kotia. Koti näyttäytyi alisteisena muille tutkimusintresseille ja jäi käsitteellistykseltään ohueksi. Perhetutkimuksessa koti nähtiin perheen asuinpaikkana. Yhteiskunnan muutosten tutkimuksissa koti jäi asumismuodoille ja asuinympäristölle

alisteiseksi. Yhteistä näissä tutkimuksissa ilmenevälle kotikäsitteelle on se, että koti hahmottuu asumisen kautta. Taina Rajanti (2010) määrittelee asumista ajan ja paikan yhteytenä. Kotiutuminen voi mahdollistua silloin, kun paikka ulottuu ajassa. (Rajanti 2010, 332). Tässä näkemyksessä paikan tilalliseen ulottuvuuteen yhdistyy ajan ulottuvuus. Vasta asuminen jossakin paikassa tuottaa ajan kuluessa kodin tunteen. Pelkkä asuminen tai tila ei riitä selittämään kotia. Esittämäni aineistoesimerkit ja niiden analyysi osoittavat, kuinka kotia kuljetetaan yli ajan ja paikan. Nykyisten kotien tuottamiseen vaikuttivat menneiden kotien arvot ja muistot. Esineiden välityksellä merkityksiä kuljetettiin ajan ja paikan yli tulevaisuuteen. Nyky-yhteiskuntaan liitetty liikkuvan elämäntavan ajatus tekee kodistakin liikkuvan. Asumisen ajan ja paikan jatkumot pirstoutuvat pienempiin osiin. Rajannin (2010) esittämä kotiutumista edellyttävä paikan ulottuminen ajassa ei toteudu samoin kuin ennen.

Rajanti (2010) puhuukin ontologisesta, perustavaa laatua olevasta muutoksesta maailmassa olemisen tavassa. Rajanti esittelee aikakautta kuvaavan ”postmodernin nomadin”, hahmon, jonka olennainen taito on kotiutumisen taito. (Rajanti 2010, 333.) Jos jatkan ajatuskulkua, saa postmoderni nomadi vastaavuutta tutkielmaan osallistuneista henkilöistä. He ovat tässä mielessä kotiutumisen mestareita taitoineen. Rajannille (2010, 334-335) koti on kotiutumista minne tahansa. Koti on hetkellinen ja hauras; se tuotetaan kotiutuessa yhä uudelleen. Veera Kinnusen (2017, 189) näkemyksessä koti on kokoonpano, jonka yhtenäisyys edellyttää työtä.

Tähän taustaan nojautuen esitän ajatusta kodin käsitteellistyksestä, joka ei leimallisesti sitoudu paikkaan eikä asumiseen. Toimijaverkkoteoreettisessa mielessä koti on silloin verkostomainen toimijoiden yhteenliittymä. Verkoston tuottama koti on luonteeltaan joustava ja jatkuvasti uudelleen tuottuva. Se reagoi muutospaineisiin ja elää ajassa, jossa epävarmuudet liikuttavat kotia. Sisustusesineet ovat verkoston aktiivisia toimijoita. Koti tukeutuu materiaan esineiden kautta. Kodin paradoksi materiaalisena ja ei-materiaalisena säilyy. Koti ei ilmene niinkään asunnon seinien välisessä tilassa vaan esineiden muodostamassa miljöössä. Tämäkään ajatus ei tyhjennä kodin käsitystä loppuun, muitakin näkökulmia yhä tarvitaan monitahoisen kodin ymmärtämiseen. Esinesuhteiden välittämä kotikäsite tavoittaa kuitenkin mielestäni sitä nopeatempoista liikkuvuutta, toimijuutta ja muutosta, mikä liitetään nyky-yhteiskunnan ominaispiirteisiin.

Artikkelikokoelma *Kotia paikantamassa* (Vilkko ym. 2010) korostaa kodin merkitystä subjektiivisen ja kokemuksellisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Tästä katsannosta käsin koti asettuu keskeiseksi tekijäksi hyvinvoinnin ymmärtämisessä yksilöiden, perheiden ja yhteiskunnan kannalta. Samassa teoksessa Anni Vilkko (2010b) ulottaa keskustelun vanhenevan ihmisen kotiin. Vanhenemista käsittelevässä julkisuudessa korostetaan näkemystä, jossa vanhenevan ihmisen olisi voitava asua kodissaan mahdollisimman pitkään. Tässä puheessa koti jää taaskin puutteellisesti käsitteellistämättä. Asuntoa ja kotia ei eroteta toisistaan. Vaarana on, että puutteellisesti käsitteellistetty koti rinnastuu asuntoon, joka muodostuu asukkaalleen pahimmillaan jopa rajoitteeksi. Paikkaan sidottu kotikäsite on hyvinvoinnin lähtökohtana paradoksaalinen. (Vilkko 2010b, 213-219.) Esittämäni kotikäsite, joka rakentuu mieluummin esineistä kuin paikkaan sitoutumalla, saa tukea Vilkon näkemyksissä. Hänen mukaansa mielekkääseen vanhuuden elämänvaiheeseen kuuluu autonomia ja kontrolli omaan ympäröivään fyysiseen todellisuuteen. Tällöin korostuu yksilöllisesti koettu koti, joka ei tarkoita samaa kaikille. (Em. 2010b.) Tutkielmassa esittämäni ihmiset tuottivat omaa hyvinvointiaan kotiin liittyvän toimijuuden kautta. Esineiden rakentamiseen liittyvä toimijuus toteutti autonomian ja kontrollin kokemista heidän elämässään.

Tutkielmassa kuvailemani toimimisen tavat eivät toki suoraan tarjoa ratkaisuja edellä kuvattuihin asumisen ongelmiin. Paikkaan tukeutuvan kotikäsitteen kyseenalaistaminen ja laajempi ajattelu siitä, miten kodin tuntua tuotetaan, voisi vaikuttaa yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tällöin kodin monipuolisempi käsitteellistäminen voisi ilmetä yhteiskunnallisessa todellisuudessa konkreettisesti käytännön sovellusten kautta.

Lähteet

- Alasuutari, Pertti. 1999. Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Tampere.
- Appadurai, Arjun (toim.) 1986. The social life of things. Cambridge University Press. Cambridge.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena. 2009. Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. Tampereen Yliopistopaino Oy. Tampere.
- Autti, Mervi. 2010. Etsimessä neitikulttuuri. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä. Kustannusosakeyhtiö Musta Taide. Helsinki.
- Bauman, Zygmunt. Notkea moderni. 2002. Vastapaino. Tampere.
- Berger, Peter & Luckmann, Thomas. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus. Helsinki.
- Campbell, Colin. 2005. The Craft Consumer Culture, craft and consumption in a postmodern society. Journal of Consumer Culture Volume: 5 issue: 1, 23-42
Issue published: March 1, 2005 <http://journals.sagepub.com>.
Luettu ja ladattu 21.9.2017
- Csikszentmihalyi, Mihaly & Rochberg-Halton, Eugene. 1981. The meaning of things. Domestic symbols and the self. Cambridge University Press. Cambridge.
- Eskola, Katariina ja Peltonen, Eeva. (toim.) Aina uusi muisto. 1997. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Greimas, Algirdas Julien. 1980. Strukturaalista semantiikkaa. Gaudeamus. Tampere.
- Gubrium, Jaber F & Holstein, James A. 2009. Analyzing Narrative Reality. SAGE. London.
- Hall, Stuart. 1999. Identiteetti. Vastapaino. Tampere.

Heiska, Kati. 2010. Maailman paras mökki. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkkonen, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 239-256.

Huokuna, Tiina. 2010. Ensimmäinen oma koti 1960-luvulla: esineitä, muistoja ja merkityksiä. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkkonen, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 105-125.

Hyvärinen, Matti. 2008. Analysing Narratives and Storytelling. Teoksessa Pertti Alasuutari, Leonard Bickman, Julia Brannen (toim.) *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. SAGE. Los Angeles. 447–460.

<http://www.uta.fi/yky/yhteystiedot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Chapter%2026.pdf>

Luettu ja ladattu 29.4.2017

Hyvärinen, Matti. i.v. Kertomuksen tutkimus.

<http://www.uta.fi/yky/yhteystiedot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Kerronnallinen%20tutkimus.pdf>

Luettu ja ladattu 21.4.2017

Hyysalo, Sampsa. 2016. Sosiologinen materia – toimijaverkostoteoreettisen tutkimustarinnan ohennus. *Sociologia* 3/16, 275-291.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino. Tampere.

Jokinen, Eeva. 2005. *Aikuisten arki*. Gaudeamus. Helsinki.

Juhila, Kirsi. 1993. 5. Miten tarinasta tulee tosi? Teoksessa: Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino. Tampere. 151-188.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkkonen, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Järvinen-Tassopoulos, Johanna. 2010. Vieraanvarainen koti. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkkö, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 309-327.

Kinnunen, Veera. 2017. Tavarat tiellä. Lapin yliopisto. Rovaniemi

Kinnunen, Veera. 2016. Jakaisimmeko elämämme jätteen kanssa? Eettisen materialismin hahmottelua. *Sociologia* 3/16, 310-317.

Kopytoff, Igor. The cultural biography of things: commoditization as process. Teoksessa: Appadurai, Arjun (toim.) 1986. *The social life of things*. Cambridge University Press. Cambridge. 64-91.

Korhonen, Inkeri & Oksanen, Katja. Kertomuksen semiotiikkaa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) 1997. *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Gaudeamus. Tampere. 54-71.

Kortteinen, Matti. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Otava. Helsinki.

Koskijoki, Maria. 1997. Esine muiston astiana. Teoksessa: Eskola, Katariina & Peltonen, Eeva (toim.) 1997. *Aina uusi muisto*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 269-285.

Latour, Bruno. 2006. Emme ole koskaan olleet moderneja. Vastapaino. Tampere

Latour, Bruno. 2007. Reassembling the Social – An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford University Press. Oxford.

Lehtonen, Turo-Kimmo. 2008. Aineellinen yhteisö. Tutkijaliitto. Helsinki.

Londos, Eva. 1997. Muistoja lapsuuden kuvista. Teoksessa: Eskola, Katariina & Peltonen, Eeva (toim.) 1997. *Aina uusi muisto*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 223-234.

Manninen, Aino. 2010. Nuorten naisten matka lapsuudenkodista omaan kotiin. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkko, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 192-212.

Marcoux, Jean-Sébastien. 2001. The Refurbishment on Memory. Teoksessa: Miller, Daniel (toim.) 2001. *Home possessions: material culture behind closed doors*. Berg. Oxford. 69-86.

Miller, Daniel. 2008. *The comfort of things*. Cambridge: Polity Press.

Miller, Daniel (toim.) 2001. *Home possessions: material culture behind closed doors*. Berg. Oxford.

Miller, Daniel. 2001. Possessions. Teoksessa: Miller, Daniel (toim.) 2001. *Home possessions: material culture behind closed doors*. Berg. Oxford. 107-121.

Nikander, Pirjo. 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo; Hyvärinen Matti (toim.) 2010. *Haastattelun analyysi*. Vastapaino. Tampere. 432-445.

Pink, Sarah. 2007. *Doing Visual Ethnography*. SAGE. London.

Purhonen, Semi; Gronow, Jukka; Heikkilä, Riie; Kahma, Nina; Rahkonen, Keijo; Toikka, Arho: *Suomalainen maku – kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Gaudeamus 2014. Tampere.

Rajanti, Taina. 2010. Koditon koti. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkko, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 328-336.

Rastas, Anna. 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteissa. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005. *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino. Tampere. 78-102.

Shove, Elizabeth & Watson, Matthew. 2008. Product, Competence, Project and Practice
DIY and the dynamics of craft consumption. *Journal of Consumer Culture*.

<http://journals.sagepub.com>.

Luettu ja ladattu 20.9.2017

Shove, Elizabeth; Watson, Matthew; Hand, Martin; Ingram, Jack. 2007. *The Design of
Everyday Life*. Berg. Oxford.

Simmel, Georg. *Muodin filosofia*. 1986. Odessa. Helsinki.

Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) 1997. *Semioottisen sosiologian näkökulmia*.
Gaudeamus. Tampere.

Sulkunen, Pekka & Törrönen Jukka 1997. 3 Arvot ja modaalisuus sosiaalisen
todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.)
1997. *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Gaudeamus. Tampere. 72-95.

Sulkunen, Pekka & Törrönen Jukka 1997. 4 Puhujakuva: enonsiaation rakenteet.
Teoksessa: Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (toim.) 1997. *Semioottisen sosiologian
näkökulmia*. Gaudeamus. Tampere. 96-126.

Suoninen, Eero. 1993. 2. Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa:
Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi; Suoninen, Eero. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*.
Vastapaino. Tampere. 48-74.

Valkonen, Jarno; Lehtonen, Turo-Kimmo & Pyyhtinen Olli. 2013. Sosiologista
materiaalioppia. *Sociologia* 3/13, 217-221.

Vilkko, Anni. 1998. Kodiksi kutsuttu paikka. Teoksessa: Hyvärinen, Matti; Peltonen, Eeva;
Vilkko, Anni (toim.) 1998. *Liikkuvat erot sukupuoli elämäkertatutkimuksissa*. Vastapaino.
Tampere. 27-72.

Vilkko, Anni. 2010a. Eletyn tilan kertominen. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkko, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 35-58.

Vilkko, Anni. 2010b. Koti vanhetessa. Teoksessa: Järvinen-Tassopoulos, Johanna; Suikkanen, Asko; Vilkko, Anni (toim.) 2010. *Kotia paikantamassa*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 213-236.